

*Bu Eser SANDALOĞLU İNŞAAT
Sâhibi Selahaddin Sandaloğlu Tarafından
Dedesi Osman Sandaloğlu Hocaefendi'nin
Aziz Rûhunu Tebcil İçin ıkarılmıŐtır.*

UKDE

UKDE KİTAPLIĞI: 68
MARAŞ TARİHİ SERİSİ: 27

Editör:

Serdar YAKAR

Görsel Yönetmen:

Alaaddin ORÇAN

Baskı – Cilt:

FA AJANS

Tel: 0 (344) 235 02 74

Kapak:

Sandaloğlu Osman Efendi'nin
uzun yıllar görev yaptığı Çukuroba Camii gravürü

Kapak Tasarım:

Halil İbrahim TOKLU

Baskı Tarihi :

Haziran 2009

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.

Buket Sitesi Altı No 17/C

Tel: 0.344.225 13 00

mahmutseyyithan@hotmail.com

KAHRAMANMARAŞ

Osman SANDALOĞLU
(Sandal Hoca)

MARAŞ'TA SAÇAKLIZÂDELER VE ESKİ MARAŞ ÂLİMLERİ

Hazırlayan:
Yaşar ALPARSLAN

Kahramanmaraş
2009

Merhum Osman Sandaloğlu Hocama;

**Ne mutlu çalışıp nden gidene,
Vazîfesin yapıp dünden gidene,
Dnyâyı bırakıp karar yurduna,
Vuslatı gösterir yönden gidene.**

**Temizdi yüreği, temizdi soyu,
Didindi uğraştı bir ömür boyu,
ıkardı eserler sabır gösterüp,
Eşer gibi sanki kaşıkla kuyu.**

Yaşar ALPARSLAN

İÇİNDEKİLER

Sandaloğlu Osman Efendi'nin Hayatı / Yaşar Alparslan...7	
Mukaddime / Osman Sandaloğlu.....	31

BİRİNCİ BÖLÜM

SAÇAKLIZÂDELER.....	33
Mürji Adının Meraş İsmine Çevrilmesi:.....	36
Zülkadir Oğullarının Maraş'ta Hüküm Sürmeleri:.....	37
Hallak-I Âlemin Kâinâta Vermiş Olduğu Nizam:.....	41
Saçaklı Muhammed (Mehmed) Efendi'nin Babası Ebu Bekir Efendi Hakkındaki Rivâyât:.....	42
Saçaklızâde Mehmet Efendi'nin Tütün İçmenin Zararları Hakkındaki Risâlesi:.....	44
Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Köpekler Hakkındaki Risâlesinin Açıklanması:.....	45
Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Veleliye Adındaki Kitabı Yazması:.....	46
Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Doğduğu ve Tahsil Gördüğu ve Ders Okuttuğu Yerler:.....	48
Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin Kurrâ Evsâfını Hâiz Olan Bağdadlı Hâfızdan Kuran Öğrenmesi:.....	51
Saçaklızâde Muhammed Efendinin Alçak Bir Şahıs Tarafından İsnâdât ve Hakârete Uğraması:.....	51
Saçaklızâde Muhammed ve Osman Efendilerin Seyâhata Çıkmak Üzere Aralarında Vermiş Oldukları Karar:.....	52
Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin Kardaşı Osman Efendi'nin Kayseriye de Tahsili:.....	65
Kaysariyeli Ahmed Efendi İle Saçaklızâde Osman Efendi'nin Şimâle Hareket ve Azîmleri:.....	68

Of Kazasında Sakin Bulunan Hristiyan Milletinin İslâm Dînini Kabûl Etmeleri:.....	121
Saçaklızâde İle Alakalı Kısmın Değerlendirilmesi.....	132

İKİNCİ BÖLÜM

MARAŞLI ESKİ ÂLİMLER

Maraşlı Sümbülzâde Vehbi Kimdir?.....	137
Debbağzâde Müfti Ahmed Efendi Kimdir?.....	138
Cerîdîzâde Hasan Efendi Kimdir?.....	138
Musâ Efendizâde Müfti Hacı Muhammed Efendi Kimdir?.....	139
Kanadırıkzâde Müfti Mustafa Efendi Kimdir?.....	140
Dayızâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?.....	141
Haddadîzâde Hasan Fehmi Efendi Kimdir?.....	142
Kalenderzâde Seyyid Efendi Kimdir?.....	142
Hocazâde Muhammed Mümtaz Efendi Kimdir?.....	143
Elbistanlızâde Hacı Nuh Efendi Kimdir?.....	143
Darendelizâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?.....	143
Elbistanlızâde Hafız Veliddin Efendi Kimdir?.....	144
Tekerekzâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?.....	144
Viç Viçzâde Re'fet Efendi Kimdir?.....	145
Elhâletü Hazihî Maraş'ta Müftülükde Bulunan Hacı Hâfız Ali Efendi Kimdir?.....	145
Şâkir Efendi Hoca Kimdir?.....	146
Süleyman Canpolat Kimdir?.....	146
Abid Efendi Kimdir?.....	147

Trabzon Yöresi Ve Saçaklızadelerle Alakalı Kaynakça Maraş'lı Âlim Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin Hz. Muhammed (S.A.S.)'İN Baba Ve Annesinin İmanla Vefat Edip Etmediklerine Dair Risâlesindeki İtikâdî- Kelâmî Tartışmalar / Doç.Dr. Abdulhamit Sinanoğlu / Yahya Dertli.....	149
---	-----

SANDALOĞLU OSMAN EFENDİ'NİN HAYATI

1883'de Maraş'ta doğar. Çukuroba mahallesin-
dir. Baba adı Mustafa anne adı Şerife'dir.

Şehâdetnâmesinde bulunan nüfus cüzdanı bilgisine
göre orta boylu ela gözlüdür. Buğday benizlidir. Uzuvarı
tamdır.

Şehâdetnâmesinin yazıldığı hazır kağıdın başlığı
şöyledir.

“Şûray-ı devletin ğayrı devâirden mesâlih-i şahsiye-
ye dâir verilen mazbatalılara mahsus varakadır.”

Bu başlığın altında verilen bilgiye Hafız Osman E-
fendi ilm-i sarf, ilm-i nahiv, ilm-i mantık, ilm-i fıkıh, ilm-i
adab, ilm-i meânî, ilm-i kelim gibi ilimlerin bir kısmını
müderrişinden bir kısmını dâîlerinden öğrenip şehâdat-
nâme almıştır. 21 Mart 330. On Cemâzilevvel 332

İmza: Bektûtiye Medresesi Müderrisi
Muhammed Mümtaz

İmza: Maraş Müftüsü
Muhammed Tefvik

Hoca İrfâniye ibtidâisi muallimidir. Fakat i'dâdî dâhilinde müteşekkil bir komisyon huzurunda alelusul ulûm ve fûnûn-i ibtidâiyyeden imtihan olur. Bir ehliyetnâme alır.

Buna göre:

Kur'an-ı Kerim'den 9, Ulum-i dîniyyeden 10, Türkçe kıraatden 10, Arabîden 10, İmlây-i Türkîden 9, Türkçe kavâidden 9, Hesabdan 9, Coğrafyadan 9, Târihden 7, Ma'lûmât-ı medeniyye ve ahlakdan 7, Hûsnü hattan 10, toplam olarak da 99 alır.

Buna göre hoca müderrislerde okumuş icâzetnâme almış hem de mekteplerde okumuş şehâdetnâme almış. Evvel veya sonra bir de hafız olmuştur. Veya ilk adı Hafız'dır.

Ancak böyleyken belki de vazîfe verilirken alelusûl birde imtihan olmuştur. Ehliyetnâme almış, ilimleri bildiğini isbât etmiştir.

Ehliyetnâmede imzası olanlar şunlardır:

Haleb Maârif Müdîriyyeti:

Muallim: Adil İbrâhim

Muallim: Esseyid Muhammed Avni

İ'dâdî muâvini: Muhammed Fazlullah

Evkâf memuru: Abdurrahman Lâmi'

Maraş i'dâdîsi müdürü: Ali Suad bin Hasan

Anlaşılan hoca bu şehâdetnâme arkasından ehliyetini ibrazla artık muallimidir. Mektebinin adı da Nümûne-i İrfan Mekteb-i İbtidâiyyesidir.

Osman Efendi iki kardeştir. Kardeşinin adı Hacı Murtaza'dır. Pazarcığa yerleşmiş kalmıştır.

Osman Efendi evlenir, üç oğlan çocuğu olur. Bir oğlu doktordur. Osmaniye'ye yerleşir. Adı Kemâleddin'dir.

İyiliksever bir doktordur. Hasta taraması yapar. Ücret almaz. Rızây-ı ilâhiyi gözetir.

Bir oğlu dış tabîbidir. Maraş'ta mukîmdir. Maraş'ta Kocabaş Ömer Efendinin kızı Fatma hanımla evlenir. İki kız bir oğlu vardır. Oğlunun adı Selahaddin'dir. İlk okul öğretmenliğinden emeklidir. Şu an inşaat işi ile uğraşmaktadır.

Hoca Efendinin bir diğer oğlunun adı ise Selahaddin'dir. Lise son sınıfta Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hoca Efendi 6.12.1926'ya kadar öğretmenlik yapar. Ne kadar yapar bilinmez. Bu târihte istifâ edip Belediyeye geçer. Evlendirme memuru olur. Bu ara baba mesleğidir Çukuroba Camii fahrî imamlığı yapar.

Câmii eskidir. Öne düşer. 1939'da câmii yeniden yaptırır. 8.12.1941'de de buraya maaşlı imam olur. 1942'de de imamlık maaşı yükseltilir.

Camide imamken câmiye bir de sakal-ı şerif kazandırır. Sakal-ı şerif İstanbul'dan getirilir. Tekbirlerle de yerine konur. O gün bu gün mübârek gecelerde çıkarılır.

Hoca Efendinin din hizmeti sürerken Türkiye de dünyâ da gelişmeler olur. İkinci Cihan Harbi biter. Dün-yânın yeni efendisi Amerika olur. O Lozan da taraf değil müşâhiddir. Türkiye'ye baskı yapar. Bu baskı tek partiden çok partiye dönüşü tetikler. Sağlar. Muvâzaada olsa yeni partiler de kurulur. C.H.P. de olsa kurulan muvâzaa partileri de olsa rey alabilmek için ufak ufak va'dlerde bulunur. Yumuşama alâmetleri gösterir. Tabîi ta'vizde muvâzaa partisi C.H.P.'nin bir adım önündedir.

Kırkaltı sonrası elli öncesi C.H.P. ilk Hac ziyaretinin yolunu açar. İki tane de olsa iki yıllık olsa da İmam-Hatip açar. Ankara İlâhiyat Fakültesini açar. Gerçi hocaları külliye modernisttir. Çok farklı zihniyetlere sâhiptir. Çok sahih İslâmî yaklaşımları yoktur. Her biri bir çeşittir. Ama

olsun açar. Vicdan Müslümanlığı da olsa öğretilmeye başlanır.

C.H.P.'nin son Başbakanı Şemseddin Günaltay'dır. Bu zât bir dönem İslamcılarının en büyük târihçisidir. Hem de genel târihçidir. Târih muhasebesi yapacak kadar târih bilir. "Zulmetten Nura" vs onundur. Korkunç bir kelimacıdır. "Felsefe-i ula" da onundur.

Daha bir nice meziyeti vardır. Fakat sonradan yolunu değiştirmiştir. Hem de "Yakın Şark"ında bir peygamberi ahlaksızlıkla itham edecek kadar yolunu değiştirmiştir.

Ancak yine de üstünde eski bir İslamcı sıfatı vardır. Gölgesi devam etmektedir. Başbakan yapılır. Seçim yapılır kazanırız diye meded umulur. Fakat C.H.P. iktidar olmaz. D.P. iktidar olur. İlk ezan va'dini yerine getirir. Arkasından Türkiye'de yedi yerde yedi İmam-Hatip Okulu açma kararı alınır.

Bunu Dayızâde'nin muhterem oğlu H. Ahmed Pakdil duyar. Telgraf çeker. Tâlib olur. Talebi yerine getirilir. Biri Maraş'a tahsis edilir.

Bunu kim kurar, kim yapar, kim yürütür diye düşünülür. Hemen akla Sandalzâde Osman Hoca Efendi gelir. Ve görev ona verilir.

İmam-Hatip Maraş'ta açılır. Vatandaş kötü niyet aradığı için eşraf öne düşer. Ev ev dolaşılır. Yetecek kadar öğrenci bulunur. İstiklal mektebinin içinde bir sınıfta da olsa açılır.

Müdürü Sandalzâde Osman Hoca Efendidir. Ama Hoca Efendi müdür oldum diye camiye bırakmaz. O eski tâbirle nikahına kıyılıdır. Câmii evvela Allah malı sonra da kendine sahibinden emânettir. Âile mîrâsıdır. Onun için orayı ihmal etmez. Yine camiye devam eder. Cami öksüz bırakılmaz. Mukaddestir. Takdiste kusur yapılmaz.

Hoca Efendi İmam-Hatip Okuluna müdürlüğe 20 Aralık 1951’de ta’yin edilir. Berâberinde K.Kerim ve Din Dersi öğretmenliği görevi verilir. Ancak 21 Nisan 1953 itibâriyle müdürlük görevi alınır öğretmenliği bırakılır. Yerine müdür olarak Zekeriya Küçükönder getirilir.

İmam-Hatip ilk açıldığı zaman hocaları toplamadır. Bunların bir kısmı Osmanlıdan kalan insanlardır. Evvel-den icâzetleri veya hocalıkları vardır. Buyur edilirler. Zorlanırlar. Onlar da gelirler. Derslere girerler. Hem bu okullardan şüphe ederler hem açılışına sevinirler. Bu günleri de görmek varmış Allahım derler. Şükrederler. Ağlarlar. Yoklukta okula dört elle sarılırlar. Gelişmesi için gayret ederler.

Bu Osmanlı’dan intikal edenin bazıları şunlardır: Müderris Ali Efendi, Hacı Torun, Zekeriya Güvenen, Dârendeli Abdullah Yiğitalp vs.

Bunlar İmam-Hatip’in dinî derslerine girer. Zîra uzun seneler var bir fetret devri yaşanmaktadır. Dînî kurumlar lağvedilmiştir. Din adamı yetişmemiştir. Eskiler de büyük nisbette ölmüş, çekilmiştir. Kalanlar da bunlardır. Bunlar da ihtiyardır.

Diğer derslere ise hoca bulunur. Bir kısmı kadroludur. Bir kısmı ise ilkokullardan gelir. Ücretli boş derslere girerler. Öğrencinin dersi boş geçmez. Dersler doldurulur. Öğrenci kör topal her neyse yetişir. Yetiştirilir.

Okul çok geçmez İstiklal mektebinden kalenin dibindeki Yetiştirme Yurdu’na taşınır. Az bir şey de orda eğleşir. Eğitim yapılır.

Fakat böyle yürümediği için yeni yer arayışına girilir. Patıpark civarında bir yer bulunur. Orası Aladandaki kabırlığın baş tarafıdır, boşluktur. Belediyeden alınır. Maraş eşrâfi toplanır. Buraya İmam-Hatip okulunun kendi binâsının temeli atılır. Yetecek kadar yapılır. Okul buraya taşınır.

Bu şeyler oluyorken hep başta, başcıl Sandaloğlu Hoca Efendi vardır. Eşraftan Hacı Ahmet Pakdil, Kayserili Kemal vardır. Kimi gayretini, kimi varlığını ortaya koyar. Müessese gelişir. Her yıl bir miktar büyür.

Hoca Efendinin bu hizmetleri götürürken en büyük bir diğer dostu, ahababı Kadioğlu Tevfik'tir. Hoca Efendi hizmette neye ihtiyaç duyar hemen Tevfik Efendi yardımına koşar. Bir dediğini iki etmez.

Kurum büyürken öğrenci sayısı da artar. Vatandaşın güveni hasıl olur. Daha çok, daha vasıflı öğrenci gelir. Dinî hava oluşur. Okul çok iyi öğrenci yetiştirmeye başlar. Câzibe merkezi olur. Yavaş yavaş başını alır gider. Arkasında zaman ve insan bırakmaya başlar. Bunlar artık artan, çoğalan, farklı, muhafazakâr bir nesildir.

Bu okul açılırken Sandaloğlu Hoca Efendi vardır. Başka Hoca Efendiler de vardır. Ama şurası müsellemler bir hakîkattir ki bu okulda hiçbir hoca efendi Sandaloğlu Hoca Efendi kadar hizmet ve himmet sâhibi değildir, uzun soluklu hizmet sâhibi değildir. Gayretli değildir. O baştan sona başkadır.

Bu okulun her şeyinde hasseten temelinde Hoca Efendi vardır. Temel atılırken Hoca Efendi şişe içinde okunmuş sular getirir. Şişeler içine düalar yazılmış kağıtlar koyar. Bunlar temele yerleştirilir. Bunlar temelinde kalır. Sağlam nesil yetişsin için sebepler aranır. Vesîleler yaratılır.

Sandaloğlu Hoca Efendinin bir huyu vardır. Derse girer. Genelde de Kur'an dersine girer. Çocukları dinler. Zayıf olanları seçer. Onlara emir verir. Ders hârici bir zaman ta'yin eder. O zaman gelin der. Talebe gelir. Kendi zâten gelir. Onları dinler. Onları eğiterek, öğreterek iyi öğrenciler seviyesine getirir. Erinmez. Üşenmez. İşini bir aşkla, bir şevkle götürür.

Sandaloğlu Hoca Efendi bir aşk, bir sevda insanıdır. İnsan diker, insan biçer. Ne bilir onları öğretmek için elinden geleni yapar. Zaman arar, ne zaman fırsat buldu heybesini boşaltır. İster ki bildiği ne var ölmeden öğretsin, bitirsin gitsin.

Sandaloğlu Hoca Efendi fevkalâde merhametlidir. Öğrencilerini ta'kip eder. Geliri bir tek maaşıdır. Ama olsun yine de çocuklarının rızkından keser, boğazından keser haşlığı olmayan öğrencinin cebine haşlığını koyar. İhtiyacını karşılar.

Bir oğlu vardır Mehmet Efendi. O da dişi ağrıyanın dişini yapar. İmam-Hatip öğrencisi dişi ağrısa ona koşar. Okul ona gönderir. Neden? Babasının oğlu. Babası onu kendi gibi yetiştirmiştir. Almayı çok bilmez. Vermeyi daha çok bilir. Kalanla da iktifâ eder.

Sandaloğlu Hoca Efendi güne ve hasseten geleceğe çalışır. Yani kendisini kış insanı bilir. Gördüğü iyi neticeler olur sevinir. Fakat o daha çok geleceğe oynar. Talebelere hep şöyle der:

“-Gün gelecek, zaman gelecek bu okullardan her şey çıkacak. Başbakan da çıkacak, Cumhurbaşkanı da çıkacak.”

Sandaloğlu Hoca Efendi sağlığında bu okul öğrencilerinden müdür çıktığını görmez amma zaman onu haklı çıkarır. O okullar öyle mezunlar kitlesi ortaya çıkarır ki onlar ve etkiledikleri bir diklenir bir toplanır bu gün bu ülkede sessiz devrim olur. Hiçbir sed o kitleleri durduramaz. O kitleler sedleri aşar, sel olur. Ve bir hedefe doğru gider.

Sandaloğlu Hoca Efendi hayatı boyunca hep görevine düşkündür. Hem okulda öğretmendir, hem nikâhına kıyılı câmide imam. Yaşına başına da bakmaz. Câmi onun için ruh teskin yeridir. Oraya da koşar. Ezan saatinden çok

erken varır. Cemâatını karşılar. Onlarla görüşür. Câmî üstünden cemâatını, hatta mahallesini ta'kip eder.

Allâhın evini açık tutar. Temizliğine bakar. İhtiyâcını karşılar. Hizmete hazır tutar. Bu kanalla ruhlarda aydınlık semâ yaratır.

Sandaloğlu Hoca Efendi gençliğinden beri kibar giyinir. Düzenli giyinir. Şık giyinir. Pantolonları dâimâ ütülüdür. Elbiseleri tertemizdir. Hiç hayatta boyasız kundura giymemiştir.

Ve onu hayatta kimse düzensiz giyinir görmemiştir. Düzensiz iş tutarken de görmemiştir.

Sandaloğlu Hoca Efendinin hayâtı hizmetle geçmiştir. O hizmette kusur etmemiştir. Toplum onu hep himmet insanı olarak görmüş. Kabalık nedir onda şahid olmamıştır. Onun için de memlekette o kadar hoca vardır ama belki hiç tenkid görmeden memlekette hayatını götüren, bitiren odur.

Hoca Efendinin bu zarif kimliğinin oluşmasında onun asâleti kadar edebiyâta düşkünlüğünün de rolü var. Zira Hoca Efendi herkes biliyor edebiyâta aşinâ birisi. Şiiri seviyor. Her Osmanlı aydını gibi konuşmasına şiiri girdiriyor. Konuşmasını şiirle süslüyor. Atasözleriyle zenginleştiriyor. Kıssalarla rahat dinlenilir hâle getiriyor.

Sandaloğlu Hoca Efendi memleketin gülüdür. Mahallesinin gülüdür. Büyüğüdür. Paşasıdır.

Ama onun için de ta'yin edilen zaman bir gün bitecektir. Hayırla doldurduğu defterini kapatıp gidecektir. Çıkınladığı amelini eline alıp yola çıkacaktır. Ve oralardan öyle olur. Birgün vakit doldu denilir. Öteye çağrılır. Kendi de ölümden iyi korkar ama çâre yok tadacaktır. Öte tarafa ayağını atacaktır. Dönmemek üzere gidecektir. Amelleriyle baş başa kalacaktır. Ve buralara açılan pencerelerden ettiklerinin, diktiklerinin, mahsûle binişini seyredecektir. Yazın gelişini görecektir.

Onun Allaha vusul târihi 08.03.1962'dir. Yaşı 78'dir. Memlekette bir vâveyla kopar. Herkes cenazesi için câmie koşar. Tükenmez saflar olur. Cenâze namazı kılınır. Yürekten Allah onu afviyle karşılasm için düâlar edilir. Sonra eller üstünde bir kuş gibi ebedî istirâhat-gâhına götürülür. Sâhibine teslim edilir.

Allah ona rahmet eylesin. Yattığı yer nûr içinde olsun.

Allah onun oğluna da rahmet etsin. O da aynı davâ içinde yaşamıştır. Varını yoğunu harcamıştır. O da bir kültür insanıdır. Kitap aşığıdır. Eşine ender raslanır bir dil sevdalısıdır. Terbiye insanıdır. Müzik hastasıdır. Yaşar Alparşlan'ın hiç unutamadığı âbisi ve aziz dostudur. Zarâfet âbidesidir. Allah yolunda veripte bitiremeyendir. Büyüklerin büyük diye gittiği zattır. Kibarlık numûnesidir. Meclis adamıdır. Mâlâya'ni konuşmayanıdır. Cemiyetler kurmuştur. Da'vam deyip çıkış için çırpınanıdır. Da'vasını ölünceye kadar her şeyinin önünde tutanıdır. Ve onun bir erkek yavrusu vardır. O da Selahaddin'dir. O da bize ondan bir emânet, bir yâdiğardır. O da babasının oğludur. Babası neyse odur.

Gözümüz ara sıra onu görür. Babası, dedesi gözümüz önüne gelir. Geçmiş onun şahsında yaşanır. Göz önüne gelir. Canlanır. Hem de içlerimizde bir yangın hâsıl olur. Hasret ateşi yanar. İçerimizi kavurur.

Akıp giden zaman içinde acılarımızı sâde ettiklerimizin mahsûle binmesi dindirir. Değdi dedirtir. Tatlı sona yaklaştıkca degecek dedirtir.

Sandaloğlu Hoca Efendinin kitapları vardı. Duyardık. Fakat bunları Mehmet Efendi bize göstermezdi. Va'eder, yıllar geçer yine göstermeye yanaşmazdı. Yetmezmiş gibi kitabı yitse önce bizi bulurdu. Kitabım sende mi derdi. Halbuki emânet vermeyi bırak başkasının eline bir anlık bile vermezdi.

Öldü. Yıllarınan kitabları kutularda durdu. Birazı da Antebe gitti. Kalan kaldı. Sonra ısrarlarımız üstüne bize gösterildi. Tarafımızdan tasnif yapıldı. Kitaplar bir tarafa, evraklar bir tarafa konuldu. Bu kitaplar, evraklar şimdi torunu Selahaddin Beyin yazıhanesinde.

Gelelim asıl meseleye.

Biz Sandaloğlu Hoca Efendinin bir Saçaklızâde çalışması olduğunu biliyorduk. Yapacağımız bir Saçaklızâde çalışması sebebiyle bunu istedik. Dedik ki bu çalışmayı eldeki çalışmalara ilâve ederiz. Sözü söylerken elimizden geldiği kadar söylenmediği bırakmayız. Kaynak artırımı sağlarız.

Sağolsunlar kitab aslından fotokopi bize verildi. Okumamız, değerlendirmemiz, kitaplaştırmamız istendi. Biz de hemen kabul ettik. Sebeb çok hacimliydi. İçinde çok farklı bilgiler olabilirdi. Bizimde bildiğimiz vardı. Ama bu hacimde bir çalışma çok farklı bilgileri ihtivâ ediyorsa bizim bildiklerimizi katlayabilirdi.

Aldık çalkap baktık. Bizi kitabın evvel sonundaki bilgiler büyüledi. Sebeb? Adını duyduğumuz fakat hakkında yazılı bilgiye sâhip olamadığımız bazı Maraşlı bilgilerin burada tanıtılıyordu. Bu bizim için çok çok önemliydi. Ayrıca sevindirici bir husustu.

Hemen işe koyulduk. Başladık kitabı okumaya, yazmaya. Kitap çok güzel yazılmıştı. Fakat hat güzel olmakla beraber yazı aşırı derecede Sandaloğlu Hoca Efendiye mahsustu. O bakımdan okuduk ama canımız çıktı. Ama şu kadarını söyleyelim Allahın lutfu keremi olmasaydı bu okuma zor tamamlanırdı.

Halbuki Allah yardım etti. Kalbimizi okumaya yaptırdı. Okuma büyük oranda anlam kazanarak maksadına ulaştı. Anlam kazandı. Sayılı çok az o da anlamı bozmayan bazı kelimeler hariç okuma bitti yazma tamamlandı.

Okumadan Şu netice çıktı. Hoca Maraş'ta Saçaklızâde Mehmet Efendi ve kardeşi Osman Efendiye bağlı dolaşan rivâyetleri çok güzel senaryolaŐtırmıŐtı. Sandaloğlu Hoca Efendinin bu senaryoda kullandığı lisân çok ağır da değildi. Osmanlının son dönem kullandığı İstanbul türkçesi idi. Biraz Maraş ağzı kokuyordu. Ama yine de söyleyelim bütün rivâyetleri, bu zatlar için nakledilen kerâmetleri ihtivâ etmiyordu.

O bakımdan biz çok az bazı müdahale ve eklerle çalışmayı yayına hazırladık. Bunları sayalım:

a) Çok az sâdeleŐtirme yaparak, dipnotlar atarak,

b) Sondaki alimleri daha anlaşılır kılabilmek için bazı dipnotlar ve ekler atarak,

Ayrıca Saçaklızâde Mehmed Efendi ile alâkalı bizim bildiğimiz, küçükken duyup hafızamızda sakladığımız bazı rivâyetleri, kerâmetleri takdim yazısında baş tarafa ekleyerek.

Şunu da ifade edelim. Bir halk rivâyetine bağlı senaryolaŐtırılmıŐ bazı bilgiler tenkit edilebilir. Yanlış bulunabilir. Ne gibi;

Bu kitabda Saçaklızâde Osman Efendi ile Mehmet Efendi kardeş kabûl ediliyor. Bunlardan biri yaşadığı bir hâdiseye binâen Antebe gidiyor. Öbürü Kayseriye gidiyor. Bir on sene okuyor. Sonra irşâd için dolaŐıyor. Yolu Of'a düşüyor. Of'a iki kişi giriyor. Orayı İslamlaştırıyor. Orda bekar ölüyor. Oraya gömülüyor.

Tercih böyle yapılıyor. Bir rivâyet Osman Efendi Mehmet Efendi'den evvel yaşıyor. Bir rivâyet de Mehmed Efendinin kardeŐidir, aynı çağda yaşıyor. Hoca Efendi ikinciye tercih ediyor. Senaryoyu bunun üstüne kuruyor. Hemen söyliyelim Hoca Efendinin tercihi bu gün geldiğimiz nokta itibâriyle daha sağlıklı gözüküyor. Yalnız târihin az ileriye alınması gerekiyor.

Of'lular gelenleri üç kişi biliyor. Hepsini Maraşlı biliyor. Hoca Efendi ise üçü iki, ikinin birini Maraşlı gösteriyor, biliyor.

Olabilir. Ama şunu akıldan çıkarmamak lâzım. Bu bilgilerin hepsi rivayet. Hepsi de zânnî. O halde tercihini böyle yapmış deyip ma'kul karşılamak lâzım geliyor. Tercihi üzere Sandaloğlu Hoca Efendinin kitabını okumak gerekiyor.

Hatta bazılarını doğru, doğruya yakın kabûl etmek gerekiyor ancak birazcık tashihle. Mesela misal verelim.

Bizim aileye bugün Vezirler deniyor. Halbuki kütükde lakabımız "Ceridîzâdeler" olarak geçiyor.

Aileyi kuran Toprakkale'den geliyor. Toprakkale'den Binboğa'ya giden aşiret Hasan adını taşıyan çocuğunu okumak üzere Mehmed Efendiye veriyor. Aile o gün için ne lakap taşır bilinmez. Çocuk hoca da okuyor. Hem ilmen hem ma'nen müktesebât kazanıyor. Hocaefendisinin dikkatini çekiyor. Bir gün ders esnasındaki farklı davranışı dikkate alınarak Hoca efendisi tarafından sorgulanıyor. Hoca Efendisi;

-Oğlum noluyor sana bu ders esnasında garip hareketler yapıyorsun. Bakıyorum sanki birilerine yer açıyorsun, hürmet gösteriyorsun. Saygı ve dikkat içinde oluyorsun. Şunu bir izah et diyor. Çocuk îzahtan çekiniyor. Hocası ısrar edince, Hz. Peygamberin ders içinde hazır bulunduğunu, teşriflerini hocasına duyuruyor, anlatıyor. Bu defa Hoca Efendisi ona: O halde sor ben niye göremiyorum, sen görüyorsun, diyor. O da hemen; ben sordum bana ifâde edilen şudur diyor. Ve ifâde edileni hocasına aktarıyor. Diyor ki Hocaefendi siz derse gelmeden evde ayna karşısına geçiyormuşunuz. Sarığını sarıyor, başınıza koyuyor, aklınızca yakıştırıyormuşsunuz. Onunla ucub duygusunu yaşıyormuşunuz. Sarığın saçağını bir o yana

bir bu yana ayarlıyormuşunuz. Kendinizi bir havaya sokuyormuşunuz. Ondan size gözükmüyormuş.

Hoca Efendi bunu duyunca sarığını eline alıyor. Saçağını parçalıyor. Sarığa bağlı yaptıklarından vazgeçiyor. Kendini mahviyet duygusuna veriyor. O da çocuğun gördüğünü görür oluyor. Ve Mehmet Efendi'nin lakabı bundan sonra "Saçaklı" oluyor. Âilesi de bu lakabla devam ediyor.

Sandaloğlu Hoca Efendiye göre olay Mehmet Efendinin babası Ebu Bekir zamanında oluyor. Hasan Efendi onun talebesi. Bizim âile ise bunu Mehmed Efendiye bağlıyor. Doğrusu da bu gözükmüyor. Zira Ebu Bekir'in oğlu Osman Efendi Of'a gidiyor. Lakabında "Saçaklı" eki gözükmüyor. Maraşlı Osman Efendi olarak anılıyor. Halbuki babası Saçaklı lakabını alsa bu oğlunun da Saçaklı lakabını alması gerekiyor.

Yine de bilgiye hürmet etmek gerekiyor. O yazıyor siz yazıyorsunuz. Orta nokta bulunuyor.

Bizim Maraş'da bir anlayış var. Zannediliyor ki bir âilenin bu gün lakabı neyse bütün târihte odur. Mesela Tekerekli târihte hep Tekereklidir. Tekerekli lakabıyla anılmıştır. Halbuki başlangıçta Seyyid, sonra Tekereklidir.

Aynı şey burda da vâridir.

Bizim şeceremiz var. Ve âilemiz, âilenin kurucusu bu zâtın mezârını koruyor. Bu mezar Şeyhâdilde.

Bizdeki bilgilere göre Hasan Efendi daha sonra Kayseri'ye gidiyor. Medrese bitiriyor. İcâzet alıyor. Medreseyi bitirdiğinde (bizde mahfûz) ona bir arkadaşı kendi adını yazarak bir hâtıra tabak hediye ediyor. Üstüne de medreseyi bitiriş târihini yazıyor. (1141) Yani buna göre Hoca Efendi icâzetini 1728'de alıyor. İyi bir kelimci oluyor. Tefsir yazma noktasına geliyor. Memlekette "Feylesof" lakabını alıyor. İyi de güreşiyor. Bir kişi hariç kiminle güreşse yıkıyor.

Kayseri dönüşü Maraşlı onu salmıyor. Bayazıdlı Câmii medreselerinde müderrislik yapıyor. Ailesi kendilerine tahsis edilen Kayabaşındaki arâzide mesken tutuyor, çoğalıyor. Şöyle böyle 1940'lara kadar Çiçekli Camiinin bütün din hizmetlerini bu âile rızâenlillah götürüyor.

Hoca Efendi ve âilesinin Toprakkale'deki aşireti ile irtibatı devam ediyor. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar bu irtibat sürüyor.

Hoca Efendideki 1700 yıllarından sonra yaşıyor. Artık ne kadar yaşadı onu Allah biliyor.

Tabii yine de her şeyin doğrusunu Allah bilir. Biz de eskiden şöyle derlerdi: "Sözün yalanı olmaz, yanlışı olur." Yani kulaktan kulağa rivayet mutlaka bir kayma yaşar ve yaşatabilir.

Hoca Efendinin Saçaklızade lakâbı alışı ile alakalı Maraş'ta bir rivayet daha var. Rivâyetin içinde hisseler var. Hoca Efendinin rûhânî hayâtını koruma hususundaki hassasiyeti var.

Bu rivâyeti de yazalım târihe geçsin. Yazılı hâle gelsin. Belge oluşsun.

Hoca Efendi bir gün ders anlatıyordu. Ders esnâsında bir ara eline aynasını alır. Başını gösterecek şekilde tutar. Sarığını düzenler, sarığını başına yakıştırır. Sağına soluna aynada bakar. Eğleşir. Ama o anda ucub duygusuna düşer. Kendine bir güven hasıl olur. Fakat Allah da buna binaen ona anlattığı, talebeye takrir ettiği dersi, dersde geldiği yeri unutturur. Kalbinin üstünü örter. Bu ara bakar talebe kendine bakıyordu. Takrir için söyleyeceğini bekliyordu. Fakat o anlatılacağı hatırlamamaktadır. Kafası, kalbi bomboş gibidir.

Hoca Efendi hemen hatasını anlar. Aynayı ve sarığı yere atar. Bir yerde asılı kılçulpazı görür. Elini hemen ona uzatır. Yerinden söker. Eline alır. Bir iki silkeler. Başına

geçirir. Başını onunla örter. Fakat başı yine de toz duman içinde kalır. Yüzünde kir belirtileri hâsıl olur.

Ve hoca yaşadığı o hâlin üstünden kalkması için Allaha ilticâ eder. Afvını istirham eder.

Çok sürmez o hal üstünden kaldırılır. Kalb bilgiye açılır. Anlattığı kalbine doğar.

Ve bu olaydan sonra lakâbı Saçaklızâde kalır. Lakab o gün bu gün devam eder, gelir.

Böyle de olsa lakab yine Mehmed Efendi ile başlıyor.

Hoca Efendi'nin bir kitabı daha var. Adı: Arapçaya Başlangıç. Bunu öğretmenliğinde hazırlamış. Basım için devlete ne kadar mürâcaat etse de netîce alamamış.

Bir de Hoca Efendi'nin hayâtı üzerine kitap var. Bu eser kitapları arasından çıkan evraklar dikkate alınarak Ali Büyükçapar tarafından meydâna getirilmiş. Kitabın yayın târihi 2007'dir.

Bizim meydâna getirdiğimiz eserin tam adı ise "Maraş ve Saçaklızâde"dir. Ancak kitabın bütünü dikkate alınarak adı değiştirilmiştir.

Biz Sandaloğlu Hoca Efendiye talebelik ettik. O biz talebeyken de zaten öldü. Buna göre onun toplumda rivâyet halinde yaşayan bilgileri duyma şansı bizden iyi. Biz de daha sonra bu âileyle ve şahıslarla alakalı bilgileri toplumumuzdan duyduk. Ana babamızdan, büyüklerimizden dinledik. Biz de bunları hâfızamızda sakladık. Analarımız bizi eğitirken bize nasihat verirken Saçaklızâde üstünden de anlatırdı.

Mesela bakıyorum. Bunlardan biri Saçaklızâdeyi üzen bir olay. Bu olayı biz duyduk, biliyoruz. Hoca efendi de duymuş. O da bir şekil yazmış.

Şimdi bir de biz anlatalım olayı.

Hoca Efendinin evi Kayabaşındadır. Evin yarısı kayaya üstünde, yarısı ayaz şeklinde uzantıdır.

Hoca Efendi evden çıkar. Maksadı Tekerekzâde Lutfi Efendiyi ziyarettir. Evden çıkan Hoca Efendi Çukuroba Camiini bulur. Az daha iner. Dereye doğru yürür. Derede bulunan değirmene ulaşır. O gün için değirmenin adı Saçaklızâdedir. Değirmenden aşağı doğru kıyıyı takip eder. Köprüyü geçer, karşıyı bulur. Yanında talebeleri vardır. O esnada karşısında birilerini bulur. Selam verilir alınır. Fakat Hoca Efendiye karşısında bulunduğu adam kafasıyla kaşıyla talebelerini işaret ederek bir şeyler demeye, hissettirmeye çalışır. Bu mutlaka bir kötü duygudur.

Hoca Efendi adamın bu tavrını görünce yıkılır. Sabır göstermesi gerekirken sabır gösteremez. Heyecanlanır. Hislenir. Dolar taşar. Hemen yüzünü kibleye çevirir, ellerini havaya kaldırır. Bütün bir içinden gelerek yürek dolu su bir duyguyla Rabbisine;

“-Ya Rabbi bu adam bu işâretiyle neyi kastediyorsa kıyâmete kadar oğlan kız başına ver” der.

Rivâyet o âilede o adam neyi kastetdiyse bu güne dek zuhûr etmiştir. Vardır. Devam etmektedir.

Fakat sonradan heyecanı geçer. Hisleri teskin olur. Sükûnet bulur. Akli başına gelir. Yaptığının yanlış olduğunu anlar. Nasıl hareket etmesi lâzım geldiğini idrak eder. Sabretmediği, cehâletine vermediği için tavrını kınar, üzülür.

Ancak bu hâdise âilede bir kırılkanlığa, şehre karşı bir küskünlüğe sebebiyet verir. Şehir gözlerine düşman gözükmeye başlar. Ayrılma, tebliğ yapma duyguları kabarmır. Derken kardeşler şehirden ayrılır. Biri Antebe diğeri Kayseriye gider. Zâten Antebe giden bu bölgede irşad göreviyle mükelleftir.

Eski Maraş'ta Saçaklızâdeyle Alâkalı Anlatılan Rivâyetler bunlar.

Bizler Saçaklızâdeyi evvela büyüklerimizden duyduk. Sonradan da okuduk.

Gördük ki Saçaklızâde ilmi ile yurdunu doldurmakla kalmamış, aynı zamanda ülkesini doldurmuş. Ülkesinin bütününde eserleriyle fikirleriyle dikkat çekmiş. Çok sayıda eser yazmış. Bu eserlerin bazıları günümüze kadar piyasada kalmış. Merci' kitap olmuş. Mütedâvil olmuş. Basıkları yapılmış. En erken basılan kitap olmuş.

Saçaklızâde Tertibülulûm adlı eseriyle dikkat çekmiş. Burda Osmanlı medrese eğitim tarzına şerhçilik konusunda tavır almış. Tepki de göstermiş. İtiraz etmiş. Alanında ilk olmuş. İtirazla da kalmamış nasıl yazılması gerektiğini göstermiş, yazmış.

Çok az eser yazılmış olan ilimlerin tasnifleri konusunda eser yazmış. İlklerin arasına girmiş. Kitapta ilimlerin tasnifinde tahlilinde selefeye yakın hareket etmiş. Dikkate değer düşünceler ortaya koymuş. Kıraat ilminde eserler vücûda getirmiş. Eserleriyle kıraat ilminde çok çok öne çıkmış. Cühdülmükil adlı eseri çok erken basılmış. Çok değerli görülmüş. Tutulmuş.

Müstakil kelim kitabı yazmış. Kelim içindeki tâli ilimlerle alakalı kitaplar yazmış. Münazara ilmi gibi.

Hayâlî'nin üstüne ta'lik atacak kadar bu ilimde kendini isbât etmiş. Çok nâdir kelâmî konuları işlemiş. Kitaplaştırmış.

Mantık ilminde hâkeza kendini isbat etmiş. Eserleri geç dönem Ezher'de okutulmuş.

Şöyle diyelim. İslâm âleminde ne dînî ilim varsa her biri alanında kitap yazmış, kalem oynatmış.

Kitablarının bir kısmı hacimli. Bir kısmı hacimsiz. Şimdinin makâlesi tarzında. Ama hacimli hacimsiz eser sayısını yüzün üstüne çıkarmış.

Saçaklızâdenin bir diğer özelliği o gün cemiyette ihtiyaç duyulan çok konuşulan hemen her konuda eser yaz-

mış. İhtiyâca cevab vermiş. Bilerek bilmeyerek o günkü toplumun zihniyetini, düşünce tarzını bu güne intikâl ettirmiş.

Fakat asıl Saçaklızâde'nin büyüklüğü yazdığı eserlerden ziyâde müttakî, dindar oluşu. Üst üste konulmuş iki dudağın birbirine yakınlığı neyse Allaha yakınlığının o oluşu. Esmâ sırrına erişî, mahzar oluşu. Tabiattaki kulluğu hissedîşi. İçine girdiği kullukda tabiatı görüşü. Kardeşliği hissedîşi. Tabiatında kendini dostluğa alışî. Tabiatla münasebetinin bizimkinden farklılaşî. Kullukta kardeşliği yakalayıp yaşayışı.

Tabiatı, vazifesini, zikrini, maksadını hissedîşi. Konuşuşu. Duyduğunu, hissettiğini yazışı. Onun söylediğini tabiatın duyusu. Vazife hissedîşi. Tabiatla canlıların ziyaretine gelişi. Git dediğinde gidişi. Tecellileri sebeplerini ona söyleyişi.

Kalb imbiklerinin açık oluşu. Kalbî hafızası. Bir oturuşta en ciddi eseri tıpkı Bediüzzaman gibi yazdırışı. Yerine göre kaynağa ihtiyaç hissetmeyişi. Şeriat üstüne oturmuş tarikat sâhibi oluşu. Takvâ üzerine mükteseb velâyeti. Kendini ilminin yanında takvâsıyla kabul ettirişi. Asırların ötesine etkisini taşıyışı. Sezgi diline sâhip oluşu.

Biz küçükken analarımız bizi bu zâta bağlı kıssalar-kerametler üstünden şöyle eğitirlerdi. Oğlum derlerdi;

Cenab-ı Allah kitabında kağıt üzerine yemin etmiş. Kağıt yere atılmaz. Tahkir edilmez. Yere düşmüşse alınır bir kovuğa konulur.

Sonra o Allah nimeti melekleri görevlendirir. Onlar eliyle inşa eder. Etdirir. Bir göz şu kadar melek, bir buğday şu kadar melek tarafından inşa edilir.

Oğlum unutma melek mukaddesimiz. Melek âmentünün içinde. Melek mukaddesse meleğin inşa ettiği dünden mukaddestir. Nîmete şükredin. Nîmeti takdis edin.

Nîmeti hor görmeyin. Açlık zor. Sonra Allah elinizden alır. Sizi açlıkla terbiye eder.

Bakın geçmişte büyüğümüz Saçaklızâde birgün Maraş'tan çıkmış, bir akşam üstüymüş. Ceyhana doğru gidiyormuş. Hava da yavaş yavaş kararıyormuş. Bir an yürürken yerde bir buğday tânesi görür gibi olmuş. Yerinde durmuş. Üstüne basarım, üstünden geçerim diye az geriye çekilmiş. Eğilmiş. Oturmuş. Dâneyi gördüğü yeri gözüyle daneyi görür bulurum alırım diye denetlemiş. Olacak ya yukardan bakarken gördüğünü eğilmiş bakmış görmemiş.

Bu defa olduğu yere oturmuş. Oturduğu yerde sabahlamış. Gün doğmuş. Gün ağarmış. Buğday dânesini bulmuş. Yerden almış. Adımını atmış. Yoluna devam etmiş. Gideceği yere gitmiş.

Ama bakın yavrularım. Daneyi depelememiş. Dânenin üstünden adımını aşırmamış. Dâneye hürmet etmiş. Melek elinden çıkarını mukaddes bilmiş.

Siz de böyle olacaksınız. Böyle yapacaksınız. Ekmeğe hürmet edeceksiniz. Ekmeği tepelemeyeceksiniz. Sofra serecek, sofraya üstünde yemek yiyeceksiniz. Sonra Allah nimeti elinizden alır. Kıtlık verir. Vs.

Yine annelerimiz derdi. Oğlum;

Bir zaman bir sel gelmiş. Bir âfet olmuş. Ceyhan nehri üstündeki köprü'nün sağlı sollu iki bağlantı yeri yıkılmış. Millet bunu yapacak. Yapacak ki şehrin doğu bağlantısı sağlanacak. İnsanlar işlerini yürütecek. Yolcu yerine ulaşacak.

Bu iş için Hoca Efendiye müracât etmişler. Hoca Efendi varmış. Suyu yanaşmış. Bir taraf üstüne seccadesini atmış Allah adına birlikteliği, bağlılığı, kulluğu hatırlatarak nehrin karşı taraftan akmasını istemiş. O da o tarafa geçmiş, akmış. Bir taraf boşalmış. İnsanlar o taraftan köprü'nün ayağını yapmışlar, bitirmişler. Sonra karşı tarafa geçmiş. Suyu yanaşmış. Seccâdesini atmış. Yine aynı arzu.

Nehrin karşı taraftan akmasını istemiş. Su anlamış. Söz tutmuş. Yapılan taraftan akmağa başlamış. İnsanlar o tarafı da yapmışlar. Köprü geçişini sağlamışlar.

Demek Saçaklızâde çok dindarmış. Kerâmet sahibiymiş. Suyun da Allahın kulu olduğunu biliyormuş. İyi bir Allah kulunun Allah adına kul maslahatına ricâsını yerine getirmiş. Tabii Allahta karakterinin değişmesine izin emir vermiş. Yani kalblerin nabzı aynı sesle atarsa her şey olurmuş. Kulluk güzel şeymiş. Kul kulu, kul her şeyi kul görürse kul kulun ricâsını yerine getirmiş. Allah kuluna sağkenden de bir çeşit tasarruf hakkı verirmiş. Kişi ölmeden ruhuna istiklâliyet, tasarruf hakkı kazandığı gibi ruh bedende kazandırabilirmiş. Yeterki kul kul olmalıymış vs.

Yine biz küçükken anlatırlardı. Hoca Efendi Milcan eteğinde yaylıyor. Yaylada talebeleriyle ders halkası kuruyor. Dersler bitiyor.

Bir gün Hoca Efendi talebeleriyle yayladan Maraşa iniyorlar. Tam Maraşa girerken bir sebeble yaylada kullandıkları sofrayı açıyorlar. Bir de bakıyorlar ki içinde bir karınca var. Hoca Efendi karıncayı görüyor, hemen müdâhale ediyor. Diyor biz bu sofrayı en son nerde açtık. Diyorlar; yaylanın şurasında. Hemen emir veriyorlar. Götürün bu karıncayı oraya koyun. Devam ediyorlar:

-Bunlar bir ümmet. Bu karıncayı ümmetinden ayırman, topluluğunun dışına çıkarman, yolunu yitirmen, götürün onu ümmetine kavuşturun. Ümmetinin içine koyun.

Talebeleri emri yerine getiriyorlar. Karıncayı yerine götürüyor bırakıyorlar.

İşte Hoca Efendi bu. Hassas. Değil insanın, hayvanın hukukuna riayet edecek kadar hassas, duyarlı.

Maraşlılar Saçaklızâde Mehmet Efendinin mezarını Maraş'ta bilmezler. Böyle bir şey rivâyet etmezler. Sâdece

onu çok büyük bir âlim, Allahın çok büyük bir veli kulu bilirler.

Ama Antepliler Antep'te derler. Doğrusu da budur.

Sandaloğlu Hoca Efendi de kitabının içinde aynı ri-vâyeti naklediyor. Hem de eksiksiz, kusursuz.

Hoca Efendi Antep'te yaşıyor. Bir gün bir sebeble Kilise gitmek için yola çıkıyor. Ama irşad için ama başka sebeble. Çünkü Kâdîrî ve Nakşîlikte icâzet sâhibi, Halife. İrşadla görevli. Fakat olacak ya yolda vefat ediyor. Hoca Efendiyi Antepliler de seviyor, Kilisli de seviyor. Her iki gurup da memleketlerine götürüp gömmek, bir ma'nevi bekci kazanmak istiyor. İhtilaf büyüyor. Sonunda anlaşılıyorlar. Nereye yakınsa oraya gömecekler. Antebe yakın çıkıyor. Antebe gömüyorlar.

Bugün Antebte onun adına bir mahalle var. Türbe var. Antebli onu biliyor, seviyorlar. Türbe âdresi de şöyle. Saçaklızâde mahallesi Ayn-ı Bedreddin Caddesi no 29.

Fakat burada asıl Maraşlıların ona sahib çıkması gerekir. Sebeb; çünkü bu zat Maraşlı. Maraşta doğmuş. Ö-lünceye kadar da isminin sonunda Maraşlı ekini taşımış. Hatta şöyle demesi gerekirken dememiş. Muvattanan Ayıntâbî, müvelleden Meraşî.

Bütün kitaplarda ismi "Eşşeyh Muhammed bin Ebîbekir El-Meraşî, Eşşehir bi Saçaklızâde."

O halde Maraşlıların bu zâte şükran borçları var. Zira şehirlerinin adını canlı tutmuş. Şimdiki ta'birle marka yapmış.

Ayrıca kitablarını yeniden basmak, tanıtmak, bulunmazını bulunur hâle getirmek, insanların istifadesine sunmak gibi borçları da var. Bunu İslâm alemi yapıyor. Ancak Maraş yapmıyor. O halde bizim de onlara eşlik etmemiz lâzım. Yapmamız lâzım.

Bu zât üzerine çalışmaları teşvik etmemiz, yapılanları basmamız lâzım.

Biz şimdi bu kitaba Maraşlılar adına bu işin ilkini yapıyoruz. İkincisini de yapacağız. Destek olursa, kurumlar devreye girerse daha da arkasını getireceğiz inşallah.

Doç. Dr. Abdulhamit Sinanoğlu ve Yahya Dertli Beylerin ortaklaşa hazırladıkları “Maraş’lı Âlim Saçaklızâde Muhammed Efendi’nin Hz. Muhammed (S.A.S.)’in Baba Ve Annesinin İmanla Vefat Edip Etmediklerine Dair Risâlesindeki İtikâdî-Kelâmî Tartışmalar” adlı makalelerini bu kitaba girdirmek üzere kendilerinden istedik. Lutfettiler. Geliştirdiler. Bize takdim ettiler. Biz de kitabın son bölümüne zevkle koyuyoruz. Kitaba bir zenginlik sağlasın istiyoruz.

Kendilerine teşekkür ederiz.

Bizim yıllar içerisinde en fazla kahrımızı Serdar Yakar Bey çeker. Yazarız yazdıklarımızı, tashih ederiz tashihlerimizi bilgisayara geçer. Bununla yetinmeyiz başkalarınınkini de getiririz. Yazar, çizer, kitaplaştırır. İşi en son noktasına kadar erinmez ta’kip eder.

Bu memleket bence onun kültürümüze katkılarından mütevellid hakkını zor ödeşir.

O bakımdan ben ona memleketim nâmına teşekkürler ediyorum.

Onun kıymetini takdir edemiyenlere de hayret ediyorum. Kıymetlerimize sa’hip çikalım diyorum.

Bu kitabın çıkışındaki emeklerinden mütevellid de hasseten ona bir daha teşekkürlerimi sunuyor elleri dert görmesin diyorum.

Sözü bağlarken bu eseri bize veren, bizi sevindiren, bizden bu eseri yeni Türkçeye aktarıp, hazırlayıp, gelmez yerini getirip, basmamızı isteyen, basmamıza vesile olan Sandaloğlu Osman Efendi’nin torunu, Sandaloğlu Mehmed Efendinin oğlu ve bizlere bıraktığı teberiği muh-

terem insan Selahaddin Sandaloğlu Beyefendiye teŖekkür-
lerimizi sunuyoruz. Allah'tan ona sağlık sıhhat âfiyetler
diliyoruz.

Biz onu yavrumuz gibi biliyoruz. Ona bakıyor, onda
geçmiŖi yaşıyoruz. Ona, onun babasına, dedesine düâlar
ediyoruz. Rahmetler diliyoruz. Aradan yıllar geçti biz on-
ları, onların da'vamıza hizmetlerini hiç mi hiç
unutmuyoruz.

Biz her işte olduğu gibi bu kitap işinde de Allahın
yolumuzu açacağına inanıyoruz. Yeni kitaplar basmak için
daha nice vesileler yaratacaktır diyoruz. Yolumuza devam
ediyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

MUKADDİME

Asırlarca evvel cisimleri kara toprakla isimleri perde-i nisyan ile örtülmüş ve ilim ve fazîletleri ile mürşîd-i kâmil ünvânını kazanarak şâhikalara yükselmiş ve aynı zamanda Maraş'ta yetişmiş bulunan iki büyük zât. Ma'nevî duygulardan ilham alarak gayr-i Müslim kavimleri dîn-i ilâhiye da'vet maksadıyla takriben iki buçuk asır evvel Maraş'tan ayrılarak birisi cenûba, o birisi şimâle yürümüşlerdi.

Bu zâtlar uğradıkları köy ve kasabalarda Halîk-i zîşânın avn ve inâyetine sığınarak ma'nen mükellef buldukları vazîfelerini ifâ ve karşılaşmış buldukları bin türlü müşkilata göğüs gererek ve herhangi bir engeli yenerrek (Of) şehrine kadar varabilmişler ve ahkâm-ı ilâhiyeyi orada da yayarak Hıristiyan bulunan (Of) halkının kâffesinin dîn-i celili İslâm ile müşerref olmalarına sebep olmuşlardı.

Bu gün (Of) şehrinin tanınmış üdebâsından (Hasan Umur) adını taşıyan zâtın kudretli kalemlerinden intişar ve (Of) muharebeleri nâmıyla meydâna sürülen eserlerinde bu iki Maraşlıdan bir nebzecek bahsedilmiş ise de mümâileyh Hasan Efendi bu iki zât hakkında daha şumüllü daha geniş bilgiler elde etmek arzusunda bulduklarını izhâr etmelerine binâen bu hususda uzun uzadıya yapılan araştırma ve soruşturmalar neticesinde maatteessüf hiçbir vesika elde edilememiştir.

Yalnız geçmişteki târihçiler tarafından Meraş hakkında yazılmış olan eserlerinden birkaç parçayı aşağıya aldıktan sonra bu iki zâta dâir baba ve dedelerimizden işidülüp yayımlanan bir takım menkûlat ve zanniyata dayanarak yazılan sözlerimizi özür dileyerek okuyucularımıza takdim ve bu babdaki hata ve noksanlarımızın müsâmaha ile geçiştirilmesini ricâ eylerim. 21.03.1951

Osman SANDALOĞLU

BİRİNCİ BÖLÜM

SAÇAKLIZÂDELER

(Luğatı Târihiyye ve Coğrafya) sâhibi Ahmet Rifat Efendi diyor ki:

“Meraş Halep şehrinin yüz kır kilometre şimâlinde eski Zülkadiriyye memâlikinin kürsüsüdür.

Eski Meraş tûlen üçyüz on ve arzen iki yüz yirmi kilometre genişliğindeki arâziyi ve iki yüz elli bin nüfûsu muhtevî ve Toros silsilesi şubâtından Kızılelma silsilesi ve Fırat nehrinin bir kısmını şâmil idi.”

Târihen sâbit ki Maraş Hitit generallerinden (Mürji) kurmuştur. İlk kurulan Maraş Bulanık köyünün alt tarafında Erkenez çayının sağ ve solundadır. 4-5 bin hânedir. Fakat zamanla gelişmiş otuz bin hâne civarına ulaşmıştır. Ancak ya bir tûfan veya korkunç bir kolera sebebiyle ehâlisinin büyük çoğunluğunu kaybetmiştir.

Kâmûsüla’la’m sâhibi Şemseddin Efendinin Meraş hakkındaki yazıları:

Kâmusula’lâm sâhibi Şemseddin Efendi diyor ki: Meraş şehri eski olup Romalılar zamanında (Cermenika) ismi ile anılırdı.

Devleti Emeviye zamanında İslamlar tarafından fetholunup mülûkü Emeviyenin sonu olan Mervan-ı hımâr, Meraş kalasını binâ veya ta’mir etmiş daha sonra

Hârûnürreşid tevsi' ve imar etmiş ve müehhiren Rumların eline geçüp tahrip edilmiş ise de Seyfûd-devle ibn-i Hemedânî tarafından yeniden zabtolunarak i'mâr olunmuştu. Bundan sonra bir müddet Ehl-i Salibin zabtına geçmiş ve bunlardan Selçûkilere ve sonra Zulkadiriyye ümerâsına intikâl etmiş ise de Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı memleketlerine katılmıştır.

Maraş şimdiki yerinden evvel Karamaraştır.. Fakat bir depremle yerin zembine geçmiştir. Bilâhere bitişiğine yavaş yavaş kurulmuştur. Şimdiki yerine ise Zulkadiriyye hükümdârı Alâüddeve tarafından taşınmıştır.

Karamaraşın üstünü ise zamanla Yedikuyudan beri gelen seller kapatmıştır. Ancak gelen seller Maraş'ta insanların meskûn olduğu batı cihetine zarar vermiştir. Maraşa Maraşta çıkan yangınlar ve salgın hastalıklar da zarar vermiştir.

Şimdiki Meraş şehri; nefis-i kasaba. Otuz üç bin halis Türk Müslim ve üç bin kadarı derleme toplama olmak üzere ceman otuz altı bin sekiz yüz nüfusu muhtevîdir.

Şimdiki Meraş şehrinin ortaya yakın bir merkezinde Yürük Selim, Ağca Koyunlu, Yusufklar, Fevzi Paşa, Ekmekci mahalleleriyle çevrilmiş ve oldukça yüksekce bir manzara arzleyen ve harâbe yüz tutmuş ve Mervan Hımar tarafından ta'mir görmüş Etilere âid bir kala mevcuttur.

Bu kalanın kapusu üzerine vazedilmiş ve Eti yazısıyla mahkûk bulunan bir arslan heykeli elli beş sene evvel İstanbul müzehânesine kaldırılmıştır.

Bundan başka bu şehrin muhtelif semtlerinde birer ikişer saatlik mesâfelere kadar uzaklıklarda (Üngüd), (Çamurlu), (Köftül), (Kılınçlı), (Hilmi) gibi isimlerle anılan ve (Höyük) ta'bir olunan birçok ufacık ve sunî tepecik-

ler vardır ki bunların üzerlerinde de Etilere âid tuğla kırıkları görülmektedir.

Bu höyükler (Kazı) yapıldığı takdirde geçmiş kavimlere âid kıymetli eserlerin elde edilebileceği kuvvetle muhtemeldir.

Yine şimdiki Maraş şehrinin batısındaki Mağaralı adıyla anılan mahalde kayalar oyularak mağara hâline getirilmiş. Ve kapuları değirmen taşına benzeyen tekerlek taşlarla kapadılmıştır. Bu mağaraların içlerinde birisi karşıda ve diğeri sağ ve solda olmak üzere üçer mezar görülmektedir.

Bu mezarlar yerden yarım metre kadar yüksekce ve baş taraflarında topraktan yapılmış yasdık ve bu yasdıkların yanı başlarında camdan ma'mul birer şişe veyâhud topraktan yapılmış birer bardak ve ayrıca birer de toprak kandil görülmektedir.

Ve yine o mahalde yirmibeş sene evvel beş yüz metre uzunluğunda ve iki yüz elli metre eninde bir de binâ enkazı bulunmuştur ki bununda Etilere âid bir saray harâbesi olduğu tahmin edilmiştir. Ve yine o mahalde bu saray harâbesine civar bulunan boş arsadan çıkarılan Etilere âid iki aded kabartma insan heykeli otuz sene evvel Adana müzesine kaldırılmıştır.

Daha evvelleri asâr-ı atîka işleriyle uğraşan ve (Babanıoğlu) nâmını taşıyan bir Ermeni o arsada Etilere âid eserlerin bulunabileceğini hissetmiş olduğundan mezkur arsanın bir kısmını satın alarak incir bahçesi yapmak bahânesiyle kazı işlerinde bulunmuş ve bu sûretle elde etmiş olduğu müteaddid heykellerin gizlice Amerika ve Gürcistan'a aşırılmış olduğu anlaşılmıştır.

Ve yine o mahallin şimâlinde, irtifâi iki metre ve uzunluğu beş yüz metre ve iki gişi yan yana yürüyebilecek vüsatde muntazam ve muazzam yerin altında Etilere âid bir su tüneli bulunmuştur.

Mezkûr tünelin dışarıdan ziyâ alabilmesi için üzerine onar metro aralıkla birer metre mürebbeinde ayrıca ışık delikleri de konmuştur.

Bu tünelin intizâmı bütün ziyâretçileri hayrette bırakmıştır. Bununla berâber bu kadar muntazam ve mükemmel olarak meydâne getirilmiş olan bu tünelin içerisinde ümid edildiği kadar su yoktur. Vaktiyle belki bu tünelden değirmen çevirebilecek kadar su çıkarılmış ve fakat murûru zamanla yol bularak başka taraflara kaçmış olduğunu tahmin edenler de vardır.

Mürji Adının Meraş İsmine Çevrilmesi:

Meraş'ın adı Müslümanlar fethetmeden önce Maragenes'den bozulma Maraj'dır. Fakat fetihten sonra Maraj'ın (j) si gider (ş) gelir. Çünkü Arapça da (j) yoktur, (j) gidip (ş) gelince Meraj, Meraş olur. Meraş olunca da r, a, ş' den bozulma ismi zaman ismi mekan gibi olur. Yanî sıtmadan mütevellid yaşayanı titretir, titreyen yer manası kazanır. Sonra değişmeden günümüze kadar gelir.

Meraş insanı nâmus ve şerefine düşkündür. Ne zaman nâmusuna bir tecâvüz olsa onu kanla temizler. 1255 de ecnebi bir şahıs diliyle İslâmiyete tecavüzde bulunur. Evini başına yıkar. 1336'da Fransızlar gelir. Berâberinde Ermenileri getirir. Şehirde var olan Ermeni sayısı katlanır. Bunların bir kısmı düzenli askerdir. Bunlar şımarıklık ederler. Milletın haysiyet şerefiyle oynarlar. İstiklâlini tehlikeye düşürürler. Meraş insanı vaziyet alır. Kanını canını bedel yapar. Yurdunu yuvasını bu pisliklerden temizler. İstiklâlini kazanır. Kahramanlıkta milletine misâl olur. Kalan vilâyetler de yüreklenir. Bu davaya katılır. Nihâyetinde coşan sele dönüştür. Vatan kurtulur.

Zülkadir Oğullarının Maraş'ta Hüküm Sürmele-

ri:

Meraş şehri zaman zaman gah Hititler, gah Rumlar, gah Araplar eline geçmiş olmakla berâber Zülkadiriyye oğulları da yine bu şehirde (141) sene hüküm sürmüşlerdir.

Kâmûsûla'lam sâhibi Şemseddin Efendi diyor ki; Zülkadiriyye oğulları “sekizinci kurun-ı hicrî evâhirinden onuncu karn-ı hicrî evâiline kadar Meraş ve havâlîsinde hüküm sürmüş küçük bir Türkmen devletidir.

Bu devleti kuran (Zülkadir Zeyneddin Karaca) dır ki Türkmen kabâilinden birisinin reisi olduğu halde (780) târihinde Meraş ve Elbistan'ı zabt etmiştir.

Oğlu Halil Beğ de Malatya Harput Behisni'yi zabt ederek memleketini genişletmiştir.

Halil Bey'in kardaşı ve halefi Soli (Süllü) Bey kızlarından birisini Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu Bayazid'a ve birini de Sivas hâkimi Burhâneddin'e vererek bu sûretle menfaatler elde etmek hevesine düşmüştür.

Bir zaman sonra (Süllü) Bey Hama hakiminin mülkünü de zabtetmiş. Fakat arası çok geçmeden Mısır da hükûmet eden (Berkuk) Şah (Süllü) Beğe karşı harb açmış ve Süllü Beyi mağlub ve hem de öldürtmüştür.

(Süllü) Beyin ölümü üzerine yerine yiğeni (Nasruddîn Mehmed) Bey halef olmuş ve Mısır meliklerinden Melik (Müeyyedle) birçok muhârebelerden sonra aralarında muâhede yapılarak sulh olmuşlardır.

Bu muâhededen sonra Mısır Meliki ile dostluk hâsıl olmuş ve bu dostluğa binâen (Nasreddîn Mehmed) Beyin üzerine yürüyerek Karaman hâkimini mağlûb ve esîr etmiş ve zincirlerle bağlayarak Mısır'a yollamıştır.

Nasreddîn Mehmed Bey aynı zamanda Sultan Mehmed'le de dost olarak onun yardımıyla Karaman hâ-

kimi İbrâhim Beye de galebe çalmış ve bu sûretle Kayseriye'yi de zabtına geçirmiştir.

Bundan sonra Mısır'a bir seyahat yapmış Mısır Meliki kendisini güzel karşılamış ve kendisine ikramlarda bulunmuştur.

Fakat aradan çok geçmeden onu da kara toprağa karışdırmıştır.

Nasreddin Muhammed Bey'in ölümü üzerine oğlu Süleyman Bey kendisine halef olmuştur.

Bu sıralarda Osmanlı pâdişahlarından Sultan Murat Sâni hazretleri bir görücü tertîb ederek Meraşa yollamış, merhum (Süllü) Beyin beş kızından en güzeli olan (Sitti) adındaki kızın şehzâde Mehmed'e nikah etmişlerdi.

Süleyman Beğden sonra, dört oğlu Arslan Bey, Şehsüvar, Şah Budak, Alâüddeve Beyler sıra ile hükûmet sürmüşlerdir.

Şah Budak Bey Mısır meliki tarafından mesned-i imârete geçirilmiş ise de, bunu çekemeyen Meraş beyleri (Ebülfeth) Sultan Muhammed Han hazretlerine mürâcaat etmeleri üzerine Osmanlı askerleri tarafından Şah Budak Bey hudud hâricine çıkarılarak yerine kardeşi Şehsüvar Bey geçirilmiştir.

Fakat Şah Budak Bey Mısır melikine dehâlet ederek yanına aldığı Mısır askerleriyle tekrar Meraş'a dönmüş, Şehsüvar Beyle bir hayli muhârebeden sonra yenilecek bir sırada Şah Budak Beyi himâye eden Mısır meliki (Kayıtbay) Sultan Mehmed'e yazdığı mektupta Şehsüvar Beye yardım yapılmadığı takdirde (Zülkadiriyye)'nin hükmettiği topraklardan kendisinin el çekeceğini ve oraların temâmen Osmanlılara terk edileceğini va'd eylemesi üzerine Sultan Muhammed Şehsüvar Beye yardımdan elini çekmiş ve Şehsüvar Bey de bu sûretle mağlub ve esir olarak Mısır'a götürülmüş ve orada salben i'dam edilmiştir.

Bu sıralarda Sultan Mehmed Rum ilindeki düşmanlarla çarpışıyordu. Bunu fırsat bilen Mısır meliki ahdinde durmayarak Şah Budak Beyi yeniden Şehsüvar Beyin yerine geçirmiştir.

Kendisini ancak on sene sonra toplayabilmiş olan Sultan Mehmed Han Sâni Meraşa asker göndererek Şah Budak Beyi tekrar kaçırmış ve yerine Alaüddevle Beyi oturtmuştur.

Alaüddevle Beyin hükûmeti epeyce devam etmiş ise de Yavuz Sultan Selim zamanlarında İranlı Şah İsmail Meraş hudutlarına tecâvüze başlamış, hatta Alaüddevle Beyin ele geçirdiği bir oğlu ile torununu türlü türlü işken- celerden sonra bu iki ma'sumu ateşde kebab ederek etlerini yemiştir.

Bu vakalardan sonra İranlı Şah İsmail Osmanlı hududlarına saldırmağa başlamış olduğundan Sultan Selim bu cânîye karşı harb açarak Çaldıran ovasında harbe tutuşmuşlardır.

Orada yapılan kanlı muhârebeler esnâsında Sultan Selim Zülkadiroğlu Alaüddevle Beyden bir miktar süvârî asker gönderilmesini istemiş ise de müşârünileyh Alaüddevle Bey hiç aldırış etmemekle berâber Osmanlı ordusunun harekâtına mâni' olacak bir takım engeller de ihdas etmiştir.

Sultan Selim Alaüddevle'nin bu yolsuz hareketlerini içerisine atmış, muhârebeyi kazanır kazanmaz Sinan Paşa'yı Alaüddevle'nin üzerine sevk ederek kendisini ve birkaç oğlu ile birâderini katletmiş ve memleketlerini zabtetmiş ve hizmetlerinde bulunan Zülkadiriyye sülalesinden Şehsüvar Beyin oğlu Ali Beyi Meraş'a Vâli olarak tayin etmiştir. Bu vechile Zülkadiriyye devleti (780) tarihinden (921) târihine kadar hüküm sürmüştür.

Zülkadiriyye sülâlesini temsil ve teşkil etmiş olan hükümdârın hepsi dokuz kimse olup aşağıda isimleri gösterilmiştir.

- 1-Zeyneddin Karaca 870,
- 2-Halil Bey Zeyneddin 787,
- 3-Soli (Süllü Bey) 877,
- 4-Nasreddin Mehmed Bin Halil 800,
- 5-Süleyman Nasreddin Bey 846,
- 6-Arslan Bin Süleyman 858,
- 7-Şah Budak Bey 870,
- 8-Şehsüvar Budak Bey 872,
- 9-Sâniyen Budak 875,
- 10-Alaüddevle bin Süleyman 885.

Kâmûsüla'lam Hacı Şemseddin Efendi sözünü burda bitirmiştir.

Kâmûsüla'lam Hacı Şemseddin Efendi Zülkadiriyye oğullarını her ne kadar küçük bir Türkman devleti diye vasıflandırmış ise de fakat Zülkadiriyye oğlu Alaüddevle Bey babası tarafından yaptırılmış olan Meraş'ın büyük camiinin kapusu üzerinde arıbiyyül ibâre yazılar arasında Sasan âlînden diye bir kayıd görülmektedir. Bu takdirde Zülkadir oğulları Sasânîlerden ayrılan bir parçayı da andırıyor demektir. (Veya Halebe ordan Maraşa İran üstü geldiklerinden bu taraflara bir irtibat kurma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Zülkadiriyye devletini yıkan Sinan Paşa Maraş'ta şiddet kullanmış Zülkadiriyye ordusunun iktasını elinden almış dağıtmıştır. Zülkadiriyyeden müessese diye bir şey bırakmamıştır.

Bundan başka; Alaüddevle, ve oğlu Muhammed Beğlerin ve zevcesi Şems kızı İklime ve câriyeleri Adıviyye hâtonların eserlerinden Câmi' çeşme, han ha-

mam gibi binâlarda yazılı olan târihlerin hepsi sildirilmiş ve ancak Sinan Paşa bu sûretle hırsını yenebilmiştir.

Eğer o yazılar sağlam olarak kalsaydı belki bugün hakikat daha ziyâde tecelli etmiş olurdu.

Hallak-ı Âlemin Kâinâta Vermiş Olduğu Nizam:

Mâlikülmûlk olan Hallak-ı âlemin kâinâta vermiş olduğu düzen ve intizâm benî beşeri düşündürmüş ulemâ, hükemâ ve feylesof geçinenlerini hayretlerde bırakmıştır.

Cenab-ı Hakkın künh ve hakikatını anlamak ve akıl erdirmek isteyen bir takım akılsız ve azgın zümrelerde bu hususda bir çok kafalar yormuşlardır.

Bu yüzden kimi zındık kimi şîi kimisi putperest olarak kalmış kimisi de ele geçirdikleri nüfûz ve hükümdarlıkla kalalar fethetmiş, ülkeler zabtetmiş, kanlar dökmüş Allahlık da'vasında bulunanlar da olmuştur.

Kimisi din yolunda yürümüş, kimisi Allahı büsbütün inkara kalkışmış, bir kısmı da münafıklıkta saplanmış. Bir kısmı da inkâr-ı ilâhî ile ikrâr-ı ilâhî arasında sıkışmış kalmıştır.

Demek oluyor ki: Şu dünyâ sahnesine ayak basan her ferd boş durmamış yaşamak için çalışmış çabalamış uğraşmış didişmiş, boğuşmuş, harbler yapmış, kanlar dökmüş, daha bir çok hâdisât ve engellerle karşılaşmıştır.

İşte bu sapkınlıkları ortadan kaldırmak ve karanlığı aydınlatmak ve azgınları doğru yola kılavuzlamak için Hazreti Allah son Peyğamber olan Rasûlü zîşânımız Hz. Muhammedi göndermiş ve son kitap olarak da ona Kuran-ı Kerîmi inzâl buyurmuştur.

İşte beşeriyet müşkilâtını bu kitap ile halledebilmiştir. Gerek zaman-ı seâdetde ve gerekse tâbiîn ve teba-i tâbiîn vâsıtalarıyla o kitab-ı mübînin muhkemât ve müteşâbihâtından istinbât ve istihraç olunan ahkâm-ı ilâ-

hiye bütün dünyâyâ ilân edilmiş. İşte benî beşer bu sûretle o şua-i dînîyye ile yürüyerek yolun doğrusunu görebilmişlerdir.

Zaman zaman doğru yoldan sapanları da çevirmek için müçtehidin-i izâm efendilerimizden başka halk arasından bir takım müstesnâ dâhî ve mürşidler de zuhûr ederek onlar da din yolunda çalışmış, onlar da azgın ve sapkınları doğru yola da'vet ve döndürmeğe hasr-ı vücûd etmişlerdir. İşte asırlarca evvel Meraşta yetişmiş ve Saçaklızâde unvanını kazanmış olan Muhammed Efendi de o büyük dâhîlerden birisidir.

Saçaklı Muhammed (Mehmed) Efendi'nin Babası Ebu Bekir Efendi Hakkındaki Rivâyât:

Bir Perşembe günü idi. Kuşluk vakti müderris Bekir Efendi ders yaptıkları yere geçmiş ders takrir etmek üzere hazırlanıyordu. O gün sûre-i Bakara'nın ma'nây-ı münîfi Kâzî Reyzâvînin kaleminden intişar ettiği gibi anladılacaktı.

Kendisine her gün ders ve feyz olan ve müşârüni-leyhin karşısına safbeste-i ihtirâm olarak diz üstüne oturmuş bulunan talebeler takrir olunacak dersi beklemekte buldukları bir sırada içlerinden birisi döş ve başını düzelterek birdenbire ayağa kalkıyor ve kemâl-i ta'zîm ile göze görülmeyen meçhûl bir şahsa karşı hürmetler gösteriyor. (Ve aleykümüsselam) lafzıyla da mukâbelede bulunarak yerine oturduğu görülüyordu.

Bu hadiseye hiçbir ma'na veremeyen arkadaşları hayran hayran bakıyor ve sükûta dalmış bulunuyorlardı.

Müderris Ebu Bekir Efendi talebesinin bu hâline teaccüp etmekle berâber, kuzum diyor gösterilen bu hareket kime karşıdır ve kiminle selamlaşdın.

Hasan Efendi¹:

-İçeriye teşrif buyuran ve işte yanımda oturmuş bulunan Hazret-i Hızır² ile selamlaştım. Ve hürmetim de bu zâta karşıdır.

Hoca Efendi; talebenin bu cevâbına karşı ne diyeceğini bilemeyen müderris Bekir Efendi şaşkın bir halde, titrek bir sesle;

-O Rasûle ricâda bulununuz da bana da görünmek lütfunda bulunsunlar.

Hasan Efendi:

-Zâten ben bu hususu kendisine arz eylemişdim de “Hocana görünmekte ma’zûrum. Çünkü hocan sarığı düzgün ve saykal sarıyor” buyurdular.

Demesi üzerine müderris Bekir Efendi hemen başındaki sarığı çözerek yeniden salkım saçak sarıyor. Ve denhal Hz. Hızır ile müşerref oluyor. Ve bu hâdiseden sonra müderris Bekir Efendi Saçaklı Bekir Efendi lakabını alıyor.¹

---

¹ Sandalzâde Hoca Efendi, bu zatla alakalı bilgiyi kitabın Maraşlı eski alimler kısmında veriyor. Biz mukaddime kısmında verdik. Bir miktar da sonda ek atdık. Konuyu vuzûha kavuşturduk.

² Hızır olmayıp Hz. Peygamber ve Hz. Cebrâil imiş diyenler de vardır. Sened mesuliyeti ravî üstünedir.

¹ Sandalzâde Osman Hoca Efendi burda olayı Saçaklızâde Muhammed (veya Mehmed) Efendinin babasına bağlasa da târîh itibâriyle bu sıfatlama Ebu Bekir Efendiye uygun düşmüyor. Zira bizim bildiğimiz bu sıfat onun oğlu Muhammed Efendi ile başlıyor. Hatta Muhammed Efendinin kardeşi Osman Efendi bile Karadeniz Trabzon Of tarafında 1986’ya kadar sâdece Maraşlı Osman Efendi olarak biliniyor. Onunla beraber gelenler de sâde Maraşlı Hasan Efendi, İlyas Efendi diye anılıyor. Halbuki baba Saçaklı olsa oğlun da Saçaklı olması gerekiyor.

Bu sıfat Muhammed Efendi ile başlıyor. Bu olayda ismi geçen Hasan Efendi Muhammed Efendi’den okuyor. Bu olay hocası Muhammed Efendi ile Hasan Efendi arasında geçiyor. O Hasan Efendi sonra Kay-

Matbu' ve gayr-ı matbu' eserleriyle İslâm Âlemine tanınan Türkiye ve Türkiye'den ziyâde Arabistan, Hindistan, Mısır gibi bilâd-ı müslimîne şan ve şöhret saçan ilim ve fazîletin timsâli olan (ve kaddese sırruhû) cümle-i kudsiyyesi ile anılmaya sezâ görülen Saçaklı zâde Mehmed Efendi ise işte bu Hazreti Hızır ile müşerref olan Bekir Efendinin sulbu pâkinden dünyâya gelen oğludur. Müşârünileyhin eserlerinden bir kısmı şunlardır. 1-Velediyye, 2-Takrîrülkavânin, 3-Cündülmukil, 4-Cühdülmukil Şerhi, 5-Ferâiz Şerhi, 6-Kâzî Beyzâvî Haşiyesi, 7-Vâlideyn Risâlesi, 8-Tütün İçmeğe Mübtelâ Olanların Meni Hakkında Risâle, 9-Köpekler Hakkında Risâle.

Ve daha bunlara benzeyen birçok telifatıyla anılan bu zâtın eserleri hep Arabiyyülibâredir. Binâenaleyh müellefâtının tercümesine imkan olsa ciltler dolduracağı cihetle bu risâlemizin öyle külfetli başarılarla tehammülü olmadığından ancak mezkûr eserlerin muhtasarlarından üç nüshası açıklanarak aşağıda gösterildikten sonra yine asıl mevzûa dönelecektir.

Saçaklı zâde Mehmet Efendi'nin Tütün İçmenin Zararları Hakkındaki Risâlesi:

Saçaklı zâde Mehmet Efendi tütün içmeye mübtelâ olanları vazgeçirmek için yazmış olduğu Arabiyyülibâre risâlesinin mukaddimesinde diyor ki:

---

seri'de okuyor. Kayseri de medreseyi bitirdiğinde kendisine bir bakır tabak hediye ediliyor. Hâlen âilede olan tabak üzerinde 1141/1728 târihi bulunuyor.

Haşim Albayrak "Saçaklızâdeler" adlı kitabında (sh 96-97) bulduğu bir arşiv belgesini yayınlıyor. Buna göre 1717 de (1129) Saçaklızâde Mehmed Efendi Maraş'ta müderris gözükmüyor. Mehmed Efendiye Ferhat Paşa hamamı ile Muzaffer Bey hanı gelirlerinden 40 akçe verilmesi isteniyor.

Demek ki bu târihte Hoca Efendi daha Maraş'ta hocalık yapıyor. Ve dikkat edilirse talebesinin Kayseri de okuma târihi ile kendisinin Maraş'ta ikâmet târihi yakınlık arz ediyor.

İlim iki kısımdır: Birisi bedenin, diğeri dînin ilmidir. İmân ettiğimiz Hazreti Muhammed (S.A.V.) evvelâ bedeninin sonra dînin ilmini öğrenmeyi emrediyor.

Çünkü Evâmîr-i İlâhiyye, ve sünnet-i Muhammediyye ancak sağlam vücut ile, sağlam beden ile yapılabilir. Vücûdu hastalıktan korumak ahkam-ı İslâmiyedendir.

Doktor bulunmayan yerlerde oturmayı yasak eden Peyğamberimizdir.

Binâenaleyh vücûda zarar veren bütün müskirât ve mükeyyefât İslâm dininde haramdır. İşte tütün denilen muzır nesne de yasak edilen mükeyyefâtdan birisidir.

Tütünün ma'nevî zararlarından başka birçok da mâddî zararları vardır. Evvelâ tütün insanın kuvvetini alır. Benzini sarartır. Ağız ve elbisesini hatta yatağını kokular içerisinde bırakır. Öksüttürmek, sesini bozmak, göğsünün içerisinde ocak bacası gibi is ve kurumlarla doldurmak gibi zararlarından başka, vücuddaki her noktaya kan yollayan ve ayn-ı zamanda merkez güç hizmetini gören kalbi bile sekteye uğratar.

Müşârünileyh Muhammed Efendi tütünün buna benzeyen daha bir çok zararların saydıktan sonra “yiyiniz içiniz, israf etmeyiniz” âyet-i celilesiyle tütünün israfda dâhil olduğunu beyân ile haramlığına da kâil olmuştur.

Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Köpekler Hakkındaki Risâlesinin Açıklanması:

Saçaklı zâde Mehmed Efendi, köpekler hakkında yazmış olduğu Arabî ve matbu¹ eserinde diyor ki; köpek denilen hayvan muzır ve necis-i ayndır. Köpeklerden insanlara geçmesi muhtemel olan hastalığın tedâvisi kâbil

---

¹ Eseri Mahrûkîzâde Raif Efendi terceme etmiştir. Köpekler Matbaa-i Ebüzziya Konstantiniyye. H. 1304

olamayacak bir derecede olmakla berâber daha bir çok zararlarını ta'dad ettikten sonra onları üç kısma ayırıyor.

1-Koyun ve keçi gibi mevâşîyi yırtıcı hayvanların teâruzundan korumak için bizzarur köpeğin beslenebileceği,

2-Senede bir defa av avlamak için kezâ av köpeğinin maalkerâhe beslenebileceği,

3-Başıboş dolaşan çarşı ve sokak köpeklerinin itlafının labe's olabileceğini bildirmiştir.

Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Velediye Adındaki Kitabı Yazması:

Bir güz mevsimi idi. Üzümler yetişmiş, şirelerin yapılma zamanı gelmiş. Ağaçların yaprakları sararmış hışır hışır yerlere dökülüyor. Ve ömürlerden bir senenin daha geçtiğini i'lân ediyordu.

Tam bu sırada idi. Saçaklı zâde Mehmed Efendi şehre birbuçuk saatlik uzaklıkta bulunan (ve Göllü) denilen mevki'deki bağına göçmüş ve talebesinden (Veliddin Efendi de) bağ işlerinde kendisine yardımda bulunmak üzere berâberinde bulunuyordu.

Artık bağda yapılması lâzım gelen işlere başlanmış, üzüm kesmek ve kesilen üzümleri şire yapılacak olan mahalle kadar taşımak gibi hizmetler görülüyordu.

Yorgunluğu gidermek için de arasına işe fasıla verilerek bağ evinin önündeki armud ağacının gölgesine otuyorlardı.

Bir aralık Veliddin Efendi fırsat bularak Saçaklı zâde Mehmed Efendiye üstad-ı muhteremim dedi. Huzûrunuzda söz söylemek haddim değilse de yüksek affınıza ma'zûren müsâadenizle sizden bir ricâda bulunacağım.

Çok saygıdeğer Efendim. Evvela şunu i'tiraf ederim ki karşınızda bilgi tasarlamak deniz kenarında kuyu kaz-

mak kabilinden ise de yine de afvinize sığınarak sizi izaç (ta'ciz) etme cüretinde bulunacağım.

Efendim görülüyor ki ömürler ırmaktan akan su. Çöllerde esen rüzgar gibi geçiyor. Dünyâ kervanı çok çabuk gidiyor. Gençlik denilen neşe kuşu çok hızlı uçuyor. Geldiği zamanla gittiği zaman bir gibidir.

Ecel bıçağı her gün ömrümüzün ipini kesiyor. Zengin ile fakîrin, aziz ile zelîlin, küçükle büyüğün, efendi ile hizmetcinin yerleri ayırd edilemiyen mezaristana göç etmezden evvel maddî ma'nevî çalışmak âkıl olanların kârıdır.

Binanaley: Her dakîka ömrümüzden ayrılıp giden nefesleri boşa geçirmek için şu istirahat zamanlarında da bir ders başlatmak lutfunda bulunsanız acebâ münâsib buyurulur mu?

Saçaklı zâde Mehmed Efendi talebesinin bu arzusu-mu musîb ve muvâfık bulmuş ise de yanlarında okuyacak kitab bulunmadığından müşârünileyh derhal kalemi eline alarak sabahleyin başlayup kuşluk vaktine kadar ikmâline muvaffak olduğu kitaba (Velediyye) adın vererek meydâna koymuş ve okunmaya devâm edilmiştir.

Bu kitab matbu'dur. Munâzaraya âit olup münkir-i ilâhî olan tabiatçıları iknaa gâyet elverişlidir. Ulema-i muhakkıkince rağbete mahzar olmuş ve takdirle karşılanmıştı.

Müşârunileyhin bu eseri elyevm eyâdi-i ulemâda (ulemânın ellerinde) kiraat ve mutâlaasına devâm edilmekde ve hâlâ kıymet-i ilmiyeyi muhâfaza olunmaktadır.

Bu kitab dinsiz geçinenleri ve şerîat yollarından sapmış bulunanları eserden müessire istidlal tarîkıyla (Tevhid) yollarını gösterebilecek mâhiyette ve ilmî ve

mantıktan delillerle muâzırını ilzâm ve susdurabilecek delil ve misallerle dopdoludur.¹

Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Doğduğu ve Tahsil Gördüğü ve Ders Okuttuğu Yerler:

Saçaklı zâde Mehmed Efendi Meraşın İmam Hüseyin Camîine civar, ve elyevm mevcut ve meskûn bulunan hânelerinde doğmuş ve eğleb ihtimâle göre tahsilini babası Ebû Bekir Efendi'den ikmâl etmiştir. Müşârüniyleh İmam Hüseyin Câmîinde imâmet ve müderrislik etmiş ve yaz mevsimlerinde de şehrin arka taraflarındaki Ahur¹ dağına çıkar ve talebesini orada da tenvîr ve tedris ederdi. Bu dağ güzellik, su, hava i'tibâriyle başka dağlara üstün bulundundan hastalıklarına şifâ arayanlar hava tebdîli için bu dağa çıkarlar.

Bu dağın üstünde görülen ufak tefek memba'lardan başka suları ancak yudum yudum içilebilecek derecede soğuk olan bir çok da kuyular vardır. Yedi kuyu, kızıl kuyu, çalup alma, kös, armud peykârı (pınarı), yeni pınar, oğlak peykârı (pınarı), karagöl, küçük göl, ulucak gibi isimlerle anılan bu dağın muhtelif semtlerine yaz vakti aşiretlerin kurdukları çadırların manzarası ve orada otlayan yüzlerce sığır, koyun, geçi gibi yürüyen hayvanların hâzin sesleri ve yandan yönden kulaklara akseden keklik ve çoban kavallarının sadası ve rengâreng yabânî çiçeklerin etrafa dağıttığı kokular ve kağıt gibi beyaz bal ile doldurulmuş olan kovanların yanı başlarında muntazam bir sûrette işleyen ve dolaşan arıların vızıltıları hep birbirine

---

¹ Risâledülvelediyye. Matbu'dur. Matbaa-i Âmire. İst. H. 1288, Arif Efendi Mat. İst. 1318, Esad Efendi Mat. 1303. Türkçe tercemesi vardır. Ahmed Hamdi İskilipî. Kitabı Kasbar. H. 1310. Kitabın üstüne başta kendisi çok sayıda şerh yapılmıştır. Y.A.

¹ Bu dağ evvelleri (Arkadağ) adıyla anılırken sonraları ğaladlaşarak (Ahur Dağı) adıyla anılmağa başlanmış olduğu zan edilmektedir.

karışır. Güfte ve bestesi hiçbir muğannî ve musîkîşinâsa nasîb olmayan bu tabîî nağmeler, ehl-i dilin kulaklarını bir takım lâhûtî seslerle çınlatır.

Ve aynı zamanda ma'neviyatdan duyguyu ve ledünniyatdan tahsili olan ma'na ehlinin kalbindeki aşk-ı ilâhîyi cûş ve hurûşa getirirde gayr-ı ihtiyârî olarak ağzından çıkan Allahüekber sadalarıyla o sahaları inledir.

Yine bu dağın kuzey eteklerinde (Bertiz nâhiyesi) denilen ve birer ikişer saat aralıkla yan yana kurulmuş (32) parça köy vardır.

Bu köylerde su bol, heva temiz, meyve ve sebze mebzûl olmakla berâber (kabarcık) denilen üzümleri de lezzet ve nefâsetce emsâline tesâdüf olunamıyan üzümler-dendir.

Vaktiyle hükûmete isyân ve bâğî dağîlikle şöhret alan Mısırlı İbrâhim Paşa nâmını taşımış olan şahıs bu nâhiyeye uğramış oldukları sırada oradaki yetişmiş (kabarcık) üzümlerindeki lezzet ve nefâsetini takdir etmiş de miştir ki; bu üzümlerdeki latâfet ve lezzet acebâ havanın güzelliğinden mi yoksa toprağının te'sirinden mi? Diye soruşuna karşı orada hazır bulunan zekî köylüden birisi hiç düşünmeden (Paşam) havasından cevabıyla mukabelede bulunması üzerine Paşa yüzünü o köylüye çevirerek eğer toprağından deseydin buraların toprağını size sırtınızla Mısır'a kadar çekdirirdim demiştir.

Bu havâlide meydâna getirilen yoğurd ve yağlarda enfesdir. Bu köylerin halkı nezîh, saf, temiz kalbli, vefalı olmakla berâber çok da cömerttirler.

Bir zamanlar istiklâliyyet hülyasıyla isyana kalkışan ve bu yüzden nice nice ma'sum Türkleri bin türlü işkence-lerle öldüren, ele geçirdikleri Türk askerlerini baltalarla, parça parça doğrayan ve Hâmile Türk kadınlarının karınları deşilerek çıkarılan çocukları ateşler yakarak furunlar içerisinde cayır cayır yakan, vicdansız Ermenilerle çarpı-

şarak başa çıkabilen ve Fransızlarla Meraş dâhilinde yapılan sokak muhârebelerine iştirak ederek (Kahraman Bertizliler) nâmını alan işte bu nâhiyede yaşayan vatandaşlarımızdır.

Ve yine Ahur Dağının güney eteklerinde görülen Kerhan, Ayaklıcaoluk, Kozludere, Peynirdere, Bulank, Ağyar, Nacar adlarını taşıyan köylerdeki bahçeler, sayfiyeler ve değirmenler çeviren sular ve oralarda yetişen çeşitli meyveler ve ucu bucağı görülemiyen o nâzenîn yeşillikler ve rengâreng çiçeklerden etrâfa dağılan kokular; ma'neviyâtdan duyugusu olan aşık ve ârifleri çileden çıkarır.

Hakîkaten ârif billah ve aşık ilellah olanlar o kâdir-i kayyumun yaratmış olduğu bu cennet asâ yerlere hayranlıkla bakar. Ve şu kâinâtın filmini şöyle bir göz önünden geçirir de derin tefekküre dalarak secdelere kapanır. Ve aynı zamanda göğsü Allah sevgisiyle çarpar. Kalbi Allah aşkı ile yanar. Dili zâkir gönlü şâkir olur.

İşte içerisi fuyûzat-ı ilâhiye ile dolu ve kalbi ulum-ı zâhiriyye ve bâtınıyye ile dolu bulunan Saçaklızâde Mehmet Efendi de Halik-i zülcelâlin kâinata vermiş olduğu düzen ve intizâmı hikmet ve incelikleri bu dağın yüksek yerlerinden basîretle bakarak tefekkür etmek ve Hâlik-ı zişânın kudret ve azametle halk buyurduğu zîrûh ve cemâdata atf-ı nazar ederek mücdelere kapanmak üzere bu dağa çıkar ve talebesini bu dağda tenvîr ve tadrîs ederlerdi. Müşârünileyh; herhangi bir zaman bu dağa çıkmak arzusuyla yürümüşlerse sanki kendisini istikbâle doğru koşuyor gibi vâdîlerden, tepelerden uçuşup gelen keklikler başının üzerine konar ve kendisi de bu kuşçağızlara hitâben;

-Haydın hayvanlar, Allah sizi avcı şerrinden muhâfaza buyursun, diye düâ eder ve hem de eliyle kişelediği mervîdir.

Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin Kurrâ Evsâfını Hâiz Olan Bağdatlı Hâfızdan Kuran Öğrenmesi:

Kurrâ evsâfını hâiz olan Bağdatlı Hafız, sesinin ve edâsının güzelliği ve Kuran-ı Kerimi tecvîde uygun bir sûretde okuyabilmesi yüzünden halkın teveccühünü kazanmış ve Kuran-ı Kerim öğrenmek hevesine düşmüş olan gençlerin ricâları üzerine hâfız tarafından açılan dershâne-ye devâm edilmekle başlanmış olduğu bir sırada ismiyle temâyüz etmiş bulunan Saçaklı zâde Muhammed Efendi de ilk mektep talebesi gibi kitap torbasını elbisesinin üstünden buğazına takar ve halkın galabalıklı bulunduğu yerlerden geçerek hafızın dershanesine kadar varır ve tâlibler arasında bulunurdu. Müşârünileyhin bu hâli mütevâzî, kibirsiz ve gurursuzluğunu pek a'lâ gösteren ahvaldendir.

Saçaklı zâde Muhammed Efendinin Alçak Bir Şahıs Tarafından İsnâdât ve Hakârete Uğraması:

İttikâ ve hüsnü ahlâk ile muttasıf, ulum ve irfân ile kesb-i şöhret etmiş, sâhib-i meslek bir âlim mütehasıs olan Saçaklızâde Muhammed Efendi de yine dedikodudan yakayı bir türlü kurtaramamış. O büyük zât da soysuz insanların hakâretine ma'ruz kalmıştır.

O da insan şeklinde görünen bir takım yırtıcı canavarların teâruzuna hedef olmuştur. Ne hâcet ilmen ahlâken yükselmiş bulunan ulemâ-i din hakkında îmân ettiğimiz sâdık masdûk yanî pirimiz Hazreti Muhammed (S.A.V.) Efendimiz “Âlimler nebîyelerin varisleridir” buyurmamış mıdır?

Yanî Hazret-i Peyğamber Yusuf gibi kuyulara atılan, Hz. Yunus gibi balıklara yutulan, Hz. Yahya gibi bıçaklarla kesilen, Hz. Zekerriyya gibi bıçaklarla biçilen, Hazreti Muhammed (S.A.V.) Efendimiz gibi müşrik ve münâfıkla-

rın ta'n ve teşnîne hedef olup vatan-ı aslîsini izn-i ilâhî ile terke mecbûr tutulan peyğamberân-ı izamın başına gelen felâket ve musîbetlerden vâris-i enbiyâ olan bu gibi ulemâ-i kirâmede elbette bir hisse ayrılmış olacaktır.

Şöyle ki bir Pazar gününün sabâhı idi. Saçaklı zâde Muhammed Efendi talebesinden (Veliddin) Efendi de berâberinde bulunduğu halde ufak tefek işlerini görmek üzere çarşıya yürüyor. Ve Kanlıdere köpnüsünün yanı başında karşılaştıkları bir alçak şahıs ile aelusûl selamlaşıyor. Ve selâmı müteâkip adı geçen şahıs Saçaklızâde Muhammed Efendiye karşı içerisinde beslemekte olduğu kin ve adâvetini yenemeyerek küpten sızan müstekrih şarab gibi kalbindeki kötü duyguları dışarı atıyor ve ağza alınmayacak bir takım şeni' (kabîh, çirkin) hezeyanlarla ve elfaz-ı gâlîza ve kerîhelerle karışık bir takım tefevvühatda (ağza, lisana almak, alınmak, kötü sözde kullanılır) bulunuyor. Bu hakâret müşârünileyhi âdetâ ağladacak bir duruma düşüyordu.

Bu alçak herifin isnâd ve hakârete dayanamayan Saçaklızâde iki elini yukarı kaldırarak "Yarab" diyor. "Bana isnâd edilmek istenen fi'li mekrûh ve kabîhi bu melûn şahsın evlâdu ahfâdından ilâyevmilkıyam eksik etme" diye Cenab-ı Hakka münâcaatda bulunmuş olduğu mevsûk rivâyetlerdendir.

Saçaklızâde Muhammed ve Osman Efendilerin Seyâhata Çıkmak Üzere Aralarında Vermiş Oldukları Karar:

Bir öğle vakti idi. Saçaklı zâde Muhammed Efendi evlerinde bulunuyor ve kardaşı Osman Efendi ile karşı karşıya oturuyorlardı.

Osman Efendi, kardaşı Muhammed Efendiye;

-Birâder Efendi diyor. Bu gün sizde bir takım gayr-ı tabîi haller görüyorum. Yoksa ağrıyan bir yeriniz mi var?

-Hayır kardaşım. Hamdolsun sıhhatım yerindedir. Belki de zihnen bir hastalık geçiriyorum.

Osman Efendi;

-Acaba zihnen sizi rahatsız eden şey nedir?

Birâder Efendi;

-Zihnimde dolaşan ve beni düşündüren mesele. Biliyorsunuz ki ulemâ ve eğniyâ ve şürefâ sınıfına karşı tearuz ve hakâret âdât-ı kadîmedendir.

Bu sınıflara mensûb olan insanlar dâimâ, zâlim ve alçakların teâruz ve tecâvüzünden yakalarını bir türlü kurtaramamışlardır. Ve bundan sonra da yine kurtaramayacaklarını bildiğim halde dünkü gün tîneti bozuk ve erzel gürûhundan bir şahsın bana karşı yapmış olduğu hakâret ve tecâvüzüne sabırsızlık göstererek beddûâ ile mukâbelede bulunmak gibi bir harekete müteessir oluyorum.

Halbuki Hazreti Allah kullarının, hakâret veya herhangi bir musîbet ve felâkete karşı göğüs gererek hayırlı bulunmalarını “Muhakkak ki Allah sabredenlerle berâberdir” âyet-i celilesiyle tavsiye ve müjdelemiş olduğunu bildiğim halde her nasılsa şuur ve irâdem olmadan çıkmış olmalı ki gayr-ı ihtiyârî olarak o denî (alçak) şahsa karşı bir takım münâsebetsiz kelimeler kullandığıma nedâmet ediyorum.

Evet ancak hamuru güzel haslet ve hüsn-ü ahlâk ve fazîletlerle yoğurulmuş olan hânedan-ı risâletpenâhîye mensup İmam Hüseyin (R.A.) Efendimiz; “gayzını yutan insanları affeden” âyet-i celîlesine mâsadak düşebilmiştir, değil mi?

Osman birâder Efendi;

-Evet buyurduğunuz doğrudur. Fakat hamdolsun sizde diğer avam nâsa nisbeten ahlâk-ı hamîde ile muttasıl ilim ve irfanla mücehhez, saygı ve hürmetle eğilmeye lâayık insanlar zümresine dâhil bulunuyorsunuz.

(Muhammed Efendi);

-Kardaşım hayır. O sizin hüsnü teveccühünüz. Bununla berâber hâl-i hâzırımıza şükretmeliyiz de dalmış olduğumuz günah deryalarından silkinüp çıkmak ve gaflet uykusundan uyanabilmek için de ibâdât ve zikrullahla müdâvim olmalıyız.

Şunu iyi bilmeliyiz ki, yaşamakta olduğumuz şu dünyâ fânîdir. Ancak birliğine îman ettiğimiz Allah bâkîdir.

Geçirilmiş olan ömür-î insânînin safahâtı şöyle ta'rif ediliyor.

İnsanlar doğum gününden, onbeşine kadar aciz ve fütûr içinde bulunur.

Obeşinden kırk yaşına kadar fisk ve fücûra dalar.. Kırkdan ellibeş yaşına kadar hasûd tarafından atılan okların yaralarıyla sızlanır. Ellibeşden sonra da maraz, mevt ve kubûr ile nihâyete erer. Binâenaleyh sıcak nefesimiz soğumadan, arkamızdaki mevt elbisemizden soyulmazdan evvel işimiz ne ise bitirelim. Çünkü birkaç nefes soluk bedenimizde emânettir.

Gerek safâ ve gerekse keder ile geçen günlerimizi ganîmet bilelim de boşa geçirmeyelim. Rezzâk-ı âlemin verdiği ni'metlerin kadrini unutmayalım. Şükrünü edâ edelim. Gözlerimizi kamaşdıran şu dünyânın saltanat satvet debdebe ve haşmeti hiçdir.

Dünyânın peşinde koşanların çokları mal, servet düşüncesiyle hasretlere bürünerek gitdiler. Dünyâda ebediyyen kalacak kimse yokdur. Ölüme benzeyen uyku ile çok uğraşmalıyım. Çünkü uyku ile kimsenin ikbâl ve seâdet gülü açılmaz.

Cenab-ı Hakkın zikrini dilinden bırakmayanlar dâreynde seâdet ve necâta ererler.

Allah'dan başkasına tapanlar öküzü sağıp süd elde etmek isteyenlere benzer. Dünyâ bizim ebedî mekânımız olmadığı gibi oturulacak da bir yer değildir.

Akıl olanlar toprağa elleri boş olarak girmezler. Öten horoza kulak ver. Ömrümüzden bir gecenin daha geçtiğini haber veriyor.

Bu çerh-i âlemin (dönen âlemin) çemberinin altında nice insanların canı yanıyor amma külü dulanı görülmüyor. Ömrünü boşa geçiren, şehvet, hevâ ve hevesât arkasında koşanlar zavallı ve bahtı kara insanlardır.

Sağlığında vaktini boşa geçirerek yer yatağına yatmış olanlar neye uğradıklarını anladılar amma iş işten geçmiştir.

Biz de ruhtan ayrılarak esrâr-ı fenâ perdesinin arkasına çekileceğiz.

Esrâr-ı kâinâtı anlayanların nazarında bu cihânın gam ve sürûru mâddîdir.

Kardaşım biz ahlâk-ı hamîdeden uzaklaşmış dünyânın âlâyış ve lezzetlerinden kendimizi temâmen çeküp çeviremeyen insanlardanız.

Bunu pek a'lâ bilir. Ve böyle i'tirâf etmekle berâber yine de Halîk-ı Zülcelâlin af ve inâyetine sığınarak ve kendisinden ümîdimizi kesmeyerek rızasını aramak ve rızası yolunda yürümek gibi çarelere baş vurarak ve doğru yollarda yürümek akıllıların kârıdır.

Kardaşım. Allah'ın rızasını kazanmak ve rızası yolunda yürümek ve bu sûretle hayat-ı ebedîyi bulmak ancak hakkında "Dünya pisliktir" denilen şu denî dünyâyâ arka çevirerek mükellef bulunduğumuz vazâif-i ilâhiyeyi yerine getirmekle kâbil olabileceğini sizde takdir edersiniz değil mi?

(Muhammed) Kardaşım: Evet doğru buyuruyorsunuz.

Birâder Efendi: Cihânın yeniden doğuracağı hâdiselerden hiç korkmayalım. Çünkü sonradan olan her şey sâbit ve sürekli değıldir.

Binâenaleyh hiç düşünmeden ve vuku' bulacak tecâvüzâtdan sakınmadan ve vaktimizi boşa geçirmezden evvel dünyâdan nasîbimizi alalım. Ve bu sûretle kavuşacağımız âhiret için hazırlığımızı yapmış olalım.

Görülüyor ki baharın gelmesi, hazanın dökmesi ömrümüzün yapraklarını tadrîcen yere düşürüyor. Her mevcut sonunda fânidir.

Demek istiyorum ki; âhiret için biraz kazanç yollarında yürüyelim. Ya'nî aczimi i'tirâf etmekle tarîk-ı müstekîmden sapmak isteyen halkı irşâda ve doğru yola kılavuzlamak için cenûb cihetindeki kasaba ve köylere yürümek istiyorum.

Yalnız bu hususda beni düşündüren bir şey var ise o da senin tahsildeki noksanındır. Evet tahsîlin nâ tamamıdır. Binâenaleyh.

Noksanlarını ikmâl etmek üzere Kayseriyeye gider. Oranın ulemasından bulunan ve sît-ı şöhreti (şöhretinin sesi, çatırdısı) her tarafa yayılmış olan ve meşâhîr-i fuzalâ sırasına geçmiş olan Muhammed Remzi Efendiye selam ve hürmetlerini tebliğ ve mektûbu kendilerine sunar. Ve ellerini öperek o muhteremin rahle-i tedarisine girer. Allahın yardımıyla orada tekâmîl-i nüseh (alet ilimlerini hâmilen okuyup bitirmek) edüp icâzet almağa muvaffak olduğunuz takdirde heman şimâl memleketlerine yürüyerek yollardan sapmış olanları ve İslâm dinine karşı aykırı bulunan Hristiyan, Yahudi, Şîî gibi münâfıkları irşâda ve dîn-i Ahmedîye da'vet etmek için çalışmanızı arzû ediyorum.

Şâyet bu hayırlı yolda yürürken karşılanacak herhangi bir müşkilât ve dedikodulara ve daha başka türlü

vukûu düşünölen iftirâ ve isnâdata da hiç ehemmiyet vermemelidir.

Biliyorsunuz ki yolun sağından ve solundan köpeklerin hüçûm ve avavelerine araba çeken atlar hiç kulak vermez. Ve o köpeklerin ürüntülerini hiçe sayar. Ürkme-yerek ve korkmayarak o atlar nasıl yoluna devam ederlerse vazîfe-i maddiye ve ma'neviye yolunda yürüyenlerin de çekemeyen hasûd tarafından atılan ok gibi sözlerini duymayarak ve görmeyerek işinde ve gücünde devam ve sebât göstermeleri lâzımdır.

Şunu da unutmamalı ki; mürşîd-i kâmilin ve ulemâ-i meşhur namdar göğsü hasûd ve çekemeyenler tarafından atılan zehirli oklara dâimâ açık ve hedef bulunmalıdır.

Çünkü hakka kurbîyyeti olan o gibi kullar dünyânın lezzetlerini hiçe saymış ve dünyânın baştan başa mihnet ve kederden ibâret bulunduğunu kabûl etmişlerdir.

Akıl olanlar süslenmiş olan bu dünyâyâ gönül bağlamamışlardır. Çünkü dünyâ malından insanlarla berâber gidebilecek olan şey ancak bir iki metro bezden başka bir şey değildir.

Dünyâyâ meyil etmeyenlerin gözlerini alââyış ve saltanat kamaştırmamıştır. Anladabildim mi kardaşım. Evet.

Birâder Efendi. Siz benim üstâdım velini'metim ve öz kardaşımınız. Pek isâbetli olan emirlerinize baş ile can ile itaat etmeyi ve buyurduklarınızı temâmen yerine getirmeyi dînî ve ahlâkî bir borç olarak kabûl ediyorum. Hangi gün ve hangi sâatda yürümek lazımgeliyorsa heman emirlerinizi bekliyorum.

Birâder Efendi: Bu hayırlı işin gününü, saatını düşünmeyerek heman yürüyelim. Çünkü "Hayır ertelenmez" buyurulmuştur. Hayırlı iş tehir edilmemelidir. İhmalkar davranmak İslâmiyetin yasaklarından birisidir.

Binâenaleyh (Allah sana Cumartesi ve Perşembeyi mübârek kılsın) buyurulmasına binâen önümüzdeki Cu-

martesi günü yola çıkalım. Fakat Cuma gününe kadar ak-rabâ ve ahbab ziyaretleri ve veda' işlerimiz tamamen bit-miş olmalıdır, diyerek bu sûretle seyâhate karar vermiş oluyorlardı.

1 Cemazilâhir 1115 (1703) Hicrî senesinin Cumarte-si günü idi. O gün hava berrak, her taraf apaçık, gökyü-zünde hiçbir bulut görülüyor, âdetâ Nevruzdu andırıyordu. Bu sırada güneş ufukdan kemâl-i azametle çıkıyor ve yamaç dağları nurlarıyla aydınlatıyordu.

Saçaklızâde Muhammed Efendi ile kardeşi Osman Efendi birçok galabalıklar arasında şehrin büyük câmiinin avlusunda görülüyor. Ve etrâfını sarmış olan cemaatin elleri göğsü hızasına kaldırılmış ve bu iki yolcunun selâ-meti için okunan düâ nihâyete eriyor ve eller yüzlere sü-rülüyordu.

Artık burada toplanmış olan cemâat bu iki zât ile musâfaha yaparak veda'laşıyor. Ve ayrılık selamlarıyla merâsim bitiyor. Saçaklızâde Muhammed Efendi Ayıntaba ve kardeşi Osman Efendi de Kayseriye mütevellilen alellah diyerek yürümüş oluyorlardı.

Bir Pazartesi günü akşam yaklaşmış güneş ziyâsını yavaş yavaş toplayarak ufuklardan içeri çekiliyor ve yan-dan yönden karanlık orduları Ayıntab şehrinin etrâfını sarmağa başlamış olduğu bir sıralarda Alaüddevle medre-senin kapusundan ağır ve mütereddid adımlarla içeriye giren Saçaklızâde Muhammed Efendi içerdeki oturan va-kûr, sîması güzel, kır sakallı irice gözlü şâyan-ı ihtirâm bir zât ile karşılaşıyordu.

Bu zât o medresenin müderrisi Ali Efendi idi. Gözü-ne ilişen Saçaklızâde Muhammed Efendiyi görürgörmez Ali Efendinin ihtiyârı elden gidiyor ve hemen ayağa kalkı-yor. Ve Saçaklızâdeye iltifatlar gösteriyor ve hoş-âmedî eyledikten sonra nereli ve kim olduğunu anlamak için sor-gularda bulunuyordu.

Saçaklızâde Muhammed Efendi kendisinin kim olduğunu anlatması üzerine Ali Efendi müşârünileyhin hemen elini öpmek istiyorsa da el ve etek öptürmeyi sevmeyen Saçaklızâde reddile mukâbelede bulunuyordu. O akşam yatak ve yiyecek Ali Efendinin evinden temin ediliyor. Ve bir iki saat kadar birbiriyle musâhabeden sonra Ali Efendi ayrılıyor. Müşârünileyh Muhammed Efendi de yatağa uzanıyor. Ve uykuya dalıyordu.

Gece yarısını deviriyor. Şehrin horozları ötmeye başlıyor. Tan yeri ağarıyor. Minârelerden ezan sesleri işidiliyordu.

Bu sırada Saçaklızâde Muhammed Efendi uyanıyor. Abdest alıyor. Medreseye yakın bulunan câmia sabah namazını cemaatle edâ etmek üzere yürüyordu.

Namaz kılındıktan sonra Saçaklızâde Muhammed Efendi oradaki cemaata karşı kısa bir mevızada bulunuyor. Bu va'zdan memnun kalan cemaat birbirlerine yavaşça soruyor. Kimi Urfalı, kimi Adanalı diyor. Aralarındaki ihtilâfın halli için orada hazır bulunan müderris Ali Efendi söze karışıyor. Cemaata hitâben; “Muhterem efendiler” diyor. “Gâlibâ bu zâtın kim olduğunu öğrenmek istiyorsunuz?”

Bu fâzıl-ı muhterem ilim ve fazıllarıyla şöhret olan ve Saçaklızâde nâmıyla anılan meşâhir-i fuzalâdan, kıymetli eserleriyle tanınan ve ahkâm-ı ilâhiyeyi senelerce Maraş'ta yayınlayan ve azğınları doğru yollara klavuzlayan ve vazîfe-i irşâdiyye peşinde dolaşmayı kendisine borç olarak kabûl eden ve aynı vazîfeyi yapmak üzere uğurlu ayaklarıyla şehrimizi de şereflendiren büyük bir zâtdır.

Müşârüniley burada da kalup müminîni tenvîr ve takviye ve gayr-ı müminlere de ikaz ve doğru yola da'vete başlayacaklardır.

Ücretsiz minnetsiz olarak başlanacak bu işlerde karşılıklarına çıkacak olan herhangi bir engel ve mânialara göğsünü gereceğini ve muâriz ve hasımlarını ilmî mantikî delillerle yenecek ve susdurabilecek bir kudrette bulunduğunu adam akıllı cemâate anladarak sözüne nihâyet veriyordu.

Saçaklızâde'nin şayan-ı hürmet bir zât olduğunu öğrenen cemaat ayağa kalkıyor elini öpmek ve musâfaha yapmak için huzuruna akin ediyor bu suretle hürmet merâsimi bitiyor. Ve hazırlanmış olan ikametgâhına kadar yollanıyor. Bu havaic-i zarûriyesi tedârik ve ikmâl ediliyordu.

Artık vakit fevt edilmeyerek Saçaklızâde Muhammed Efendi vazifeyi ifâya başlıyor.

Münâvebe sûretiyle her gün başka başka câmi'lerde halkı irşada bulunuyordu.

Gençlik çağından beri az yiyen az uyuyan gündüzleri sâim (oruçlu) gece kâim bulunan çilehânelerinde erbaınler geçiren bu zâtın halk arasında mübâlağah bir sûrette medh ve senâsı yapıyordu.

Şöhretin âfâtdan bulunduğunu pek a'la takdir etmiş bulunan Saçaklızâde Muhammed Efendi ifrad şeklini almış olan medh ve senâları iltifatları sevmiyor, âdeta takbihlerle karşılıyordu. Bu yüzden halk ile temas etmemeyi ve inzivâya çekilmeyi arzû ediyordu.

Ne çâre ki parlayan ziyânın etrâfını behemhal pervâneler kuşatır. O nurdan istifâdeye çalışıldığı gibi müşârünileyhin ilminden istifâde ve istifazaya (feyzlenme) koşuşan eksik olmuyor ve ziyaretçileri günden güne artırıyordu.

Bu hal kendisini bıkdırıyor, huzursuzluğunu mûcib oluyordu. Müşârünileyh Ayıntab da geçirmiş olduğu dokuz senelik hizmetie artık nihâyet vermek ve bu sûretle halkın teveccühünden kurtulmağa karar veriyordu.

Bir Pazartesi gecesi idi. Saçaklızâde Muhammed E-fendi heybesini omuzlayarak Kilis yönüne doğru yürüyordu.

Tan yerinin ağarmaya başladığı bir sıralarda etrâfi ağaçlarla çevrilmiş ve çayır çimenlerle donatılmış bir çeşmeye raslıyor. Sabah namazını burada edâ ve namazdan sonra da biraz istirâhat etmeğe karar veriyordu.

Müşârüniley namazı müteâkip ağır sancılarla başlıyan bir hastalığa tutuluyor. Ve bu hastalığın ölümle neticeleneceğini hissetmiş bulunduğu oradaki yeşillikler üzerine ve sağ tarafına yüzünü kıbleye çevirerek yatıyor. Ve derhal teslim-i ruh ederek rahmet-i Rahmâna kavuşuyor.

Merhûm mağfûrun toprak üzerindeki cenâzesinin yanı başında efrâd-ı âilesinden hiç kimsecikler görülmediği gibi benî beşerden hiçbir ferd yokdur. Fakat merhûmun rûhu bu yalnızlıktan teessür duymuyordu. Çünkü bu rûh bedende iken de dünyânın ezici kuvvet ve âlâyîşine rağbet göstermemişti.

Kuru toprakda yatmayı çayır çimenler üzerinde can vermeyi kalın döşeklere tercih etmişti.

Toprak üzerinde yatmayı, kuru ekmekle geçinmeyi en nefis yemeklerden üstün tutmuştu. Zâlimden, münâfıktan, kâfirden korkmamıştı.

Hakdan ayrılmamış, doğru söylemekten çekinmemiş, dünyânın malına metâına kıymet vermemişti.

Din yolunda yürüyerek çöllerde teslîm-i ruh etmeyi çok şerefli addetmişti. Şimdi kimsesiz bulunan ve yalnız başına yatmakta olan bu cenâzeye çimenlerin yaprakları üzerindeki şebnemler ağlıyor gibi görünüyordu.

Sağında solunda öten bülbüllerin sesi mâtem havası çalan bu musîkîyi andırıyordu.

Biraz ötede görülen, baykuşlar, gûya cenâzeye hitâben diyorlardı ki:

-Ey Allahın rahmetine kavuşan muhterem velî sakın burada sen seni yabancı ve kimsesiz zannedüpte müteessir olma. Senin yanında yönünde ma'nevî yoldaşların dolaşiyor.

Basîretle bakabilenler görür ve anlar ki her şey fânîdir. Her şey âkıbet yokluğa mahkumdur.

Şu fânî dünyâyâ ayak basan elbette gidecektir. Giden geri dönmeyecektir. Doğan ölecektir. Her çok tükenecektir.

Şevk-ı resîdeki görülen şehir harâbeleri bir vakitler şen idi. Ma'mur idi. İçinde sayılamıyacak derecede insanlar yaşardı. Ev ve saraylarının yüksekliği ayyuka çıkmıştı. Memleketler fetheden ülkeler zabteden, hükümdarlara boyun eğdiren hâkanlar orada yaşarlardı. İpekli kumaşlarla, renkli atlaslarla donadılmış kaba, yüksek yumuşak döşekleri beğenmeyen ni'metlere hor bakan şahlar, şehzâdeler hep orada yaşarlardı.

Atlar koşturan iyi koşulu beğler. Kasa ve keseleri altunlarla dolduran fa'izciler vardı.

Tarlalar açan çifçiler, sürüler önlerinde kavallar ötdüren çobanlar, hudutlar karıştıran bağ ve bahçeciler de hep orada bulunuyorlardı.

Bir karış toprak için canlara kasd eden zalim ve cânîler de hep orada yurt tutmuşlardı.

Ey Allahın velî kulu işte o saltanat süren hükümdarlar. O yol kesen zâlimler ve cânîlerin başlarına da ecel kılıncı çalmış, onların yerlerine de kasırgalar esmiş. Onların külü de göğe savrulmuş, onların da adı sanı unutulmuştur.

Şimdi onların bağ ve bahçelerinin yerlerini çalılar dikenler kamışlar kaplamıştır.

Onların nâzenîn yurtları da bizim gibi baykuşlara sâhe olmuştur. Diyerek bu sözleriyle gûya cenâzenin rûhunu teselli ediyorlar gibi idi.

Daha ötelerdeki göze çarpan ve papağan kuşlarını andıran bir nevi' güzel ve sevimli kuşlar da hepsi bir ağızdan:

İrcîye boyun eğmiştir bu veliyyullah.

Bizler de diyelim "la havle velâ kuvvete illâbillah".

Hep bir ağızdan okuyalım innâillillah

Şehiden vefât etmiştir bu Abdullah.

Diye terennüm ediyor gibi idi.

Ve yine daha ötede görülen bir çeşit kuşlar da;

Hasûdun atdığı okdur sana dağlar aşırın, O kahbe insanlardır seni çöllere düşüren.

Rûz-ı mahşerde o münâfıklardır yollarını şaşırın.

Mahzûn olma senin yerin firdevs-i a'ladır Saçaklı.

Gibi mısra'lar okuyorlar gibi idi.

Ve yine yükseklerde uçuşup cenâzenin üzerine doğru süzülüp incek gibi görünen bir takım kuşlar da;

Ne yamandır ulemâ, fukahâya düşmanlık yapan,

Ne zâlimdir nefse şeytana uyup mâsîvaya tapan.

İşte bu münâfıklardır derk-i esfele sapan

Elbette o zâlimler cezâsız kalmayacaktır Saçaklı.

Diye neşîdeler okuyorlar gibi eder.

Öğle vakti yaklaşmıştı. Gün zevâle gelmiş, çöllerin sıcaklığı artıyor. Ve ötüşmekte olan kuşlar da yavaş yavaş yamaçdaki dağlara çekiliyorlardı.

Bu sırada merhum mağfûrun vefâtını işiden Kilis ve Ayıntab'dan bir çok halk cenâzenin yanına toplanır. Ayıntablılar Ayıntaba, Kilisliler Kilise nakletmek için. Arada zuhur eden ihtilâfin halledilmesi için kura neticesinde Ayıntablıların hak kazanması üzerine cenâze Ayıntaba kaldırılıyor. Ve binlerce kişinin iştirâkiyle namazı edâ edildikten sonra şehrin büyük mezarlığına defn ediliyordu.

Bu sırada:

Çift demirini ta'mir ettirmek üzere şehre gelmiş olan bir köylü de bu cenâzenin namazını edâ ettikten sonra adı geçen köylü demirciye mürâcaat ediyor. Ve demirci köylünün saban demirini ta'mire başlıyor. Saatlerce ateşde ısıdıyor. Ve körüklerde bir hayli üflüyorsa da ısınmak bilmiyerek demirdeki bu hâlete teaccüb ediyor ve köylüye yüzünü dönerek;

-Baba diyor. Senin bu demirin ısınmıyor. Ve hiç de ısınacağına benzemiyor. Bundaki hikmet ve sırrı bir türlü anlayamadım. Acebâ bu işe ne ma'nâ verebileceksiniz? Bu gün sen ne iş yaptın.?

Köylü demircinin yüzüne bakarak;

-Usta, diyor. Bu gün ben hayır veya şerden bir şey yaptığımı hatırlamıyorum. Belki şehre girdiğimde rasladığım bir cenâze namazına iştirak etmişim.

Demirci:

-Öyle ise ne mutlu sana. Bu ısınma bilmeyen demiriniz vücûdunuzun ateşde yanmayacağını size müjdelemiş oluyor. Demiş olduğu rivâyat-ı meşhûredendir.¹

Şurasını tekrar ediyorum ki Saçaklızâdelere muâsır bulunan Maraş müftülerinden Sarıfakızâde Hacı Muhammed Emin Efendi Ankara'ya, fazîlet ve kerâmatıyla tanınmış olan, Şekerli Câmî-i şerîfinin imamı Şeyh Mahmud Efendi Halebe, ve kezâ Şeyh Câmîinin imamı Şeyh Hüseyin Efendi semt-i meçhûle savuşup gitmeleri hep soysuz, alçak, sefih insanların tearruz ve isnâdâtından ileri gelmiş bulunan hallerdendir.

---

¹ Yanî sen bu cenâzeye katılmışsın. Allah da senin günahlarını azaltmış. Veya afvetmiş. Bu sebeble seni Cehennemde yakmayacak. Bu demirin kızmaması da senin Cehennemde yanmayacağına, Cehennemden azad olduğuna işâret.

Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin Kardaşı Osman Efendi'nin Kayseriye de Tahsili:

Yukarıda sözü geçen ve 1 Cemazilâhîr (1115) (1703) târih-i hicrisine müsâdif olan Cumartesi günü sabahlayın kardaşı Muhammed Efendi ile veda'laşup ayrılan Saçaklızâde Osman Efendi yaya olarak köyden köye, kasabadan kasabaya uğrayarak ve karşılaşmış olduğu binbir türlü müşkülâtı iktiham (göğüs gererek) ederek bir Salı günü Kayseriye şehrine giriyordu.

O günlerde Kayseriye şehri daha şen ve daha ma'mur bulunuyordu. Osman Efendi şehrin güzelliğine ve sokak ve yollardan gelüp geçmekte olan halkın kalabalığına hayranlıkla bakıyor ve aynı zamanda karşılaştığı kimselerden Muhammed Remzi Efendinin bulunduğu yeri soruyordu.

Öğle vakti idi. Muhammed Remzi Efendi medresesinde mütâlaa ile meşğul bulunduğu bir sırada Saçaklızâde Osman Efendi resm-i ta'zimlerle huzuruna giriyor.

Selam ve hürmetlerle birâderi Muhammed Efendinin mektûbunu müşârûnileyhin eline takdîm ediyordu.

Muhammed Remzi Efendi mektubu açıyor ve gözden geçirdikten sonra başını Osman Efendi'nin yüzüne çevirerek;

-Siz gıyâben meftûnu bulunduğumuz Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin kardaşı bulunuyorsunuz öyle mi?

Osman Efendi:

-Evet üstad-ı muhteremim.

-Oğlum kardaşınız ilim ve eserleriyle İslâm âlemince tanınmış bulunan büyük zevattandır. Binâenaleyh gerek birâderinize ve gerekse size elimizden gelen yardım ve hürmeti borç biliriz. Müsterîh olunuz. Sizin için her türlü esbab-ı istirâhat hazırlanmış demektir.

Osman Efendi:

-Bize karşı gösterilen lutfu insanîyetinizi teşekkürle karşılar ve nihâyet hürmet ve saygılar arz eylerim. Efendim.

-Üstâzım, kuzum, teşekkürü icâb ettiren meydanda bir şey yoktur. Çünkü vazîfemi yapacağım.

Diyor ve aynı zamanda kendi dâirelerinden ayrıca bir medrese tahsis ediliyordu.

Müşârünileyh Osman Efendi istirâhata kavuşmuş ve aynı zamanda Muhammed Remzi Efendi'nin rahle-i tedrîsine dâhil olmuş ve bu sûretle tahsile başlamış bulunuyordu. Tam onbeş sene bu minvâl üzere Osman Efendi derslerine çalışıyor ve tekmil-i nüsahederek icâzet almağa da muvaffak oluyordu.

1130 (1717) târih-i hicrisinin bir Cuma günü idi. Hava bulutlu, ufuklar azgın çehreli ve yüzü gülmek bilmeyen insanlar gibi görünüyordu.

Çarşı ve Pazar yerlerinde müderris Muhammed Efendi'nin vefâtı i'lân ediliyordu. Ecele yakayı dutdurmuş olan Muhammed Remzi Efendi de, o gün dünyâya veda etmiş ve hayâta gözünü yummuş bulunuyordu.

Müşârünileyhin hazırlanmış olan cenâzesinin namazı binlerce kişinin iştirâkiyle edâ edilerek eller üzerinde götürülüyor ve kabr-ı mahsusuna defn ediliyordu.

Rahmetüllahi aleyh.

Müşârünileyhin ölümü halka gözyaşları dökdürüyor. Bu acının tesîrini biraz hafifletmek için şehrin eşraf ve ulemâsının tensib ve intihâbıyla Saçaklızâde Osman Efendi üstazı Muhammed Remzi Efendi'nin yerine müderris ta'yin ediliyordu.

Saçaklızâde Osman Efendi, iki sene kadar üstâzının yerinde müderrislik yapıyor ve birçok talebe kendisinden ders ve feyz alarak yetişiyordu. Fakat müşârünileyh Osman Efendi'nin zihninde bir şeyler dolaşıyordu. Ya'nî

deruhde etmiş olduğu müderrislik vazifesini terk mecbûriyeti his ediyordu.

Çünkü kardeşi Muhammed Efendi'nin vasiyetini yerine getirmek üzere şimal memleketlerine yürüyecekti. Fakat evvel yoldaş, refik, sonra yol emrine imtisâlen refâkatında iyi bir arkadaş bulunması temennî ediyordu.

Müşârünileyhin ayrılacağını ve şimâle doğru seyâhatını işiten ve his eden halk ayrılmamasını ısrar ve ricâ eyliyorlardı.

Osman Efendi halkın arzularını yerine getiremeyeceğini düşündükçe rûhen çok azap duyuyordu. Ve onları müşkîlât ve nezâketlerle cevaplandırıyor. Ve o sûretle ikna' ederek başından savuyor ve ellerinden kurtulmuş oluyordu.

Bir Pazar gününün sabahı idi. Esmer benizli, orta boylu, siyah sakallı, otuz yaşında bir zât Osman Efendi'nin kapusunu çalarak içeri giriyordu.

Bu zât; "Ehlen ve sehlen" denilerek Osman Efendi tarafından hürmetle karşılanıyor. Ve Osman Efendi'nin yanına oturuyordu.

-Nasıl oldu da buralara kadar teşrif edebildiniz?

Ahmed Efendi:

-Evet hakîkten ziyârette kusûrum çokdur. Fakat siz benim samîmî dostum ve ders yoldaşım olmanız dolayısıyla sizi dâimâ hatırlarım. Binâenaleyh işittiğim doğru ise şimal memleketlerine doğru bir seyâhat yapmak arzû ediyormuşunuz. Hakîkten böyle ise beni de arkadaşlığa kabûl buyurmanızı ricâyâ geldim.

Osman Efendi:

-Hay hay. Zâten ben sizin hukuk ve âlicenap olsun bir zât araştırıyordum. Emrinizi iftiharla kabûl ederim.

Diyerek Ahmed Efendi'nin¹ arzusu isaf (işbitirmek) ediliyor. Ve aynı zamanda Ahmed Efendi'nin gözlerinden sevinç yaşları damlıyordu.

Ahmed Efendi aslen Kaysariyeli olup asîl bir âileye mensub tahsil ve ahlâkının derecesi Osman Efendi'nin ayarına yakın derecede idi.

İşte bu iki zât aralarında birçok musâhabe ve müzâkere geçirdikten sonra artık yola çıkmağa karar vermiş oluyorlardı.

Kaysariyeli Ahmed Efendi İle Saçaklızâde Osman Efendi'nin Şimâle Hareket ve Azîmleri:

1 Rebûlevvel 1132 (1719) târih-i hicrisinin bir pazartesi sabahı idi. Kaysariyenin sokaklarında yürümekte olan öküz arabalarının gıcırması şehrin içerisini inlediyor. Sabah namazına kalkamayan beynamazları sinirlendiriyor ve uykularını kaçıyordu.

Bu sırada güneş ufukdan yavaş yavaş çıkıyor. Ve yamaçtaki yüksek ve mağrur görülen Erciyes dağının üzerinde karlara zıyâ ve sıcaklığını dağıtıyordu.

Güneşin tesiriyle eriyen karların suları bayır ve sırtlardan akıyor ve aşağıdaki nehir ve ırmakların sularını artırıyor ve coşduruyordu.

Bu suların çağılıtları ve dağın eteklerinde otlamakta bulunan körpe kuzuların hazin sesleri kulaklara aksetmekte olduğu sıralarda idi.

Saçaklızâde Osman Efendi ile Kaysariyeli Ahmed Efendi bir sürü halk kitlesi arasında omuz omuza yürüyor ve şehrin dışarısına kadar teşyi' ediliyorlardı.

---

¹ Hoca Efendi burda yoldaşın adını Ahmet Efendi olarak verse de Of'lular Osman Efendi ile iki kişi daha geldi diyor. Of'luların rivâyetine göre Osman Efendinin beraberindekilerden birinin adı Hasan Efendi, öbürünün adı İlyas Efendi'dir.

Bu iki arkadaş mütevekkilen alellah diyerek şimal memleketlerine doğru yürümeğe başlamış bulunuyorlardı. Rasladıkları köy ve kasaba halkını irşad ediyor. Va'z ve nasihatlarını dinleyen İslâm ve Hristiyan kendilerini memnûniyet ve alkışlarla karşılıyorlardı.

Uğradıkları köy ve kasabalarda ancak bir nihâyet iki gün istirâhat ediyor ve vazifelerini bitirdikçe derhal yollarına devâm ediyorlardı.

Bu iki yolcu bir yollarına devam ederken karşılarına çıkan ve içerisinde coşkun sular akan bir derenin kenarındaki çayırly çimenli ve bu çayırların üzeri ağaçlarla örtülmüş bulunan bir mesîre çok hoşlarına gitmiş olduğundan burada biraz istirâhata karar vererek oturuyorlardı.

Bu sırada Osman Efendi başını yanına yönüne çevirerek etrâfına göz gezdirdi de arkadaşına,

-Ahmed Efendi, dedi. Buraları bana Maraş'taki büyük göz, kırk göz denilen su başlarını ve oradaki sahra mahallerini hatırlatdı. Tıpkı bura gibi orada da değirmenler çevirecek kadar bol akan sular var.

Ve o sular sayesinde yetişen, içinde bülbüller öten bahçeler var. Ve o bahçelerde yetişen meyvelerin lezzetine hiç doyum olmaz. Ve aynı zamanda Maraş'ın ev ve tarlaları bu sularla iska ve ihyâ edilir.

Hele şehre birbuçuk saatlik kadar uzaklıklarda ve Göllü denilen mevki'deki bağlarda yetişen ve Hacı Hamza adıyla anılan ve birbuçuk kilo sikletinde bulunan armutların lezzet ve nefâseti ancak yemekle takdir olunabilir, diyor ve vatan sevgisi ve duygusu ile gözü yaşıyordu.

Osman Efendi'deki görüş bu heyecânı teskîn etmek için Ahmed Efendi heman söz alıyor da;

-Osman Efendi, diyor. Meraşın meyveleri bağ ve bahçeleri nasıl düşündürebiliyorsa aynı his ile benim de mütehasıs olduğumdan gâlibâ haberiniz yoktur.

Evet Kayseri da gzellide Maraş'tan hiç de geri kalmayan şehirlerden birisidir. Orada yle insanı teshir edici binâlar, kapalı çarşılar, zarif bedestenler ve hele Er-ciyes Dağının güzelliği ve üzerinde arz-ı endam eden kar-ları ve bu dağın çevresindeki misk kokulu iek ve snbller hatırı sayılmayacak şeylerden mi zan ediyorsu-nuz.

Diyerek Osman Efendinin gözlerinden akan yaşları dindirmiş oluyordu. Ve aynı zamanda yollarına devam zre ayağa kalkıyor ve yürümeğe başlıyorlardı.

Bu iki mürşid seyyah vardıkları yerlerde müşkilât çekmiyor Müslim ve gayr-ı Müslimler tarafından ifrâd derecede hürmetle karşılanıyorlardı.

Yüzlerini gören ve nasihatlarını dinleyen bütün halk kendilerine ruhân bağlanıyorlardı. şunu unutmamalı ki o devirler, İslâmların ikbali devresi idi. O zaman İslamlar maddî, ma'nevî varlıklar içerisinde yaşıyorlardı. O vakit-lerde servet sanatlar İslamlar elinde bulunuyordu.

İlim, irfan, hüsnü ahlâk, adâlet en büyük ahlâkî vasfı idi.

O asırlarda, İslâmın sancak ve kılıçları en uzak nok-talarda sallanıyordu. Ehl-i salibin hükümdarları İslam pâ-dişahlarına boyun kesiyor ve haraç veriyorlardı.

O vakitler İslâmın ğâlib orduları âdil hükümdarları âmil uleması hep el ele vermiş birlikte alışıyor. Krre-i arzın her tarafında İslamların şöhreti âfâkı sarıyor ve sal-tanatları gözleri kamaştırıyordu. O zamanlarda İslâmiyetin nru her tarafı kaplamış olduğundan İsâ, Musa ve daha başka dürlü edyân-ı bâtıla Sâlihleri, nr-ı Muhammediyyeden istifâdeye koşuyor, grl grl ihtidâ ederek İslam sancağı altına sığınmış oluyorlardı.

şu da bilinen ve kabûl edilen kâidelerdendir ki ilm-i servet, kuvvet, infak, tesând, adâlet nerede baş gösterirse, nerede tecelli ederse sanat ticâret ziraat hangi tarafta inki-

şâf ederse benî beşerin o tarafa akın etmesi, o tarafa meyillenmesi müktezâsı ve tabîî görülen hallerdendir.

İşte bu iki seyyah mürşidin din-i ilâhiyi şimâl memleketlerine yayınladıkları zamanlar İslâmiyetin bu parlak devirlerine tesâdüf ediyordu.

İslâmiyetin meydan almış olduğu bu asırlarda her taraf nûr-ı ilâhî ile aydınlanıyor benî beşerden bu aydınlığa girebilenler ferah fuhûr yaşıyorlardı.

Yine bu devirlerde İstanbul'dan Rum ilindeki vilâyetlerimize, Bosna'dan Herseke, Viyana'dan Anadoluya, Bağdat'tan şimal memleketlerine, cenubdaki Arabistan, Suriye, Beyrut, Hicaz ve Yemen'e kadar kervanlar işliyor, konak yerlerine kervansaraylar kuruluyor. Çorak ve susuz olan yere sular getiriliyor ve sarnıçlar yapılıyordu.

Yolcularınınistirâhatlarının temini için şehir ve köylere hanlar inşâ ediliyor, fakirler için imârethâneler hazırlanıyor ve çorbalar kaynadılıyordu.

O asırlarda mahkemelerde mücrimler ilâhî hükümlerle tecziye ediliyor ve düşmanlara karşı "Onlar için kuvvetten gücünüzün yettiğini hazırlayın" ayet-i celilesiyle emrolunan kuvvetler hazırlanıyor ve ahkâm-ı ilâhiyeye cemiyet elinden geldiğince uyuyordu.

İslâm gençlerine ok ile, yay ile, kılınçla, kalkanla ve daha o zamanlara âid ne gibi âlat-ı harbiye ve edevât-ı cihâdiyye var ise hepsi ile ta'lim yaptırılıyor ve idmanlar etdiriliyordu.

Muhârebe meydânında bir müslümanın on gavurdan kaçması günâh-ı kebâirden ad edilmekle berâber o gibilere Müslüman nazarıyla da bakılmıyordu.

O zamanlarda İslâmiyet ta'zîm bîmrae (kadına hürmet) mahlûkata şefkat olarak kabûl edilmiş olduğundan ferâiz-i ilâhiyeye her ferd boyun eğiyor, küçükler büyüklere itâat ve hürmet gösteriyor, büyükler de küçüklere şefkat ve merhametli davranıyordu.

Ve yine o vakitlerde zekatlar santimi santimine hesap edilerek veriliyor, binaenaleyh fakara ve aceze gürûhundan hiçbir dilenci görülmüyordu.

Eimme-i erbaadan mâadâ, Kâzî Beyzâvîler, Keşşaf- lar, Fahraddin Râzîler, İmam Gazâlîler gibi müfessirler Celâleddin Rûmî gibi meşâyih-i kiram, İmam Bûsîrîler, Şeyh Sa'dîler, Fuzûlîler, Nâbîler, Süleyman Çelebiler, İbrahim Hakkılar, Şa'rânî benam (namlı, meşhur) hep o devirlerin yetiştirdiği mahsullerdendir.

İşte İslâmiyetin gözler kamaştırıcı bu parlak devirle- rinde Saçaklızâde Osman Efendi ile Kaysariyeli Ahmed Efendi gibi iki mürşid-i kâmil, Müslümanlık ve ahlâkın tekâmül ve teâlisi için geceli gündüzlü çalışıyor ve bu sûretle Müslim ve gayr-i Müslim nûr-ı mübîn-i ilâhinin aydınlıkları içerisinde yaşıyorlardı.

Bu iki mürşid vardıkları şehir ve kasabalarda hür- metle karşılanıyor, din yolunda söyledikleri nasâyih ve mevîzeler, itirazsız ve tereddütsüz kabûl ediliyordu.

Daha uğranılmayan köy ve kasabalar halkı bu mürşidlerin bir an evvel gelmelerini sabırsızlıkla bekliyor ve âdeta özlüyorlardı.

Ancak bir haftaya kadar varılabilecek kadar uzaklık- larda bulunan (Of) kasabasının halkı da şehrin yüksek ma- hallerinden tarassud edilmek üzere gözcüler koymuş onlar da bu iki zâtın teşrifini intizâr ediyorlardı.

Bir Pazar gününün sabahı idi. Şafakın arkasından doğmakta olan gün kemâl-ı azametle kendini gösteriyor. Ve karşığı dağların üstüne ziyâsını saçıyor. Bu sûretle zîrûha sıhhat ve cemâdata aydınlık dağıtıyordu.

(Of) halkının yüksek yerlerdeki tarassudcuları bu iki yolcunun o gün geleceklerine kuvvetle ihtimal verdikleri cihetle gözlerini yolların uzaklarına kadar atfediyorlardı.

Bu sıralarda karşığı yoldan bir toz belirmeye başlıyor. Ve bu toz içerisinde yandan yönden toplanmış

olan yüzlerce halk arasında gıyâben meftûn buldukları Saçaklızâde Osman Efendi ile arkadaşı Ahmed Efendi geliyorlardı.

Kalbleri İslâmiyet ışıkları ile parlayan ve ilhâm-ı ilâhî ile dolmuş bulunan Of halkı bu iki mürşidin sevgisini içlerinde taşıyor ve aynı zamanda âkıbeti beklemek davranmak da istiyorlardı.

Bununla berâber kalbleri küfür ve dalâlet ve nifâk ile kararmış olanlar da bu iki zâtın gelmelerine muhâlif bulunuyor. Rûhen ve kalben de muazzeb oluyorlardı.

Bu yüzden kendilerine ârız olan sıkıntı âdetâ hamlini va'z edemeyen hâmilelerin çektiği derdi andırıyordu. Ve aynı zamanda İslâmiyete meyletmek isteyenleri vaz geçirmek için da son kuvvetleriyle çalışıyorlarsa da bütün emekleri boşa gidiyordu.

Çünkü Hâlik-ı Zülcelal bu topraklarında nûr-ı ilâhî ile aydınlanmasını tâ ezelden takdir buyurmuşdu. Hallak-ı âlemin (kûn) emri ile öyle fravunların, nemrutların, ebu cehillerin, münafıkların çalışmalarıyla ta'ğyire uğrayamazdı.

Nitekim zaman-ı seâdetde de malları ile nüfûzlarıyla, kuvvetleriyle İslâmiyetin sönmesine çalışanlar, ve hatta Rasûlüzişâna sû-i kasdlar tertib edenler de hep inkisâr-ı hayâle uğramışlardı.

Şunu da unutmamalı ki her asırda yetişen, fırahn, nemrud, ebu cehil gibi kâfir ve münafıkları andıranlar o asrın müctehid ve ulemasına karşı aykırı cepheler almış, onları gizli veyâ aşikâr iftirâ ve isnâdatlarla bir takım kibâr-ı nas ve havas nazarında tezlil edüp teveccüh ve i'tibardan düşürmek için çok gayret göstermek gibi çalışmayı kendileri için tabîî görmüşlerdir.

Fakat neticede; yapılan o gibi hakâretler tecâvüzler ergeç yine kendilerine rucû' etmiş olduğu târihen müsbit olan keyfiyetlerdendir. O gibi denâeti irtikâb edenler

me'yus şeyden başka bir kazanç elde edemeyecekleri gibi kendilerine dergâh-ı ilâhiyeden koğulan şeytandan başka arkadaş da bulamazlar.

Çünkü nûr-ı ilâhînin öyle kâfir ve münâfık ağızlarıyla sönmeyeceğini ve dinsizler çatlasalar da patlasalar da onların zıddına olarak İslâmiyet nûru temamlanarak parıl parıl parlayacağını Hazret-i Allah asırlarca evvel âyet-i¹ celilesiyle i'lân buyurmuşdur.

Binâenaleyh (Of) kasabasındaki kâfir ve münafıkların da İslâmiyet aleyhinde yaptıkları propağandalar hiç olup hep yel olup sel götürüyor kabilinden idi. Müslüman ve Müslümanlığa mütemâyil bulunan halk münâfıklar tarafından İslâmiyet aleyhinde savrulan sözleri köpek ürüntüsü sayıyor ve hatta sille ve tokatlarla aralarından koğuyor ve bu iki misâfiri i'zaz ve ihtiramlarla evvelce hazırlanan hâneye yerleştiriyorlardı.

Artık şehrin ahâlisi takım takım bu iki misâfirin ziyâretine koşuyor, hoş âmedî yapıyor. Sohbet ve nasîhatlerine canlarını atıyor. Ve çoğunluğunu teşkil eden Hristiyanlar da bu ziyârete iştirâk ediyorlardı.

Kendilerini ziyârete gelen Müslim ve gayr-ı Müslimleri Saçaklızâde Osman Efendi ve arkadaşı Ahmed Efendiler güler yüz ve tatlı dillerle karşılıyor ve aynı zamanda İslâmiyetin hakikat ve kudsiyetinde bahs ederek bu sûretle İslâmları îkaz ve gayr-ı Müslimleri ihtidâya da'vet ediyorlardı.

Din yolunda söylenen ve tebliğ olunan ahkam-ı ilâhiye, çoğunluğu teşkil eden Hristiyanlarca da i'tirazsız tereddütsüz kabûle şâyân görülüyor. Ve heman dîn-i celil-i İslâma dâhil oluyorlardı.

---

¹ Allah'ın nûrunu ağızlarıyla üfleyerek söndürmek istiyorlar. Halbuki Allah nûrunu kâfirler kerih görse de tamamlayacaktır.

Aradan on gün geçmişti. Çarşı Pazar yerlerinde ve herhangi bir toplantı mahallerinde Müslim ve hatta gayr-ı Müslim bulunan halk arasında da bu iki mürşidden harâretle bahsediliyor. Ve hüsn-i niyeti olmayan ve bu hususda münâkaşa kapusu açmak isteyen münâfıklara söz söyledilmiyordu. Bir Pazar günü idi. O şehrin büyük papası tarafından da'vet edilmiş olan Hristiyan diğer ihtidâ etmiş bulunan halk büyük kilisede toplanıyorlardı.

Baş papas kürsiye çıkarak bu galabalıklı bulunan halka karşı hitâben:

-Ey milletim, diyor. Bu günlerde kulaklarımıza ak-seden bir takım uygunsuz hâdiseler bizi düşündürüyor. Pazar günleri kiliseye devamsızlığa başladınız. Mukaddes günlere riâyet edilmez oldu. İşidilen sözler acebâ doğrudur. Gûya bir kısım hristiyanlarımız İsâ mesihin dînini terke yüz tutmuş. Biliyorsunuz ki bu gibi uygunsuz hareketler Kiristusun gazabını ve İsâ'nın gücenmesini mûcib olur. Hristiyanlık gibi yüksek bir dinden yüz çevirenlere Cennetin kapuları kapanır. Bunlar şeytanlarla birlikde Cehenneme yollanır, diyordu.

Bu sırada papasın sözlerine karşı cemaatdan birisi ayağa kalkarak;

-Papas efendi, dedi. Size bu haberleri kim getirdi? Hristiyanlığın yüksek din olduğunu kim söylüyor?

Papas:

-Evladım biliyorsunuz ki günahlarımızın afvı için Meryem oğlu İsâ Mesih bizim yolumuza canını fedâ etdi. Ve bizim için toprağa bile gömülmedi.

Kendisinin bu fedâkarlığına mükâfât olarak gökdeki babası onu yanına almadı mı? Büyüğümüz ve kurtarıcımız olan İsâ'nın unudulmayacak bu yüksek ve pek yüksek olan bu hizmetlerini düşünmeli de nankörlük etmemeli. Onun izini bırakmamalı. Onun yolundan yürümeli.

Papasın sözlerini ayakta dinleyen bir kişi söz alarak;

-Hayır hayır papas efendi, dedi. Siz yanılıyorsunuz. Yanlış telakki etmişiniz. Hazreti İsâ hakkındaki bu beyânâtlar, bu i'tikâdınızın çok hatalı olduğunu ve bu inanışlarında Kuran-ı Kerim'in ahkâmına hiç uygun olmadığını, memleketimizi şereflendiren İslâm müşşidleri bizlere bu meseleyi uzun uzadıya anlattılar.

Kuran-ı kerim'in bildirdiğine göre Hazreti İsâ asılmamış ve öldürülmemiştir. O zâtlar ile siz de görüşürseniz onlar sizi de iknâ eder. Hakîkatı size de açıklarlar. Evet bizler, Kur'anın, aklın, mantığın kabûl edemediği bâtil bir dine sülûk etmiyeceğiz. Biz bâtil olan Hıristiyanlıktan yüz çeviriyoruz. Hak olan İslâm dinini seve seve kabûl ediyoruz.

Diyerek kiliseden dışarı yürüyen bu gencin arkasından oradaki hazır bulunan halk gürül gürül dağılmaya başlıyor. Ve bir daha kiliseye gelmeyeceklerini de papasın yüzüne karşı alenen bağıra bağıra i'lan ediyorlardı.

Papas bu hâdiseden o kadar müteessir olmuştu ki ne yapacağını ne diyeceğini bilemiyor. Ve gözlerinden akmağa başlamış olan göz yaşlarını bile silmeyi hatırlamıyordu.

Göz kapaklarının altından yuvarlanan iri göz tâneleri gibi yanağına doğru inen yaşlar, uzun sakalının aralarına dökülüyor ve diyordu ki; "ah alçak millet sizin bu derece denî bu derece vefasız olduğunuzu bilmiyordum."

Ne yapalım. Aceba biz bu işi nasıl önleyelim diye sayıp dökerken birden bir kilisenin kapucusuna ses verdi de dedi ki;

-Şimdi orta kilisenin papası Jojef'i buraya çağır. Kendisiyle bir parça hasbihal edileceğini söyle, diyebilmişti.

On dakîka sonra (Papas Jojef) baş papasın karşısında görülüyor ve "emriniz nedir baş efendi?" diyordu.

-Ah Jojef ne olacak acebâ milletiz zannettiğimiz alçakların durumundan bana ve dinimize karşı aldıkları vaziyetden haberin var mı?

O aforozlarla, vaftizlerle yetiştirdiğimiz ve bugüne kadar Hristiyanlığa bağlı görünen o alçaklar yollarını şaşırtmışlar. Şeytan onları avlamış, hatta boğazlarını yularlamış da İsâ mesihden yüzlerini Muhammed'e çevirmişler.

Ne yapalım, bu işi nasıl önleyelim. Buna bir çâre bulmak ve bu yolda bir istişâre yaparak ona göre davranmak üzere çağırttım.

Jojef:

-Yoksa şu Hristiyanları aldatmak için gelmiş olanlar hakkında mı konuşmak istiyorsunuz?

Baş Efendi:

-Evet evet. İşte o mesele hakkında konuşmak istiyorum.

Jojef:

-İyi amma bir parça (duraklayarak) onun bence çaresi kalmamış gibidir.

Baş Efendi:

-Niçün?

Jojef:

-O adamlar cerbezeli, nâtıklı, âlim insanlara benziyorlar.

Baş Efendi:

-Acâib. Âlim ne demek. Bu şehirde ve bu şehre yakın yerlerde biz papaslardan başka âlim tasavvur olunabilir mi?

Jojef:

-Evet orası öyle amma. Fakat bu adamlar da bilgili olmasaydı bu şehrin halkına böyle birden bire tesir yapabilirlermi idi?

Baş Efendi:

-Şimdi orasını bırakalım da asıl maksadımızı konuşalım.

Jojef:

-Buyurunuz. Emriniz nedir?

Baş Efendi:

-Bu adamlarla bir defa siz görüşseniz, beyhûde yere halkın günahlarını yüklenmekden aceba vazgeçmezler mi?

Jojef:

-Pek a'la emriniz üzere gider onlarla görüşür ve konuşurum. Ayrıca olarak nerden selam ve hürmetler de götürürüm. Hristiyan âleminin iğbirâsını ve hristosun gazabını üzerinize almak istemezsiniz, şehrimizi bir an evvel terk edip gitmeniz sizün için çok hayırlı olur der, ve bir parça da hiddet ve şiddetli lisan kullanırım.

Baş Efendi:

-Güzel, haydi göreyim seni. Bu işde acele davranmak ve ma'kûl lisanlarla bunları şehrimizden savmak lazımdır.

Jojef: Baş papasın gösterdiği iltifat Jojef'in koltuklarını kabartıyor da diyordu ki:

-Şimdi emrinizi ifâ etmeğe gidiyor ve belki de onları Hristiyan dînine bile çevirmeğe ve bu sûretle sizi ve bütün Hristiyan âlemini bu telaşdan kurtarmağa ve aynı zamanda milletime bir hizmet-i dîniyyede bulunmağa muvaffak olurum.

Baş Efendi:

-Hay Hristos senden razı olsun, gibi düâlarla Jojef kapıya kadar yollanıyordu.

Baş papas kendi kendine bir nefes aldıktan sonra diyordu ki: “Jojef dindar ve zekî olmakla berâber hal-ı hazırdaki papaslarımızın en ma’lûmatlısıdır.

Ancak bu işin önüne Jojef geçebilir. Belki o mürşidlik iddiâsında bulunan o iki gönüllüyü de hristiyan yapmağa muvaffak olur.

Eğer Jojef bu işi başarır, onları İsâ mesihin dinine çevirirse ben de onlara mükâfat olmak üzere kilisemizin tezyînâtı arasındaki saklı ve şimdiye kadar hiç kullanılmayan olan (kullanılmamış olan) altun leğenler içerisinde vaftizlerini kendi elimle yapar ve İstanbul Paşkopusluğuna da bu hâdiseyi yazar belki de bu hizmetime mükafat olmak üzere terfiân İstanbul kiliselerinden birisine tahvîl edilirim gibi bir takım hulyâlarla kilisenin içerisinde dolaşıyordu.

Jojef şimdi yolda idi. Adımlarını sık sık atıyor ve kendi kendisine söyleniyordu da. Diyordu ki: “Bizim baş papas ne tuhaf insanlardandır. İslâm mürşidlerini ilim ile vasıflandırmamı âdetâ benim için bir suç olarak telakkî etdi. Halbuki o mürşidlerin techîle kalkışmak akılsızlık ve cehâlete delâlet eder. Çünkü ilmî bilgisi olmayan işinde muvaffak olabilir mi? İki gişiyi bir araya getirebilir mi?

Filhakîka servet, pâre de az çok iş görür. Az servet de harpler yapdırır. Kılınçlar salladır. Ülkeler, iklimler zabtedirse de yine de o gibi hâdisât hep mâddî hep gelüp geçici şeylerdendir.

Fakat mürşidlerin başlamış olduğu bu iş ma’neviyât işidir. Bu iş hakkı ba’tıldan ayıran, milletleri bir araya toplayan, anâsır-ı muhtelifeyi birbirine sevdiren aradaki birtakım ihtilafları kaldırabilen a’zamî ve çok önemli işlerden bulunduğu için o mürşidleri başlanmış olan bu teşebbüsten vazgeçirmek mümkün olmadığı çok iyi bildiğim halde ne yapalım baş papasımızın icbâriyle gider ve

sözümün de tesiri olmayarak meyûsan avdet ederim”, diye söyleniyordu.

Joje’ın yolu Müslümanlığı yeni kabûl etmiş olan mühtedilerin evlerinin arasına uğramış ve o evlerde okunan Kuran-ı Kerim’in sedâları Joje’ın kulağına aksediyor ve aynı zamanda Joje’ın kalbinde İslâmiyetin nurları parlıyordu.

Ve ilâveten diyordu ki Kuran okuyan bu sesleri eğer bizim baş papas işitseydi çıldırır belki de aklını gaib ederdi. Ve bunların başına Hristosun gazabını da çağırırdı. Şâyed bunlar pişman olur da geri Hristiyanlığa dönerlerse baş papası bir daha bunların günâhını da affetmez diyerek yoluna devam ediyordu.

Bir öğle vakti idi. Saçaklızâde Osman Efendi ile Ahmed Efendi baş başa vermiş konuşuyor ve diyorlardı ki; Şehrin içerisindeki Hristiyanların birkaç güne kadar temâmiyle ihtidâ edeceklerini ve burasının da küfür ve dalâledden temizleneceğini yekdiğerine sevinçle anlıyorlardı. Tam bu sırada idi. Uzunca boylu kır sakallı, siyah kalpaklı tatalı bir papas karşılarında görülüyor. Ve “vakitler hayır olsun” diyerek Saçaklızâde Osman ve Ahmed Efendilerin bulunduğu odanın kapusundan içeriye girdiği görülüyor ve diyordu ki:

-Müsâadeleriniz olursa bazı müşkillerimizin halli için sizinle biraz görüşmek ve konuşmak arzû ediyorum.

Osman Efendi:

-Buyurun oturunuz da konuşalım.

Papas:

-Bu hususda vereceğim zahmetin afvini de dilerim.

Osman Efendi:

-Zahmet ne demektir. Biz sizin gibilerin şüphelerini hal etmek dîn-i ilâhının emrettiği dâireye sizleri dâ’vet etmek üzere buralara kadar gelmiş bulunuyoruz.

Papas:

-Efendim biz hristiyanlar öteden beri emr-i ilâhî ile âmil ve dinimize kırılmak bilmeyen bağlarla bağlı bulunan Rum milletindeniz. Binâenaleyh: Hiç kimsenin da'vet ve irşâdına ihtiyâcımız yokdur. Hattâ: Bu hususda bizim baş papasımız da size çok selamlar yolladı. Dinimize bağlı bulunan Rum dindaşlarımızın i'tikadlarına dokunulmamasını ve bu yolsuz hareketlerden sarf-ı nazar edilmesini de sizden ayrıca ricâ ediyorlar. Biliyorsunuz ki asırlardan beri biz ecdâdımızın gittiği yola ve İsâ mesihin dînine sarsılmaz râbitalarla bağlıyız.

Binâenaleyh: Irkdaşlarımızı iğfal ederek dîninize çevirmeğe çalışmak doğru bir hareket olmasa gerekdir. Gristos sizin yaptığınız bu yolsuz hareketlerinize gücenmez mi? Onun gazabından yakayı nasıl kurtaracağız?

Osman Efendi:

-Gristos kimdir?

Papas:

-Efendim siz Gristosa Allah dersiniz.

Osman Efendi:

-Öyle ise size bu hususta bir parça izâhâtda bulunaçağım. İşte o bütün kâinâtı yaratan Hazreti Allah benî beşerden azgın yollara gidenleri doğru ve aydınlık yollara çevirmek için son peygamber olarak Ahir zaman nebîsi Hazreti Muhammed'i yollamış ve son kitab olarak da ona Kuran-ı Kerim'i inzâl buyurmuşdur.

Bu peygamber ve ona gönderilen Kuran'a iman eden ve onun gösterdiği yoldan yürüyen insanlar iki dünyanın mesûd ve bahtiyarı olacaklar. İman etmeyenler ise dünyâ ve âhiretin bedbahtı Allah'ın rahmetinden mahrûm ve hüs-rân-ı ebedî içinde bunalup kalacaklardır.

Papas:

-Efendim biz hristiyanlar Hz. İsa'yı son peygamber ve İncil-i şerifi de son kitap olarak tanırız.

Papazın bu sözleri Osman Efendiyi müteessir ve bir parça da hiddetlendirmiş ise de hiç belli etmeyerek serinkanlılıkla;

-Papaz, dedi. Hazreti Muhammed'in âhir zamanda son peygamber ve getireceği kitâbın da son kitap olacağını daha kendisi doğmazdan asırlarca önce birçok münecim ve kâhinler tarafından haber verilmiş ise de kehânetin dînimizce memnu' olduğu cihetle şimdilik onlardan bahsetmeyelim de elinizdeki kitaplarla bu iddiâmızı isbât edelim.

Çünkü îman ettiğiniz elinizdeki kitaplar âhirzamanda Hazreti Muhammedin hak peygamber olarak geleceğini gayet açık ve sarih olarak göstermişlerdir. Bu meseleleri sizin iyi bilmeniz lâzımdır.

Papaz:

-Hayır efendim. Kitaplarımızda Hazreti Muhammede dâir hiçbir işâret ve sarâhat yoktur.

Osman Efendi:

-Durunuz. Evvela sizden bir şey soracağım.

Papaz;

-Buyurunuz, sorunuz.

Osman Efendi:

-Hazreti İsa risâletini izhâr ettiği gün kendisine on iki kişi imân etmiştir ki onlara Havarıyyun denir değil mi?

Papaz;

-Evet, bu meseleyi sen de bizim kadar öğrenmişsin.

Osman Efendi:

-İşti Hazreti İsa o havariyyûna hitâben; "Ey azizler, şunu biliniz ki ben eski kitapların iptâline değil itmâmına geldim" demiş mi idi?

Papas:

-Evet, bu sözler İsâ Mesihlin sözleridir.

Osman Efendi:

-Dostum Hazreti İsâ işte bu sözleriyle demek istiyor ki ben yeni bir şeriat getirmedim. Yalnız Tevrât ahkâmına aykırı hareket edenleri menetmek, Allah'ın vahdâniyetini inkara kalkışan ve ona şirk koşanları tarîk-ı müstekîme çevirmek üzere gönderildim. Zâten Allah'ın bana gönderdiği İncil-i şerifdeki emirler de o kitaplarda gösterilen vahdâniyet-i ilâhiyyeyi müeyyedir.

Eğer Hazreti İsâ'nın; "Ben eski kitapların ibtâline değil itmâmına geldim" demesi sizce şayan-ı kabûl ise bundan şu ma'na anlaşılıyor. Ya'nî Hristiyanlar İncil'den başka Tevrât ve Zebûr da gösterilen ahkâm-ı ilâhiyeye boyun eğmekle mükellef tutuluyorlar.

Papas:

-Evet, biz Tevrat ahkâmıyla da amel etmekle mükellef bulunduğumuzdan İncil-i şerîfi de Tevrat ve Zebûr ile birleştirerek her üçünü bir cild içerisine almış ve her üçüne birden "Kitab-ı Mukaddes" ismini vermişiz. Bütün büyüklerimiz ve azizlerimiz bu üç kitabı "Kitab-ı Mukaddes" adıyla anarlar. Ve bütün Hristiyan âlemince de bu adla yâd edilir.

Osman Efendi:

-Sözleriniz ve anlayışınızı takdir ediyorum.

Papas:

-Teşekkürler ederim.

Osman Efendi:

-Şu halde Tevrat gösterdiği evâmîr ve mevâhi-i ilâhiyyeye tamamıyla itaat ve gereğince amel etmek mec-bûriyetindediniz değil mi? Yânî o kitaplardaki ahkâm-ı ilâhiyyeyi harfîyen kabûl etmekle emrolunmuşsunuz öyle mi?

Papas:

-Evet.

Osman Efendi:

-Öyle ise Tevrat'dan okumak istediğim şu âyete dikkat ediniz. Bakalım Allah'ın bu emrini Hristiyanlar ifâ ediyorlar mı?

Papas:

-Buyurunuz. O âyet ne ise dinleyelim.

Osman Efendi:

-Herhangi bir kimseden menî çıkarsa o kimse temiz değildir. Gusül yapmadıkca temizlenemez. Nasıl bu âyet doğru mudur?

Papas:

-Evet. Bu âyet Tevrat'ın âyetlerindedir.

Osman Efendi:

-Şu halde siz guslediyor musunuz?

Papas:

-Afvedersiniz, guslü elimizdeki İncil-i şerif vaftizle değiştirmiştir.

Osman Efendi:

-Acâib. Ğuslün vaftize tebdîlini kim emretmiştir? Kendi kafalarına göre bir takım uydurma İncil yazarlar acebâ bu salâhiyeti nereden ve kimden almışlar. Ve neye istinâden Ğuslü vaftize çevirmişlerdir. Görülüyor ki Tevrat ve Zebûr ile amel etmekle mükellef bulunduğunuzu ikrar ediyor ve aynı zamanda guslü vaftize çevirmek gibi afvedilmeyecek büyük bir kabahatın irtikab edilmiş olduğunu söylüyorsunuz. Nasıl bu deĝişiklik sizce doğru mudur?

Papas:

-Evet bu değişiklik akla, mantığa pek de uygun görölmüyorsa da kim bilir bizim büyüklerimiz ve azizlerimiz bunu böyle kabûl etmişlerdir.

Osman Efendi:

-Seni ben biraz insâflı ve hakikatı kabûl edenlerden gibi görüyorum.

Papas:

-Tabiidir ki. Efendim hakikate karşı göz yumulamaz.

Osman Efendi:

-Yine Tevrat'dan size bir âyet daha okuyacağım.

Papas:

-O hangi âyettir?

Osman Efendi:

-O da şudur; "Anadan doğmuş olan bir çocuk sekiz gün sonra hitan edilecektir." Nasıl, bu âyete ne dersiniz?

Papas:

-Evet. Bu da Tevrat'ın âyetlerinden birisidir. Her nasılsa bu güne kadar gerek papalar ve gerekse azizler bu meseleyi müsâmaha ile geçişdirmişlerdir.

Osman Efendi:

-İsminiz nedir?

Papas:

-Efendim, adım Jojeftir.

Osman Efendi:

-Evvvelce söyledim ya. Siz hakkı kabûl edecek gibi görünmüyorsunuz.

Jojeft:

-Güneşin nûrunu yok görmek onun aydınlığına karanlık demek o parlak nurdan hoşlanmamak ancak yarasa kuşuna mahsus olan kötü âdetlerden birisidir. Ne kadar

olsa bizler tahsil görmüş, okumuş ve okutmuş olan insanlar sınıfından oluyoruz.

Osman Efendi:

-Evet Hristiyanların ellerinde dutmakta oldukları kitaplarda daha buna benzeyen nice nice değişiklikler ve tahrifler yok değildir. Çünkü Hazreti Allah tarafından Hazreti İsa'ya nâzil olan esas ve asıl olan İncil-i şerif her nasılsa vaktiyle ziya uğramış olduğu târihen sâbitdir. Tarihçiler bunu böyle hakikat olarak kaydetmişlerdir.

El yevm Hristiyanların ellerindeki İncil adıyla dolaşan kitaplar muhtelif zamanlarda ve Hazreti İsa'nın zamânına ulaşmayan ve İsa'yı görmeyen bir takım muhtelif şahıslar tarafından yazılmış ve o kitaplara da İncil adı verilmiştir.

Hatta bir vakitler muhtelif şahıslar tarafından bir çok İncil'ler yazılmış. Ve sayısı üç yüz küsüre çıkarılmıştı. Bu gülünç durumu gören ve akılları esen Hristiyan büyükleri (İznik) şehrine toplanarak bu İncil'ler hakkında çok ehemmiyetli konuşma ve bir çok münâkaşalardan sonra büyük meclisin kararıyla (366) nüshası orada hazırlanan büyük ve kuvvetli ateşde cayır cayır yakılmışdır. Ve dörd dânesi hakîkî İncil olarak bırakılmış ve kabûl edilmiştir değil mi?

Joşef:

-Evet. Tarih böyle bir hâdise kaydetmiştir.

Osman Efendi:

-Tarih kaydetmiştir diye kekeliyerek verilen bu cevabınız beni yalanlıyor gibi oluyor.

Joşef:

-Haşâ. Sizi yalanlamak, size yalancılık isnâd etmek haddim değildir.

Osman Efendi:

-Bak Jojef, ben size hakikatdan bahsediyorum. Ve şu sözü tekrar ediyorum ki (366) İncil İznik beldesinde büyük ateşte yakılmışdır. Yalnız dörd dânesi bırakılmıştır. Ya'ni dört İncil hakikî İncil diye kabûl edilmişdir. Bu dört İncil'den;

1-Birinci İncil: Hazreti İsa'nın semâya refından senelerce sonra dünyâya gelen ve (Matta) adını taşıyan bir şahıs Hazreti İsa hakkında şurdan buradan işittiği ve hikâyeye kâbilinden olan şeyleri toplayup kendisi tarafından uydurulan bir takım yalan yanlışlarla da karışdırılarak yazmış olduğu bir kitaba İncil adını vermiş ve meydane koymuşdur.

2-İkinci İncil: Öteden beri hükümdarlara casusluk yapan, ve nice nice ma'sum insanların kanlarını akıtan ve zindanlarda aç ve susuzlukla birçok kimselerin ölümüne sebep olan (Pavlosun) şakirdlerinden ve İsa'nın semâya urûcundan senelerce sonra dünyaya gelen ve (Luka) adını taşıyan bir şahıs tarafından kaleme alınmış ve İncil-i şerif diye bu kitapda zavallı Hristiyanlara yutdurulmuşdur.

3-Üçüncü İncil: Hazreti İsa'yı hiç görmeyen ve Hristiyanlığı Hazreti İsa'dan çok sonra kabûl eden, ve havariyyundan bulunan Petro'nun şakirdlerinden olduğu iddiâ edilen ve (Markos) adını taşıyan bir şahıs tarafından (Roma) şehrinde yazılmış kitapda İncil-i şerif diye Hristiyan âlemine kabûl ettirilmiştir.

4-Dördüncü İncil: Hazreti İsa'nın teyzezâdesi olan ve Yuhanna denilmiş bir şahıs tarafından Efes veya Antakya şehrinde Yunânî lisân üzere yanlış yuvarlak kaleme alınan kitâba da İncil-i Şerif adı verilerek ortaya sürülmüşdür.

İşte şimdi Hristiyan âleminde dolaşan ve İncil-i şerif diye kabûl edilmiş olan bu dört kitab değil midir?

Papas:

-Evet efendim, bu dört kitap Hristiyan milletince hakîkî İncil-i şerif diye kabûl edilmiştir.

Osman Efendi:

-Evet Hristiyanlarca İncil-i şerif diye kabûl edilen ve bu kitapları yazup İncil diye Hristiyan âlemine yutdurmak isteyen bu dört şahıs Hazreti İsa'nın zamanına yetişmemiş ve yüzünü görmemiş oldukları halde şurdan buradan işittikleri ve hülyâlarından doğmuş olan bir takım ankâ misilli safsataları bir araya getirerek yazmış oldukları uydurma kitaplara İncil nâmı verilmiş olmakla berâber bu İncilleri yazanlar Hristiyan milletine mensup olmayan milletlere karşı her türlü işkence ve mezâlimi mübah saymış oldukları halde her nasılsa Hazreti Allah onların kalblerini, kulaqlarını, gözlerini ma'nevî mühürlerle möhürlemiş ve perdelemiş olmalı ki; âhir zamanda Hazreti Muhammed'in son peygamber olarak geleceğini de kitaplarının her derdine de kaydedmişlerdir.

Joşef:

-Efendim, ben sözlerinden bir ma'na çıkaramadım.

Osman Efendi:

-Pek a'lâ dostum. Bu hususları size biraz daha izâh edeyim. Peygamberimiz Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın âhir zaman da geleceğini gösteren âyetleri elinizdeki İncil'lerde birer birer sayacağım. O İncillerin dördünün de yazdıklarına göre Hazreti İsa semâya yükselişi esnasında Havariyyuna hitâben diyor ki; "Ben Allah'ım ve Allâhınıza gidiyorum. Size benden sonra (Paraklit) isminde bir peygamberin geleceğini tebşir ediyorum) demiş midir. Ve bu dörd İncili yazan o dörd şahsı ittifâkan bu meseleyi böyle kaydetmişler midir?

Joşef:

-Evet, İncillerimizde böyle kayıtlar vardır. Fakat bunlardan siz başka bir ma'na mı çıkartmak istiyorsunuz?

Osman Efendi:

-Bunun ma'na ve mefhûmu meydandadır.

Joje:

-Nasıl ma'nası meydandadır? Ben anlayamadım.

Osman Efendi:

-Paraklid kelimesi Yunancadır. Bu kelime Arapçaya tercüme edildiği takdirde Ahmed ism-i şerifi ortaya çıkıyor. Nitekim îman ettiğimiz Kuran-ı Kerim de "İsmi Ahmed olan, daha sonra gelecek olan bir Rasulle müjdeleyici" âyet-i celifesi de İncil'in bu yazılarını te'yid ediyor.

Joje:

-Evet İncil de (Paraklid) kelimesi görülüyor. Hatta Latince İncillerde de (Paraklit) şeklinde yazılmışdır. Fakat bu kelimelerin Hazreti Muhammed'e alâmet olduğunu bilemiyorum.

Osman Efendi:

-Bu mesele hakkında size biraz daha îzahda bulunmak herhalde fâideden hâlî değildir.

Joje:

-Buyurunuz.

Osman Efendi:

-Dördüncü İncilde ya'ni (Yuhanna)'nın yazdığı İncil'in (26). babında Hazreti İsa diyor ki (Paraklit) şol bir zâtdır ki onu Allah'ım âhir zamanda yollayacak ve size her şeyi o ta'lim edecektir.

Ve yine bu İncil'in (13).cü ayetinde Hazreti İsa diyor ki; Allah'ımın benden sonra size göndereceği (Paraklit) kendiliğinden bir şey söylemez. Size hep Allah'ın buyuruklarını söyler diye yazılmıştır.

Joje:

-Evet, Yuhanna'nın İncil'inde bu âyetler hep okuduğunuz şekilde yazılıdır. Ben yalnız şurasına teaccüp ediyorum ki bu güne kadar biz bunlara niçün dikkat etmemişiz.

Bu hususda sizin gibi tedkik ve tettebbüâtta bulunmuş olan bir din adamını techil edenler câhil insanlar olduğuna kanaat getirdim.

Osman Efendi:

-Evet, şimdi o meseleyi bırakınız da daha söyleyeceğim sözlere dikkat ediniz. Görüyorsunuz ya 13. ayette (Paraklit) kendiliğinden bir şey söylemez hep Allâhın emirlerini tebliğ eder deniyor. Kuran-ı Kerim’de de İncil’in bu âyetine karşılık “O hevedan konuşmaz, ancak kendisine vahyedilene konuşur” buyuruluyor. İşte Kuran’ın bu âyeti İncil’in o âyetini apaçık teyid ediyor. Nasıl bu delillere bir itirâzınız varsa söyleyiniz. Sizinle açık konuşalım. Gizli kapaklı bir şey bırakmayalım.

Joşef:

-Hayır, buyuruklarınıza ve gösterilen alâmet ve delillere hiçbir itirâzım yoktur. Çünkü hep hakîkatdan bahsediyorsunuz. Eğer müsâade buyurulursa ben şimdi gider, bu gece papaslarımızla kilise târihlerini ve daha başka azizlerimiz tarafından tertib ve telif edilen İncil ve diğen kitaplarımızın tefsir ve tercümelerini güzelce mütâlaa ve gözden geçirerek hazırlığımızı yaptıktan sonra belki yarın baş papas da dahil olmak üzere hep birlikde huzurunuzda gelir sizinle görüşür ve konuşur ve îcab eden mübâhase ve mürâkaşalarımızı devâm eddirir ve neticeyi bir karara bağlarız. Şimdilik Allaha ısmarladık Osman Efendi.

Diyerek Joşef kapudan çıkıyordu. Orada hazır bulunan ve papasla yapılan bu muhâvereyi dinleyenler Osman Efendi’nin iktidâ ve istidâdını çok takdirlerle alkışlıyorlardı.

Artık akşam yaklaşıyor. Karanlığın korkunç manzarası dünyânın etrâfını sarıyordu. Bütün âfakın tam karar olmuş olduğu bir sırada Of şehrinin büyük kilisesindeki yanmakta olan kalın mumun ışığı altında şehrin papasları toplu bir halde görülüyor. Joşef arkadaşlarının yüzüne

bakarak Osman Efendi ile aralarında cereyan etmiş olan münâkaşadan yana yakıla bahsediyor ve bütün safahâtiyle anlıyor ve arkadaşları da Jojef'in ağzına bakarak kemâl-i teaccüble dinliyorlardı.

Ve arada Osman Efendideki ma'lûmat ve iktidardan bahsedildikçe baş papas Jojef'in gözüne bakıyor. Ve aynı zamanda diyordu ki; "Jojef zannıma göre sen bu güne kadar hiçbir ilim adamı görmemişsin de onu ilim ve iktidarla vasıflandırmak istiyorsunuz" diyor ve biraz da hiddet ve şiddet göstererek haydı şu birinci dolabdaki kitab-ı mukaddesi ve onun yanbaşında bulunan kilise târihlerini ve Roma'dan gelen eski dînî emirleri dosyalarıyla birlikte şuraya dökünüz.

Onları adam akıllı mutâlaadan geçirelim. Hazırlığımızı ikmâl edelim. Göreceksiniz ki yârin (evelgüvedlerle) girişeceğimiz münâkaşada Gristos bize yardım elini uzatacak ve o sâyede mürşidlik iddiasında bulunan o adamları nasıl iknâ vi ilzam edecek ve onları hiç söyletmez edeceğim.

Ve belki de onlara Hristiyanlığı kabûl ettirmeğe muvaffak olacağım diyordu.

Jojef de oturduğu koltuğun üzerinden kalkarak dolaptaki kitapları kâmilten getiriyor ve papasların önlerine koyuyor ve aynı zamanda baş papasın söylediği ma'nâsız safsatalara gülümsüyor ve içerisinden de kendi kendine hiç de zan etmiyorum. Onu ancak benim gibi gören ve konuşan bilir diye kalben mırıldanıyordu.

Artık mütâlaa başlamış, bütün kitaplar karıştırılıyor, gözden geçiriliyordu. Saatlerce devam eden bu mütâlaa neticesinde aralarında şöyle bir konuşma başlamıştı. Başpapas diyordu ki;

-Arkadaşlar, nasıl buldunuz (Paraklit) isminin kimlere râci' olduğunu. Ben bir dürlü kestiremedim.

Öteki papaslar:

-Efendim kusura bakmayınız. Bizler de bu ismin medlülünü bir türlü anlayamadık, diyorlardı.

Fakat hepsi de (Paraklit) isminin âhîrzaman nebîsi Hazreti Muhammed'e âid olduğunu kalben tasdik ve kabûl ediyorlar ise de lisânen birbirine açmak cesâretini gösteremiyorlardı.

Baş papas:

-Arkadaşlar, dedi. Artık bu işin hallini yârına bırakalım. O mürşidlik iddiasında bulunan seyyahlar ile münâkaşaya girildiği takdirde göreceksiniz ki Gnistos kalblerimize neler ilham edecek, nasıl nurlar akıdacak. İşte o ilham ve nurların tesiriyle akıl ve şuurumuzdan doğacak olan bilgilerle lisânımız bülbüller gibi şakıyacak bu sûretle o lıkudlar susturulacak ve ağızlarını açmaya kâdir olamayacak bir hâle geleceklerdir.

Baş papasın bu ahmakca sözlerine karşı Jojef gülümsüyor, kendi kendine diyor ki; “zavallı baş efendi. Laf ile pilav bişmez. Onunla konuşmak buradaki laflara hiç de benzemez” diye söyleniyordu.

Sabah olmuşdu. Güneş karşiki dağların zirvelerine nûrunu saçıyordu. Küçük büyük bütün hayvanat-ı ehliye ve vahşiye rızıklarını toplamak özre tepelerin engin ve yükseklerine yürüyor, kuşların dallar üzerinde ötüşdikleri görülüyor. (Of) şehrinin halkı çarşı pazara, işlerinin başlarına dağılıyorlardı.

Tam bu sırada idi (Of) şehrinin kilise papasları toplu bir halde iki mürşidin ikâmetgahı önünde görülüyor. Ve kapuyu çalarak içeri girmeğe müsâade isteniyordu.

Osman Efendi kapuya koşuyor ve “buyurunuz” diye yer verilen papaslar resm-i tâzim ile içeriye giriyor ve gösterilen yerlere mertebelerine göre oturuyorlardı.

Söze başlamak isteyen baş papas diyor ki;

-Bu kadar erken ve pek dikkatsiz olarak sizi ta'ciz etmek adab-ı muâşerete pek uygun değilse de dünkü gün

arkadaşımız Joje'le bir takım münâsebetsiz konuşmalarınız ve kitap ve dînîmizin ahkâmını tenkid ve bizleritehîle kalkışmak istemeniz yüzünden bu kadar erken gelmeğe mecbûr olduk. O konuşmanız doğrusu bizleri çok üzdü. Sabahlara kadar sanki içirimde Cehennem ateşleri yanıyordu. O ateşin verdiği yangının tesiriyle gözlerime uyku girmedi. Şafaklara kadar uykuya hasret kaldım. Göz kapaklarım hiç kapanmadı.

Osman Efendi:

-Acaib. Niçün bu kadar üzöldünüz. Neden bu kadar telaşlandınız. Arkadaşınız Joje'le öyle şeref ve haysiyetinize dokunacak sözlerde bulunmadık. Onunla konuştuğumuz hep hakîkattı. Bütün konuşmalarımız, bütün mübâhase ve münâkaşalarımız hep hakîkat üzerine idi.

Papas:

Hayır efendim, hayır. Mesele hiç senin anladığın gibi değil. Siz bizim can damarımıza âdetâ hançerler vurmusunuz. Bizim Rasûl tanıdığımız büyükler tarafından yazılmış olan İncillerimize yalancılık isnâdında bulunmuşunuz. Böyle ağır tecâvüzler âdetâ vücudumuzu sarsıntıya, kalblerimizi çarpıntıya uğrattı. Doğrusu dînimize karşı yapılan hakaret ve tearuzunuza tehammül edemeyeceğiz. Artık bu hususda sizinle uğraşmaya ve çarpışmaya hazırlanarak ayaklarınıza kadar geldik. Buyurunuz Hristiyanlık hakkında bir diyeceğiniz var ise söyleyiniz de sorularınıza ilmî, mantikî delillerle cevap verelim. Yalnız söze başlamazdan önce benim kim olduğumu ve tahsîlimin derecesini size tanıtmak ve anlatmak isterim.

Osman Efendi:

-Gâlibâ tercüme-i hâlinizi anlatmak istiyorsunuz. Öyle mi?

Papas:

-Evet.

Osman Efendi:

-Pek a'lâ buyurunuz. Söyleyiniz de kim ve nasıl bir adam olduğunuzu öğrenelim.

Papas:

-Benim adım Kostaki'dir. İstanbul'da doğdum. Vakıtle ecdâdımdan Ayasofya kilisesinde papaslık yapan ve Hristiyan milletine âyin yaptıran müteaddid papaslar da geçmiştir. Tahsil yerim (Roma) şehridir. Yânî Roma şehrinde saltanat kurup oturan küre-i arzın her tarafında Hristiyan milletine âid bütün kiliselerin âmiri ve pepesların rûhanî reisi bulunan ve (Hristaki) adını taşıyan maddî, ma'nevî çeşitli ilimleri kalbinde toplayan (Papa)'nın rahle-i tedrisinde onbeş sene bulunmuş ve o yüksek Papa'dan icâzet almış olan Hristiyanlarca büyük tanınmış bulunan papaslardan birisiyim. Belki işitmiş olmalısınız Papa'nın şöhreti her kıtada yayılmış, yeryüzündeki bütün Hristiyan papaslarının ve hatta Hristiyan hükümdar ve krallarının günahlarını ancak büyük Papa affedebilir. Bundan başkasının öyle büyük işlere karışmasının imkânı yoktur. İşte ben o yüksek Papa'nın tilmizlerindim.

Osman Efendi:

-İşte bu sözleriniz vaziyeti büsbütün değiştirmiş oldu. Çünkü siz işi doğrudan doğruya şirke götürdünüz. Günah afvetmek, suç bağışlamak Gaffârüzünûb, Setaruluyub olan Hâlik-ı zülcelâle mahsus olan bir keyfiyettir. Hiçbir kul ve hatta peygamber de olsa günah afvedemez. Allahın işine kulun karışmasının imkânı yoktur.

İman ettiğimiz Kuran-ı Kerim'de Peyğamberimiz Muhammed Aleyhisselama Hazreti Allah şu yolda hitab buyuruyor: "Yâ Muhammed: Kullarıma haber ver. Kendilerinin günahlarını afv ve ma'ğfiret edecek olan muhakkak benim, başkası değildir. Bunu böyle bilsinler. Adımlarını ona göre atsınlar. Binâenaleyh Papa'nın, papasların günah

afvetmeleri İslâm dînine, akla, mantığa uymayan ve doğrudan doğruya şirki andıran hallerdendir.

Bununla berâber Papa'nın şöhreti sizin tahsilinizin derecesi ne olursa olsun onlar bizi alakalandıran şeyler değildir.

Biz benî beşeri doğru yollara klavuzlamak ve şirke, küfre yürüyenleri tevhide çevirmeyi vazîfe olarak kabûl edenlerdeniz. Böyle ağır olan bir yükü omuzlarımıza alarak ve bu uğurda vatan-ı aslîlerini de terk ederek buralara kadar gelmişiz.

Binâenaleyh: Böyle bir takım gerekmez ve akla uymayan sözlerle vakit geçirmeyelim de maddî ve gerekse ma'navî ve faydalı konuşmalarda bulunalım olmaz mı?

Kostaki:

-Ben hakîkatden bahsediyorum. Gerek ki gücenmeli idiniz.

Osman Efendi:

-Afvedersiniz. Ben sözlerinizde hakîkat göremedim. Ancak yapanın, papasların cehâlet ve hamâkatlarından başka bir şey beyân etmiyorsunuz.

Kostaki:

-Mâdem ki bu ma'rûzâtım nâhoş olarak karşılanıyor. Şu halde bu bahsi değiştirelim.

Osman Efendi:

-Öyle ya vakit nakittir. Gerekmez sözlerle kıymetli saatlerinizi boşa geçirmeyelim.

Kostaki:

-Dünkü gün meslekdaşımız Jojef'le aranızda oldukça ehemmiyetli bir münâkaşa cereyan etmiş. Kendisinin anlattığına göre gûya İncillerimizde gösterilen (Paraklit) isminin medlulu Hazreti Muhammed olduğunu kuvvetle iddiâda bulunmuşunuz. Bu doğru mudur?

Osman Efendi:

-Evet doğrudur. Ve şüpheye de hiç mahal yoktur.

Kostaki:

-Acâib. Bizler bu güne kadar ne Papa'dan ve ne de başka muallim ve azizlerimizden (Paraklid) isminin Hazreti Muhammed'e âid olduğuna dâir bir tek kelime bile işitmedik. Böyle bir rivâyet de duyulmamıştır.

Osman Efendi:

-Tabîî papaslarınız, muallimleriniz ve aziz tanıdıklarınız mütehasıslar öteden beri İslâm dinine karşı hasımkâr bir vaziyet takınmış, gazarkârâne cepheler almış insanlardır. Hatta onlar hâl-i hazırdaki edyâna karşı da çok kindar davranan sınıftan olduklarını söylemeyi zâid görürüm. Çünkü o cihetleri zâten siz de iyi bilirsiniz.

Kostaki:

-Efendim büyüklerimiz ve azizlerimiz haklarında çok şiddetli lisanlar kullanıyorsunuz. Onlara böyle isnâdatda bulunmak onları bu kadar ağır ve nâlâyık kelimelerle karşılamayı âdab-ı muâşerete uygun göremiyorum. Çünkü azizlerimiz ve Hristiyan âlimleri ötedenberi benî beşere karşı çok merhametli ve hatta bütün mahlûkâta karşı şefkât gösterilmesini adet edinmiş ve başkalarına da bu yolda bir çok tavsiyelerde bulunmuşlardır. Büyüklerimizce İsevî, Musevî, Muhammedî her kim olursa olsun hepsine insan nazarıyla bakılması ve hepsine sey-yânen muâmele yapılması ahlakî ve dînî bir borç olarak kabûl edilmiştir.

Osman Efendi:

-Acâib. Siz evvelce tahsîlinizin yüksekliğinden bahsediyordunuz. Halbuki bu ifâdeleriniz sizin cehâletinizi, bilgisizliğinizi ap açık meydana koymuştur.

Kostaki:

-Efendim niçun böyle söylediniz?

Osman Efendi:

-Sözlerime karşı (niçün) süâliyle mukâbelede bulunmanıza hâcet yoktur. Çünkü siz târih okumayan bir insana benziyorsunuz.

Kostaki:

-Nasıl okumadım. Dâima kilise târihlerinin mutâlaasıyla meşğûlüz.

Osman Efendi:

-Dostum. Târih demek kilise târihi demek değildir. Târih demek dünyânın kuruluş gününden bu güne kadar bütün gelmiş ve geçmiş olan vukûâtı vuzûhuyla bildiren herhangi bir kitaba târih denir. O senin kilise târihi dediğin uydurma kitap yalnız Hristiyanlığın teessüs etmiş olduğu gündenbergi vuku' bulan yalan gerçek vakaları, Hristiyanlığın lehinde ve mübâlağalı bir şekilde asılsız propağandalarla dopdolu bir takım yazıları muhtevî bulunan bir kitaptır.

Kostaki:

-Bu sözlerinizle Hristiyanlığı büsbütün hiçe çıkarıyor ve haritadan silip atıyor gibi bir şekilde sokuyorsunuz.

Osman Efendi:

-Evet tekrar ediyorum. Siz târih görmemişsiniz. Ve mutalaadan mahrûm bulunan insanlardan görünüyorsunuz. Eğer târihleri bir defa gözden geçirseydiniz tabiidir ki böyle gülünç ifâdelerde bulunmazdınız. Size açık söylemek isterim. Evet sizin Hristiyanlık diye kabul etmiş olduğunuz o din yüzünden benî beşeri utandırıcı ve hatta ağızıma almaya bile teeddüb edilecek bir takım vaka ve hâdiseler ve çok acıklı fâcialar meydana gelmiştir ki onları saymağa hayâ ediyorum da ne yapalım sizin gibi âlim geçinen câhilleri ikâz ve haberdâr etmek için ister istemez o iğrenç hâdiselerden bazılarını size anladayım.

Kostaki:

-Efendim afv buyurunuz. Dinimiz bu güne kadar insanları utandırıcı, hiçbir cinâyet ve şenaate sebep olmamıştır. Böyle bir vakayı sizin söylediğiniz tarzda ne büyüklerimizden ve ne de başkalarından hiç işitmedik. Doğrusu dinimize karşı bu tecâvüzden ve taarruzu andıran sözleriniz izzet-i nefsimizi rencide ediyor.

Osman Efendi:

-Sözlerimin doğruluğuna bir çok delillerle sizi iknaa hazırım.

Kostaki:

-Pek a'la buyurunuz. Beni ikna' ediniz.

Osman Efendi:

-Ah nasıl anladayım. Benî beşere Hristiyanlık nâmına revâ görülen o şeni' vakalar, o canavarcasına yapılan faciaları hatırladıkca kalbim çarpıyor, tüylerim ürperiyor. Haniya vaktiylen, hem ilk kurulurken doğuda bilâhere doğu ve batıda mezhep kavgaları sebebiyle aralarınızda döktüğünüz kanlarınız bir günde binleri bir onbinleri kesmeniz, teslis, ikona kavgalarınız birbirlerinizin kanlarını seller gibi akıtmanız, furunlar ve külhanlar içlerinde hergün binlerce kişinin yanup kül olmasına sebep olanlar ve onların o sûretle öldürülmesini mübah sayanlar ve o yolda ruhsat ve fetvalar verenler hep Hristiyan râhipleri değil mi idi?

Evet daha neler neler. Dostum o fâciaları saymak, onları tasvir etmek, o vahşice yapılan vakaları anlatmak aylara değil senelere muhtaçdır.

Kostaki:

-Evet filhakîka öyle aramızdaki kavgalar sebebiyle kurulan mahkemelerin verdiği hükümler bu gibi hâdiselerin vukuuna sebep olmuş ise de târihciler bu vakayı bir parçada i'zam etmiş pek mübâlağalı ve garazkârâne vaziyetler takınarak yazmış olmakla berâber onlar Hristiyan âleminin de en büyük düşmanı olan insanlardır. Binâena-

leyh; Hristiyanlığa atfolunan bu fâcialar ve böyle acıklı vakaların sonradan uydurulma yalanlardan bulunduğunu da (Papamız) bize vaktiyle ders esnâsında anlatmıştı.

Osman Efendi:

-Gücenmeyiniz ya dostum bu sözleriniz kahkahalarla karşılanmayı değer sözlerdendir.

Kostaki:

-Niçun, sözlerimin neresinden hoşlanmadınız?

Osman Efendi:

-Siz de ve biz de bunun böyle olmadığını anlatan yüzlerce eser var.

Kostaki:

-Evet belki o vahşet devirlerinde bir takım zikre şâyan görülmeyen uygunsuz haller ve vakalar gelmiş geçmiştir. Öyle kötü hâdiselerin vukuunu tabii bizde de arzû eden insanlardan değiliz. Binâenaleyh: Geçmiş ve unudulmuş olan hâdisatı yenilemek ve milletimizi bu sûretle lekelemeye çalışmak revây-ı hak mıdır?

Osman Efendi:

-Der icâbet. Galiba bu vakaları söylemek hoşunuza gitmedi. Nasıl benî beşere Hristiyanlığı ma'sum göstermek ve hak bir diye bir takım saf dilleri hatırlatarak onları avlamak ve Hristiyanlıkta bu güne kadar hiçbir kepâzelik ve zulüm irtikab edilmemiş olduğuna dâir şurda burda bir takım ihtifaller yaparak halkın gözlerini boyamak doğru mudur?

Kostaki:

-Ricâ ederim. Saded hâricine çıkılmasa daha iyi olur. Farz-ı muhal olarak küre-i arzın bir köşesinde vuku' bulmuş olan ehemmiyetsiz bir fâciadan dolayı bizim gibi ma'sum ve bigünah Hristiyanları da o fâcialarla alâkalı göstermek ve uygunsuz halleri bize de teşmil etmeğe kalkışmak münasip olmasa gerekir.

Osman Efendi:

-Dostum sizin bu i'tirazlarınıza develer bile güler. Çünkü bu kadar mantıksız mefhumusuz konuşmalar sizin gibi münevverlik iddiâsında bulunan (Of) şehrinin baş papasının ağzına yakışır mı? Evet siz hakîkaten ya tahsil görmemişsiniz, veyâhud da kasden tecâhül göstermek istiyorsunuz.

Kostaki:

-Efendim. Sözlerim bu kadar hiddetle karşılanmasa daha iyi olmaz mı?

Osman Efendi:

-Evet hiddetlenmek doğru değildir. Fakat câhilâne sözleriniz değil beni âdetâ dağları bile deprendirecek bir hâle getiriyor, diyeceğim geliyor.

Der icâbet şunu iyi öğrenmelisiniz ki Hristiyan milletin şu yer yüzünde irtikap etmiş olduğu fâcialar bir araya toplansa ciltler doldurur kitaplar meydana gelir. Yine örnek olmak üzere Hristiyanlarca işlenmiş olan büyük fâcia ve günahlardan birisini de size anlatmak isterim.

Takrîben dört asır evvel bizce en büyük sayılan ve fakat en âdî ve câhil papaslarımızdan (Piyerlermit) siyah bir eşek üzerine binmiş ve bir takım yalanlar uydurarak bütün Hristiyan alemini şehirden şehre, köyden köye dolaşılıyor, gûyâ Kudsü şerife ziyâret için gitmiş olan Hristiyanlar hakârete uğruyor. Müslümanlar tarafından diri diri ateşlere yakılıyor. Anları yeniyor gibi bir takım mübalağalı isnâdat atfederek dünyâyı velveleye vermedi mi. Böyle bir takım yaygaralarla bütün ehl-i salîb ordularını sürülerle İslâmîyet aleyhine kışkırtmadı mı. O sayısız barbarları İslâm memleketlerine akın ettirmede mi?

Bu câhil Hristiyan kâfileleri uğradıkları köy ve kasabalarda yaptıkları kepâzelik, işlemedikleri kabâhat, irtikâb, etmedikleri şenaat ve fâcialar saymakla tükenir kabahatlerden midir?

O biçâre, bîğünah afife kadınların karınları deşilerek çıkarılan çocuklar odunlar kandiller gibi yakılmadı mı. İhtiyar Müslümanların sakalları kanlara bulanmadı mı?

Bir kısım kadın ve çocuklar câmilere, hanlara doldurulup ateşlerle yakılmadı mı?

İslâm âleminin harîtadan silinmesi için Anadolu kıtası, Şam, Kudüs vilâyetleri yer ve göğün götüremiyeceği bir şekilde ehl-i salib ordularıyla istilâ edilmedi mi?

İşte İslâm memleketlerine akın etmiş bulunan bu vahşî, kudurmuş canavarlar, İslâmın büyük ve aynı zamanda adı sanı dillerde destan olan Selahaddin Eyyûbi, Kılıç Arslan gibi kahramanlarla karşılaşmamış olsalardı kim bilir daha ne kadar vahşet ve facialar irtikâb olunacaktı. Bu vahşî canavarlarla arslanlar gibi çarpışan ve gazanferane (şecaatlı) hücumlar yapan Selahaddin Eyyûbî Hazretlerinin tığ ve zaferine dayanamıyan o melûn ehl-i salîbin orduları tavuk sürüleri gibi sağ ve sola kaçışı-
yor ve başlarını kurtaracak ve sığınacak delikler arıyorlardı.

Nihâyet o vahşîlerden guzât-ı müslimînin kılıçlarıyla helâka mahkûm bulunan o cânîlerden memleketlerine dönebilenlerin adedi pek az mikdarda idi.

Osman Efendinin bu târihî ve acıklı hikâyelerini dinleyen Kostaki, elini alnına dayamış ve başını aşağıya doğru eğmiş bir vaziyette düşünüyor ve ağzını açmağa da kâdir olamıyordu. Çeyrek saat kadar sükûtdan sonra başını başını yukarı kaldırdı da;

-Osman Efendi, dedi. Münâsip buyurulursa bu geçmiş vakaları kapatalım da biz yine asıl mevzuumuza dönelim, olmaz mı?

Osman Efendi:

-Hangi mevzuumuza dönelim?

Kostaki:

-İncil kitaplarında Hazreti Muhammed'in alâmetleri var gibi bir takım ifâdelerde bulunuyordunuz.Onları tamamlamak lutfunda bulunsanız daha iyi olur.

Osman Efendi:

-Evet, İncillerdeki (Paraklit) isminin medlulu Hazreti Muhammed olduğunu defeâtle tekrâr etmişdim. Ne fayda ki siz de hâlâ kanaat hasıl olmadı.

Halbuki (Paraklit) isminden başka kitaplarınızda âhir zamanda Hazreti Muhammed'in geleceğine dâir daha bir çok delil ve alâmetler gösterebilirim. Ezcümle Zebûr'un (72). Bâbında Hazreti Allah Dâvud Aleyhisselâma hitâben buyuruyor ki, âhir zamanda gelecek olan (Hâtemülenbiyâ bahirden bahire mâlik ola. Kendisine Yemen'den ve Cezâirden hediyeler gele. Ve pâdişahlardan ona boyun eğen ola. Ve her vakitte ona salât ve hergün kendisine bereketle düâ oluna. Ve envârı Medine'den mütenevvir ola. Ve zikri ilelebed devâm ede. Kendisi güneşin vücudundan evvel mevcuttur) diye yazılıdır değil mi?

Kostaki:

-Evet. Zebur'da bu âyet aynen böyle yazılmıştır.

Osman Efendi:

-Pek a'la sizce bu ayetin medlulu kimdir. Medîne şehrinde başka bir Medîne şehri daha var mıdır? Beş vakitte salât ve selam kime getirilir. Yemen'den, Cezâirden hediyelerle kimlerin ziyâretine geldiler. Söyleyiniz.

Kostaki:

-Bu babda söyleyecek bir söz bilmiyorum. Çünkü gerek papaslar ve gerekse başka ilim adamlarımızdan bu âyetin tefsirinin yapıldığını işitmedim. Binâenaleyh bu âyetin medlûlunu ve kime râci olduğunu kestiremediğim sebebi tahsil zamanlarımızda muallimlerimiz bu gibi âyetleri müsâmaha ile geçişdirmiş olduklarını şimdi anladım.

Osman Efendi:

-Yalnız size bir âyet daha göstereceğim. Tevrat da Habkuk peygamberin kitabının (3). Ayetinde de şöyle deniyor: “Rab kıbleden ve Kudüs ve fâran dağlarından gelir” diye yazılmıştır.

Bu ne demektir. Bilir misiniz. Belki size bunu anladan ve tefsir eden olmamıştır.

Kostaki:

-Hayır buna dâir de bilgimiz yoktur.

Osman Efendi:

-Dinleyiniz de bunu da yine ben tefsir edeyim. Ya'nî Rabbin kıbleden gelmesinden murad Allah'ın vahyinin gelmesi ve Kudüs'den murad Hazreti Muhammed'in oradan mi'râca teşrîfi, Fâran dağlarından murad Hazreti Muhammed'in Mekke arz-ı Hicaz da bulunan dağların asıl ismi Faran'dır. Araplar o dağlara Cebel-i Fâran derler.

Kostaki:

-Evet. Tevrat'ta bu âyetler vardır. Fakat sizin tefsirinizde gösterildiği gibi olduğuna şimdiye kadar hiç vakıf değildik.

Osman Efendi:

-Acele etmeyiniz. Sözlerim daha bitmedi.

Kostaki:

-Peki buyurunuz. Kulağım sizdedir.

Osman Efendi:

-Yine Tevrat'da (Mişain) yânî peygamberliğine kâil bulunduğunuz (Nihanik) kitabının dördüncü bâbındaki birinci ve ikinci âyetlerde deniyor ki “Ahir zamanda bir ümmet-i merhûme kâim olup orada hakka ibâdet etmek üzere mübârek dağı ihtiyar ederler. Ve her iklimden oraya bir çok halk toplanır. Ve Rabbi vâhide ibâdet ederler. Ve

ona şirk etmezler” diye apaçık olan bu yazılardan haberin var mıdır?

Kostaki:

-Evet, bu âyetler de doğrudur.

Osman Efendi:

-Öyle ise bu âyeti de tefsir edeceğim.

Kostaki:

-Buyurunuz Efendim.

Osman Efendi:

-Bu âyetde gösterilen dağdan murad şüphesiz ki Arafât dağıdır. Ümmet-i merhûmeden murad ümmet-i Muhammeddir. Orada toplanmaktan murad Arafât dağına her taraftan gelen ümmet-i Muhammed’in birikmeleridir. Anlayabildiniz mi?

Kostaki:

-Evet, söz ve tefsirleriniz bir parça hakikata yakın gibi görülüyor.

Osman Efendi:

-Demek oluyor ki tefsirlerimize i'tiraz etmek fikrinde değilsiniz, öyle mi?

Kostaki:

-Hayır, sözlerinizi isâbetli görüyorum.

Osman Efendi:

-Elbette. Hak yukarı, üste çıkar. Hakkın üstüne çıkılmaz, demişlerdir.

Kostaki:

-Evet, hakikat ve hak dâima yüksektedir. Ona asılsız ve yalan olan şeyler hiçbir vakittefevvuk edemez. Ve edememiştir.

Osman Efendi:

-Yine peygamberliğine kâil olduğunuz eşi'ya (Eşi'ya)'nın kitabının (40) ıncı bâbında şöyle bir âyet daha vardır.

Hazreti Allah (Eşi'ya)'ya diyor ki “Âhir zamanda sevgilim olan (usidafu) ve bir güzide bir kulumu ba's edeceğim. Rûhulemini, yânî Hazreti Cibrîli yollayup dîn-i ilâhîyi ona ta'lim edeceğim. Ve o da Ruhul-emînin ta'lîmi vechile nâsa ta'lim edecek ve beynennas hakkıyla hükmedecektir. O bir nûrdur ki halkı zulûmatdan aydınlığa çıkaracaktır. Hazreti Eşi'ba Hazreti Allah'dan bu emri kendi kavmine i'lân ediyor ve ilâveten diyor ki “Ey kavmim, Hazreti Allah'ın bana kablelvuku' haber verdiği şeyi ben de size söylüyorum” demiştir.

İşte bu sıfatlarında bizim peygamberimiz Hazreti Muhammede âid olduğu güneş gibi meydandadır. Binâenaleyh; bunu daha ziyâde açıklamayı zâid görürüm.

Kostaki:

-Biraz daha açıklasanız daha iyi olur zannındayım.

Osman Efendi:

-Pek a'la biraz daha îzah edelim.

Kostaki:

-Teşekkür ederim.

Osman Efendi:

-Teşekküre hâcet yoktur. Çünkü bu meydandadır ki Hazreti Muhammed Hazreti Allah'ın vahiy ve emirlerini ve Kuran-ı Kerim'in âyetlerini hep Rûhulemîn olan Hazreti Cibrîl vasıtasıyla tebelluğ etmiştir. Nâs beyninde adâletle hükmeden Hazreti Muhammed'dir. Halkı zulûmâtdan nûra çıkararak Kuran-ı Kerîmin ahkâmıdır.

Kostaki:

-Evet îzâhınıza, delillerinize diyeceğim hiçbir şey yoktur. Yalnız bu hususta beni şaşırta, bana teaccüb veren şey bu güne kadar bizim âlimlerimiz ve papalarımız

Kitab-ı Mukaddes’imizdek bu sarîh âyetleri ya görememişler veyâhut da anlamak istememişlerdir.

Bununla berâber bu kitaplar bizim elimizden hiç düşmez. Dâimâ bu kitapların mütâlaasıyla meşğûl bulunduğumuz halde her nasılsa bizler de diğer ilim adamlarımız gibi görmemişiz ve dikkat etmemişiz. Her vakit üstünkörü olarak geçmiş olduğumuzu şimdi anlıyorum.

Osman Efendi:

-Söylediklerime karşı i’tiraz etmemenize ve insafli hareketlerinize teşekkür ederim.

Kostaki:

-Evet, zâten maksadımız ve münâkaşalı konuşmalarımız hep hakîkatın tecellisi içündür. Yalnız müsaâdeniz olursa bir soru daha soracağım.

Osman Efendi:

-Buyurunuz bir soru değil daha ne gibi şüpheli bulunduğunuz mesele varsa hepsini sorunuz.

Kostaki:

-İsâ Mesih hakkında Müslümanların i’tikâdı ne merkezdedir. Ne şekildedir? Bunu da sizden anlamak isterim.

Osman Efendi:

-Biz Müslümanlar Hazreti İsâ’yı Allah’ın kulu ve peygamberi olarak ve Hazreti Adem’in nasıl ki babasız anasız yaratılmış olduğu gibi Hazreti İsâ’nın da yalnız babasız yaratılmış olduğunu bize şu âyet-i kerime bildirmiştir. Esteizübillah. Bismillah; “Allah’ın yanında İsâ’nın misâli Âdem’in misâli gibidir. Allah onu topraktan yarat-tı.” İlââhirilâyeh.

Anlaşıldı mı?

Kostaki:

-Efendim kusura bakmayınız ya. Sizin Hazreti İsâ hakkındaki bu i’tikâdınız, bizim îmânımızla taban tabana

zıddır. Çünkü biz Hristiyanlar Hazreti İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabûl ederiz.

Osman Efendi:

-Haşa; İşte Hristiyanların şirk ve küfrü buradan başlıyor. Çünkü Hazreti Allah öyle bir Allahdır ki; doğmadı doğurmadı. O'nun şeriki ve benzeri yoktur.

Kostaki:

-Efendim bu hususda müsaâde buyurulursa ben de biraz îzâhda bulunmak isterim.

Osman Efendi:

-Söyleyiniz. Meclisimiz ortaklıktır. Elbette seni de dinlemek âdab-ı İslâmiyedendir.

Kostaki:

-İbin, ya'nî İsa, Eb ya'nî Allah, Rûhulkudüs, ya'nî Cebrâil.

İşte bizim i'tikad ve îmânımızca bu için birleşmesinden hâsıl olan mevhûm bir heyûlaya Allah deriz.

Osman Efendi:

-İ'tikad ve îmânınızın butlanını ve çok hatalı ve korkunç olan bu gibi tesirlerin altında yaşamakta olduğunuzu şimdi temâmiyle açıkladınız. Sizin bu küfürlerinizi bu bâtil i'tikadlarınızı Hazreti Allah kitâbımız olan Kûran-ı Kerim'de şu âyetlerle cemetmiş ve çürütmüştür.

Ve böyle bir yanlış ve hatalı i'tikad sâhiplerini ikaz ve intibâha da'vet kasdıyle buyuruyor ki Etezübillah Bismillah; "Küfredenlere gelince diyorlar Allah için biridir. İlah ancak bir oldu. Yerde ve gökte Allah'dan başka ilahlar olsa yer gök fesâda uğrardı." Ya'nî haşa Allah iki veyâ üç olsaydı yer gök fesâda girerdi. Binâenaleyh Allah birdir. Ondan başka Allah yoktur.

Kostaki:

-İslamların uknûmu selâseyi kabûl etmediklerini tâ mekteb sıralarında iken bizzat papamızın ağzından işitmiş-tim.

Osman Efendi:

-Bizim sözlerimiz öyle Papa ve papasların sözleri değildir. Size husûsiyle anlattıklarım hep Allâhın âyetleri. Hep Allâhın buyruklarıdır.

Kostaki:

-Allâh'ın varlığı ve durumu hakkında İslamların inanişları nasıldır?

Osman Efendi:

-Biz Müslümanların inaniş ve itikâdımızca Cenâb-ı Hak noksan sıfatlardan münezzehtir. Yemek, içmek, abdest bozmak gibi ârızî sıfatlar kullara mahsusdur.

Haşa sizin ilah ittihaz etmek istediğiniz Hazreti İsâ, Meryem yeyüp içmiş ve abdest bozan insanlardır. Sizin bu hatâli kanışlarınızı Hazreti Allah: “Her ikisi de taam yemek yiyorlardı” âyet-i kerimesi ile sizi intibâha da'vet ediyor. Ve aynı zamanda o yanlış i'tikadlarınızı cerh ediyor ve çürüdüyor.

Kostaki:

-Evet Hazreti İsâ yeyup ve içen insanlardan ise de onlar da ulûhiyyetden bir cüz değiller mi?

Osman Efendi:

-Haşa. Sümme haşâ. Hazreti Allah tecezzî kabûl etmez. Bu hususları size bir defa daha îzâh edeyim.

Kostaki:

-Buyurunuz.

Osman Efendi:

-Matta'nın yazdığı İncil'in bablarının birinde Hazreti İsâ nesebini şöyle ta'rif ve teselsül etdiriyor. Diyor ki

“Hazreti İsa Dâvûd’un ve Dâvud da Hazreti İbrâhim’in zürriyetindedir. Nasıl bu âyet doğru mudur?

Kostaki.

-Evet.

Osman Efendi:

-Yine Matta’nın yazdığı İncil’in (13) (14) üncü bablarında şöyle bir kayıd daha görmüştüm. Bir gün şahsın birisi Hazreti İsa’ya ta’zîm ve hürmet zîmnında demiştir ki; “Ey Eyi” (Ey hayırlı muallim) diye hitab etmiştir. Hazreti İsa ise bu şahsın bu ta’birlerine kızmış da tehevür göstererek, niçün bana (Eyi) diyorsun. Ancak iyi (Hazreti Allah’dır) diye cevap vermiştir. Yâni Hazreti İsa bu sözleriyle karşısındaki kendisine hitab eden adama demek istiyor ki ben de senin gibi âciz bir kulum diyerek kul olduğunu anladığıdır.

Ve yine Yuhanna’nın yazdığı İncil’in 17. bâbının 1-2.inci âyetlerinde bir gün Hazreti İsa gözlerini semâya kaldırıp “Vahid ve Halik olan Allâhım sana tazarru’ ediyorum. Nâs senin biricik tanrı olduğunu dîni ba’s ve irsâl eylediğini bilmeleri vâcibdir diye yazılıdır değil mi?

Kostaki:

-Evet, bu da yazılıdır.

Osman Efendi:

-Ya’ni Hazreti İsa bu sözleriyle demek istiyor ki; “Ey Allah’ım senin birliğini benim tasdik ettiğim gibi kulların da tasdik ve kabûl eder. Ve benim de kul ve peygamber olarak gönderildiğimi de halka bildirmeyi tezarru’ ediyorum” demiştir değil mi?

Kostaki:

-Evet.

Osman Efendi:

-Dostum, söylediklerimi şayan-ı kabûl görüyor ve hakkı red etmiyorsunuz. Bu hususta size çok teşekkür ederim.

rim. Fakat bizim bu topraklara kadar gelmemizden ğaye nedir? Niçin geldik? Tabî zekânız vardır. Bu cihetlerin de farkındasınız değil mi?

Kostaki:

-Bilemiyorum. Zannıma göre seyâhat hoşunuza giden ve bu yüzden zevk duyan insanlardan olsanız gerekdir.

Osman Efendi:

-Hayır hayır. İşte bu ciheti anlamak istemediniz. Ve tecâhül göstermek istiyorsunuz. Bakınız dostum. Bizler de azmış ve yoldan sapmış olan, sizin gibi bâtil i'tikad taşıyan insanlara Cenâb-ı Hakkın şirkden münezzehe olduğunu, ve âhir zaman nebîsinin hak peygamber olduğunu günlerden beri Kuran-ı Kerim ile ve hatta elinizdeki îman ettiğiniz kitaplarla isbâta kalkışdık ve hamdolsun muvaffakiyetimizi ve delillerimizi sizler de itirazsız tereddütsüz kabûle şâyan gördünüz.

Binâenaleyh fazla üzülmeye, fazla isbata, başka delillere hâcet kalmadı zan ederim.

Kostaki:

-Efendim, buyurduklarınızdan ma'na çıkaramıyorum. Daha açık ve daha sarîh bir sûretde anlatmanızı ricâ ederim.

Osman Efendi:

-Tecâhülana sorgu sormak daha doğrusu âdetinizdir. Ne ise demek istiyorum ki İslam dîni hak bir dindir. Allâhın gösterdiği yol İslâm dînidir. Bu hak dîne icâbet ederek küfür ve dalaletden kurtarılmanızı istiyorum.

Kostaki şahsıma karşı küfür kelimesinin kullanılmasını teessüflerle karşılıyorum.

Osman Efendi:

-Küfür kelimesinin ne demek olduğunu bilemediğin cihetle ğâlibâ sözüm teessürlerinizi mücib oldu.

Kostaki:

-Elbette küfür kelimesinin nerede ve kimler hakkında ve hangi kavim ve kabileye teşmîl edilebileceğiz, az çok anlayandanım.

Osman Efendi siz ne şekilde ve hangi biçimde telakki ederseniz ediniz, bizce küfrün lügat manası, hak olan bir şeyi göstermemek için üzerini örtmek demektir. Mâdem ki Hristiyanlık dînine Sâlih olan siz ve sizin gibi daha başka reîs-i rûhânîler vahdâniyet-i ilâhiyyeyi inkâra kalkışıyor. Ve ona şirk koşuyor. Ve peygamberlerin ba'zılar ile kitapların bir kısmını inkâre ve halka göstermemeye çalışıyor. Bu sûretle halkın doğru yoldan çevrilmesine sebep oluyor, ve bu sûretle küfrü irtikap ve kabûl etmiş oluyorsunuz.

Kostaki:

-Evet, küfür kelimesinin örtmek ma'nasını ihtivâ eylediğini bilemiyordum.

Osman Efendi:

-Müsâade ediniz küfür hakkında daha söylenecek söz vardır.

Kostaki:

-Buyurunuz, söyleyiniz de dinleyelim.

Osman Efendi:

-Küfrün çeşitleri vardır. Ya'nî kânûn-ı ilâhiye göre küfrün dört şekli vardır.

1-Allah'ı ve Allâh'ın birliğini hayatta bulunduğu müddet zarfında kalbiyle, diliyle hiç ikrar ve i'tiraf eylememiş olan âdemin küfrüne, Küfr-ü İnkârî deniyor.

2-Allahın varlığını kalbiyle bilir fakat inadından dolayı dili ile ikrar eylemez. Bu gibi âdemlerin küfrüne de Küfr-i Cuhûdî denir. Şeytanın küfrü gibi.

3-Allâhû teâlayı kalbiyle bilir, dili ile ikrâr eder. Fakat hasedinden ve azgınlığından ötürü Allâhın peygambe-

rine inanmayan, şeriatı ve Müslümanlığı kabûl etmeyenlerin küfrüne de Küfr-i İnâdî denir. Vakt-i seâdetde Hazreti Muhammed'in düşmanı Esû Cehl'in ve benzerlerinin inadı gibi.

4-Allahı ve peygamberi diliyle fakat kalbiyle tasdîk edmeyenin küfrüne de Küfr-ü Nifâkî denir. (Übeybin Selü) lün küfrü gibi. Anlaşıldı mı?

Kostaki.

-Evet. Küfrü güzel ta'rif ettiniz. Amma biz Hristiyanları bu küfürlere dâhil etmenizi doğru göremiyorum.

Osman Efendi Kostaki'nin bu i'tirâzına karşı kalben müteessir olduğunu belli etmeyerek münâkaşanın başlangıcından bu dakîkaya kadar devam eden bütün safahatı can kulağı ile dinlemekte olan ve hiç söze karışmamış olan papaslara dönerek:

-Bu hususda sizin fikriniz nedir? Sözlerime karşı sizin mutâlanız ne merkezdedir. Aceba siz de arkadaşınız Kostaki gibi inadınız da ısrarcı mı bulunuyorsunuz?

Diye sorulan Osman Efendi'nin bu sülâline karşı Jojef ayağa kalkarak söz aldı da;

-Osman Efendi, dedi. Kostaki Efendi küfür ve inadı sınıfına dâhil olmak istemiyorsa hakka karşı uzatmakta olduğu dilini geri çeksin. Çünkü saatlerden ve günlerden beri devâm eden mübâhase ve münâkaşa hakîkatı apaçık olarak meydâna çıkarmıştır.

Gerek geçmiş kitablar ve gerekse Kuran-ı Kerim İslâmiyetin hak bir din olduğunu tecelli ettirmiş olduğundan artık hakka karşı göz yummak, hakîkatı müsâmaha ile geçişdirmek için ya deli veya inad olmak gerektir.

Meşhurdur ki, hakîkat zincirlerle bağlansa denizlerin dibine atılsa günün birinde zincir çürür ve hakîkat suyun yüzüne çıkar.

Evet İslâmiyetde vaktiyle örtülmek ve zincirlerle bağlanarak gaybedilmek istenmiş ise de fakat bir türlü bağ tutmamıştır,

Dedikten sonra Jojef heyecânını teskîn edemiyerek yüzünü arkadaşları bulunan papasalara çevirerek;

-Arkadaşlar, dedi. Siz ne olursanız olunuz. Hangi dîne sâlik bulunursanız bulununuz. Şu dakıkada benim kalbime İslâmiyyetin ışığı doğmağa başladı. Kalbimden fişkırان nûr-i ilâhî yolunu aydınlatdı. Bu nur bana yolun doğrusunu gösterdi. Artık şüphesiz ki bu yoldan yürüyeceğim. Yâni Allah bir ve Hazreti Muhammed'in hak peygamber olduğunu kabûl ettim.

Diyerek şehâdet kelimesini alenen ve gürül gürül okumağa başladığını gören öteki papaslardan birisi derhal ayağa kalkarak, baş papas Kostaki'ye hitaben:

-Bakınız â Kostaki Efendi. Güneş balçıkla sıvanmaz. Beyaza siyah diyen, aydınlığı karanlık gören ya mecnun veyâhud da inaddır diyebilirim.

Binâenaleyh: Bizler de bu hususda arkadaşımız Jojef'le hem fikir bulunuyoruz. Yâni bizler de arkadaşımız Jojef gibi Allah'ın vahdaniyetini ve Hazreti Muhammed'in nübüvvetini kabûl ve tasdik ediyoruz. Eğer siz de akl-ı selîm ve ehl-i insaf ashabından iseniz bizimle berâber buyurunuz:

(Eşhedu....) diye kelime-i şehâdet hep bir ağızdan okunmağa başlayınca Kostaki'nin de içerisinde iman nurları parlamaya başlıyor ve o nurdan doğan heyecânı teski-ne çalışmayarak arkadaşları ile birlikde yüksek sadâ ile kelime-i şehâdeti dil ile ikrar ve kalble tasdik etmiş bulunuyordu.

Şimdi baş papas da dâhil olmak üzere oradaki hazır bulunan papasların hepsi de dîn-i celîl-i İslama dâhil oluyor ve aynı zamanda Osman ve Ahmed Efendiler de sevinçler içinde ayağa kalkıyor, tebrikler ve musâfahalar

yapılıyordu. Ve aynı zamanda gözlerden sevinç yaşları da damla damla akıyordu.

Cenâb-ı hakkın lutuf ve inâyetiyle hidâyete kavuşmuş bulunan bu zatlara karşı Osman Efendi şöyle bir hitâbede bulunuyordu.

-Sevgili din kardaşlarım. Ve îman yoldaşlarımız. Evvelâ sizi hidâyete erişdiren ulu Allaha hamdü senâdan ve Rasûlü bulunan Hazreti Muhammede ve âl ve ashâbına salat ve selâmdan sonra sizin din-i İslâmda dâim ve sâbit olmanızı Halik-ı zîşânımızdan dilerim. Çünkü sizi hidâyete erişdiren O'dur. Küfür ve delâletten kurtaran O'dur. Benî beşerin hidâyet ve İslâmiyyetin verdiği ışıklarla aydınlanan yollara dâimi olarak yürümelerini murad eden ve dileyen yine O'dur. Ya'ni vâhid olan Allah'dır. Yalnız bizleri hidâyetinize sebep olarak bu topraklara kadar yollayan yine Allah'dır.

Evet size şunu da söyleyeyim ki sizler hamdolsun şimdi İslam sınıfına girdiniz. Bu sınıfın salikleri ya'nî İslâmiyyeti kabûl eden herhangi bir kimse Allah'ın birliğine, melâikelerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhîret gününe, hayır ve şerrin Allah'dan olduğuna kalbiyle inacak ve delîliyle ikrâr edecektir.

Müslümanlar, bunları böyle kabûl ettikten sonra ayrıca olarak günde beş vakit namaz kılacak, Ramazan ayını baştan başa oruçla geçirecek, mâlının zekâtını verecek, şartı bulunduğu takdirde ka'beye gidüp haccı şerifi ifâ etmekle de mükellef tutulmuşlardır.

İslâmiyyeti bir defa da şöyle hulâsa ediyorum. İslâmiyet demek dil ile ikrar, kalble tasdik, beden ile ibâdettir.

Diyerek sözüne hitâm veriyor. Ve yerine oturmak üzere iken mühtedî Jojef:

-Osman Efendi, dedi. Afvınıza mağruran bir cihetin daha aydınlatılmasını sizden rica edeceğim.

Osman Efendi:

-Buyurun. O emrinizi de söyleyin.

Joşef:

-İslâmiyyetin verdiği yasaklardan da hûlasatan bildirilmesini, biraz da ondan bahsedilmesini arzû ediyoruz.

Osman Efendi:

-Efendiler; İslâmiyyetin yasaklarının başında Allaha şirk koşmamak gelir. Bundan sonra sıra ile şu yasaklar vardır. Adam öldürmek, içki kullanmak, zinâ ve livâtaya yaklaşmak, kumar oynamak, anaya babaya âsî olmamak, Allaha, peygambere, âmirlere itaat etmek, akraba ziyâretini terk etmemek gibi günahlara günâh-ı kebâir denilir. Bunlar İslâmiyyetin kuvvetli ve şiddetli yasaklarındandır.

Bu günlük bu kadarcıkla iktifâ edelim de bir iki gün sonra ahkâm-ı İslâmiyyenin temamiyle öğredilmesi için dersler gösterelim ve kurslar açalım. Bu sûretle vazîfe-i kudsiyyemizi bitirmiş olalım. Kardeşlar.

Diyerek söze nihâyet verilmiş oluyordu. Mühtedîler:

-Müsâadenizle şimdilik ayrılalım. Yârin yine sizi ta'cîze geleceğiz.

Osman Efendi:

-Esteğfirullah ta'ciz kelimesini kullanmayınız. Çünkü yollarını yitirmiş olanlar îkaz etmeyi ve doğru yola da'vet etmeyi vazife olarak kabûl etmiş ve buralara kadar bu vazîfenin ifâsı için gelmiş olan bizim gibi âcizler hakkında Rabbimiz ğururlandırıcı kelimelerin kullanılması sizlerden tekrar tekrar ricâ ederim.

Kardeşlar; ne de olsa bizim dalâletden hidâyete sevkimize sebep olan sizin gibi fudalaya hürmet etmeyi ve hattâ ayaklarınıza kapanarak sizlere köle olmayı bile az gördünüz halde mâdem ki böyle emrediyorsanız emirlerinize boyun eğmek borcumuz olduğunu arzeder ve şimdilik Allaha ısmarladık diyerek eller sıkılarak ayrılıyorlardı.

Bir kuşluk vakti idi. Evvelce Kostaki ve şimdi Bekir Sıdkı adını taşıyan mühtedî baş efendi sabah kahvaltısını yapmış ve istirâhata çekilmiş bir halde iken kapu çalınıyor. Ve içeri bir şahsın girdiği görülüyordu. Bu zât postacı idi. Elindeki büyük resm-i mühürle mühürlenmiş olan bir zarfi Bekir Sıdkı efendinin eline sunuyordu.

Bekir Sıdkı zarfi alarak açıyor ve gözden geçirerek gah gülümsüyor, gah da yüzünü buruşturarak mütâlaayı bitirdikten sonra hademesine Mustafa diye ses veriyor ve acele olarak mühtedi arkadaşların yanına toplanmaları için çağrılmalarını emrediyordu.

Çeyrek saat sonra beş mühtedi Bekir Sıdkı Efendinin huzurunda görülüyorlardı. Bekir Sıdkı Efendi:

-Mühtedî arkadaşlarım, dedi. İstanbul Başpiskoposluğundan alınan gülünç bir mektubu size okuyacağım. Herif, mektûbunda âşıkâr etmiyorsa da zımnen bize nasâyihde bulunmak istiyor. Bakınız okuyacağım.

-Buyurunuz okuyunuz da herzelerini dinleyelim.

-İşte okuyorum Efendiler;

(Of kazasında papalık makâmını işğal eden ve o makama Hristiyanlık şereflerini saçan Kostaki cenaplarına.)

Mıstir Kostaki; Bu günlerde Kostantiyye'nin içerisinde, aklın, vicdanın, hatta mantığın bile kabûl edemeyeceği yalanlarla dopdolu ve birbirine muhâlif bir çok rivâyetler deveran ediyor. Hoş yer ile göğün arası kadar uzak olan bu gibi hâdisâta tabîi inanmaz ve ihtimal de veremeyiz. Duyulmakta olan bu yalan hâdisâtın safahâtını yazmaya başlamazdan evvel gücenmemenizi peşinen ricâ ederim.

Burada dolaşmakta olan yalanların şekli şöyledir. Siz ve arkadaşlarınız bulunan muhterem dindaşlarınız, guyâ Muhammedî sınıfına dâhil olmuşsunuz. Hâşâ tekrar tekrar haşa diyorum. Çünkü yüksek tahsilli ve Roma şeh-

rinde kemâl-i azemetle kurulan, ve rûhânî saltanatın reîs-i rûhânîsi papa cenablarının tilmiz ve şâkirlerindensiniz.

Bununla berâber Papa cenablarından feyz almış ve ayn-ı zamanda İsâ Mesih'in yeryüzüne vekil bırakmış olduğu büyük ve çok büyük olan o papanın teveccühünü kazanmış olmamız da size ayrıca bir imtiyaz bahşetmiş demektir.

Çünkü senelerdenberû (Of) kazasına şeref vermiş ve oradaki Hristiyan bulunan cemaatımızı vaftizlemiş, Cennet kapularını açmış ve onları oraya sevke hazırlamış azizlerimiz sırasında bulunuyorsunuz.

Pazar günleri ayin icrası için kiliselerine toplanan dindaşlarımıza bir bardak şarâbın İsâ Mesih'i kanı ve bir lokma ekmeğin İsâ Mesih'in teni olduğunu anladarak kabûl etdiren ve yutduran sizsiniz. İşte bu dindârâna hareketiniz sizi Papa cenablarının teveccühüne ve azizlerimizin hürmet ve saygısına, Hazrite İsâ'nın şefâatına, Gristos'un afvına mazhır kılmıştır.

Bununla berâber uknûmu selâseyi kalbinin en derin köşesine yerleşdirmiş ve hiçbir kuvvetin te'sîriyle sarsılmayacak bir hâle getirmiş, ve hiçbir türlü yerinden oynamayacak bir îman ile kalbi dolu bulunan ve bu güne kadar Hristiyanlık yoluna vücûdunu vakfetmiş olan ve Papa cenaplarınca da olan bu güzel ahlak ve hasletleriniz elbette sizin gibi kuvvetli bir îman sâhibini başka ve eğri yollara çevirmeyecektir.

Evet Kaysariyyeden beri guyâ mürşidlik vazîfesini deruhde ederek köy ve kasabalardaki ma'sûm milletimizi iğfâle çalışan iki (Legüd)¹ sizin gibi yüksek tahsilli (Papa) makâmını işğal etmiş bulunan sizin gibi kıymetli papasımızı elbette iğfâl edemezler. Ve bunu hâtırımıza

---

¹ Hristiyanlar tahkir makâmında İslamların avam tabakasına(Dacik) ve havas kısmına da (Legüd) kelimelerini kullanırlar ki, bu kelimeler gözü açılmamış olan köpek yavrusu demek oluyormuş.

getirmek bile bizim için büyük bir suç teşkil ettiğini biliyorsam da bunları size hikâye kabilinden olmak üzere arz ediyorum. Çünkü Gristosun yardımı İsa Mesih'in rûhâniyeti dâimâ üzerinizde dolaşüyor. Birkaç gün sabredilirse göreceğiz ki o iki (Legüd) Gristos tarafından atılacak olan kuvvetli ve muc'evî bir şamarın kurbânı olacaklardır. Buna biz de siz de yakın bir zamanda şâhid olacağız.

Sizin ve arkadaşlarınız gözlerinizden öperken Hristiyanlıkta dâim ve bâkî kalmanızı da o büyük Gristos'dan ricâ eder ve Kostantiniye'de dolaşmakta olan bir takım hâdisâtı yalanlayıcı olan müjdeli mektûbunuzu dört gözle beklemekdeyiz.

İmzâ

İstanbul'da Piskopos Harki

Bekir Sıdkı Efendi mektûbu bitirir bitirmez mühtedîler, ğayr-ı ihtiyârî olarak kuvvetli kahkahalarla gülüşüyor. Ve aynı zamanda bu mektûba güzel bir cevap yazılmasını da Bekir Sıdkı Efendi'den ricâ ediyorlardı.

Bekir Sıdkı Efendi diyordu ki bu hususda telâşa mahal yokdur. Ben ona güzel bir hilat giydirim ve onu Kaysarı merkebi gibi boyarım, diyerek kalemi eline alıyor ve şu cevâbı yazıyordu:

İstanbul: Başpiskopos Cenablarına

Mıstır Harki;

Burada bizim şimdiki durumumuzu îzâha başlamazdan evvel ma'lûm bir meseleyi evvela size arz etmek isterim. Biliyorsunuz ki Sultan Muhammed Fâtiş Kotsantiniye denilen o muazzam ve muhteşem olan şehrizabtına geçirdikten sonra o şehrin adını değiştirmiş ve (İslambol) diye yeniden ad koymuştu. Sonra bu isim galatlaşarak

İstanbul adıyla anılmaya başlamış olduğunu fevkalâde bildiğiniz halde tecâhülden gelerek mektûbunuzda (Kostantine) kelimesini kullanmanıza teaccüb etmemek ve gülmek kâbil olamadı.

Bu kelimenin kullanılması eski âdet ve ananelerinin avdet ve bekâsını arzû buyurmanızdan neşet eden bir keyfiyet olsa gerekdir.

Belli bir şeydir ki mezara konmuş olan Yahûdiler bir daha kalkmaması için nasıl ki üzerine tonlar ağırlığında taşlar konuluyorsa İstanbul şehrinin de bir daha Kostantiniyyeye çevrilmemesi için o güzel şehrin içerisi kılınçları dünyânın o bir ucunda parlayan İslamlarla dop-dolu olmuştur.

Mıstır Harki;

Kâinâtın Hâlikı olan Allaha şükrederiz ki, küfür ve dalâletten yakayı kurtardık, nihâyet verdik. Ne idi, (Uknûmuselâse) diye taşıdığımız safsatalı i'tikadlar, hele o pek gülünç Allah adına safdil halkın günahlarını çıkartmalar ve vaftiz diyerek ma'sum çocukları pereseng suları ile ısladarak ğusûlden istisna dutulduklarını kendilerine tebşir ederek sevindirmeleri. Hatırladıkca utanıyorum. Ve adetâ yerin dibine gireceğim geliyor.

Mıstır Harki;

Cehâlet ve gururunuz sebebiyle (Legud) kelimesiyle vasıflandırmak istediğiniz o büyük zâtlar âlim ve mürşîd-i kâmil olan dâhîlerdendir.

Vahdâniyet-i ilâhiyyeyi bütün dünyâyâ i'lana çalışan ve insanları refah ve seâdete kavuşturmak isteyen bu gibi büyük zâtlara isnâdatda bulunmak ve bunlar hakkında yakışksız kelimeler isti'mâl etmek insâniyet ve terbiyeye muğâyir olan hareketlerdendir. Binâenaleyh (Legüd) kelimesine teaffün etmiş merkep lâşeleri ekleyerek yüzlerce defa yüzünüze çarpar ve yüzlerce defalar size red etmeyi vazîfe-i İslâmiyeden biliyorum.

Mıstır Harki;

Sana şunu da söylemeden geçemeyeceğim. O iki büyük şahsiyet insâniyete minnetsiz, ücretsiz hizmet etmektedirler. Ya'nî insanları hidâyet yollarına karşılıksız sevk ediyorlar. Günah çıkarmak isteyen papasların irtikâb etdikleri efâl-ı senâlara katiyen tevessül etmiyor ve hatırlarına bile getürmüyorlar.

Mıstır Harki; Ahd-i atik ve ahd-i cedid nâmıyla anılan ve Hristiyanlarca Kitâb-ı Mukaddes addedilen kitaplarda gösterilen vahdâniyet-i ilâhiyyeyi ve Hazreti Muhammed'in peygamberliğini çok açık olan beyân eden bir çokâyetler her nasılsa bugüne kadar bizlere gösterilmemiştir. Zannıma göre hâlâ sizde daha göremediğimiz, ayıp değil o âyetleri ancak hidâyete erişen kullar görebiliyor.

Hidâyet kaptu su kapandı olan kulların kalbleri kararlı gözleri yarasa kuşunun gözleri gibi güneşin nûruna dayanamaz bir hâle gelmiştir.

Mıstır Harki;

Hidâyet yoluna yürümek arzusunda bulunanların kalblerine coşkun ırmakların suyu gibi nûr-i ilâhî feyezân eder. Tekrar ediyorum. Hidâyet yolundan yüz çeviren sizin gibi zâl ve muzil Başpiskopos veya cenapları da günün birinde sizin ta'birinizle (Gristos) ve bizim i'tikâdımızla Hazreti Allâhın kahr ve ğazabına uğrayacağına asla şüphemiz yoktur.

Mıstır Harki;

Göğsümü kabardarak size şunu da söylemek isterim. Bu söyleyeceğim söz belki kalbinize hançerler saplayacaktır. Ne yapalım sizi daha büyük felâkete bile götüreceğini bilsem yine de söylemek mecbûriyetindeyim.

Mıstır Harki;

Haberiniz olsun (Of kazasında) bulunan bütün arkadaşlarımla birlikte dîn-i celîl-i İslâm ile müşerref olduk.

İlelebed bu yolda yürüyeceğiz. Ve bu yoldan katiyen ayrılmayacağız. Ayrıca Cenâb-ı Hakdan yolundan ayrılmamayı temennî etmeyi de vazife-i İslâmiyeden ad ediyoruz.

Mıstır Harkî;

Sizin de hidâyete erişmenizi Rabbül âlemin olan Ulu Allah'dan tezarru' ve niyâz ederiz. Şâyet hidâyet mümkün değilse ya'nî küfrünüzden dönmeye niyetiniz yoksa çabucak nâr-ı cehîme ulaşmanızı yine o büyük olan Allah'dan bekleriz.

İmza

Of kazasında Elyevm câmie çevrilmiş olan büyük kilisenin evvelce papası ve şimdi ulema-i İslâm sınıfına dâhil olmuş bulunan mühtedî Bekir Sıdkı.

Of Kazasında Sakin Bulunan Hristiyan Milletinin İslâm Dînini Kabûl Etmeleri:

Bir Pazar günü kuşluk vakti idi. Of kazasının büyük kilisesine şehrin kadın ve erkek ve hâlâ Hristiyan bulunan halkı toplanmış oldukları görölüyordu.

Bu sırada kilisenin kapucusu yüksek sesle cemâatın içeri girmelerini bağıra bağıra nidâ ediyor. Ve cemaatda gurup gurup, takım takım içeriye giriyor. Ve yerli yerine oturuyorlardı.

Kilisenin batı tarafındaki divara bitişmiş bulunan kürsünün üzerinde mühtedi Bekir Sıdkı Efendi oturuyor. Sağ ve solunda diğer arkadaşları ya'ni beş mühtedî ayakda duruyor ve Bekir Sıdkı Efendi'nin söyleyecekleri sözleri sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Bu sırada Bekir Sıdkı Efendi karşısındaki cemaata hitâben;

-Ey milletim, dedi. Beni nasıl bilir, bana karşı sevginiz ne derecededir?

Demesi üzerine cemaatdan birisi ayağa kalkarak;

-Baş Efendi, dedi. Biz seni başımızın tacı, gözümün nûru, vücûdumuzun rûhu ve İsâ Mesih'in vekili bulunan büyük râhiplerden birisi olarak kabûl etmiş bulunuyoruz.

Baş Efendi:

-O halde bana i'timad ediyorsunuz öyle mi?

Milletin, cemaatın hepsi bir ağızdan "Evet... E-vet..." sesleriyle mükâbele ediyorlardı.

-Ey arkadaşlarım, mâdem ki beni seviyor ve bana karşı rûhen bağlı bulunuyorsunuz. O halde yapacağım herhangi bir teklîfimi red etmeyeceksiniz. Öyle mi?

Millet:

-Evet, her ne emrederseniz başımız üzerinde, bütün buyruklarınızı yapmağa mâlen ve bedenen hazırız.

Baş Efendi:

-Ey evladlar; Bu güne kadar hidâyet kaynaklarını hidâyet ışıklarını az çok belirten elimizde bulunan kitablarımızı bile iyice tetkîk edememişiz. Doğru yolu görememişiz. Doğru yol ve doğru dînin Müslümanlık olduğunu da bugüne kadar anlayamamışız.

Size şunu hulasatan söylemek isterim. Memleketimize gelen iki İslâm mürşidlerinin bizi uyanıklığa da'vet etmeleri yüzünden din ve kitabları tetkîka koyulduk. Günlerden beri eyice mutâlaalar yaptık. Gerek kitablardan alınan ve gerekse mürşidlerin ikâzı neticesinde İslâmiyetin hak bir din olduğu gün gibi meydâne çıkmış olması dolayısıyla arkadaşlarımızla birlikde tereddüd ve şüpheyi ortadan kaldırarak hamdolsun İslâmiyet gibi büyük bir dîni kabul etdik. Ve bu sûretle hal ve istikbâlimizi kurtarmış ve kazanmış olduk.

Binâenaleyh: Sizler de bizimle yürümek isterseniz vakit öldürmeyerek İslâm dînini kabûl etmenizi arzû ediyorum.

Demesi üzerine çok kalabalıklı bulunan bu halk kitlesi hep bir ağızdan:

-Siz hangi din ve mezhepde iseniz biz de kabûl ederiz. Ve yürüdüğünüz yolda arkanızdan geliriz Baş Efendi.

Diyorlardı. Bu sırada gerek Bekir Sıdkı ve gerekse arkadaşlarının gözlerinden sevinç yaşları damlıyor ve aynı zamanda cemâat guruh guruh Bekir Sıdkı ve arkadaşları mühtedilerin ellerini öpüyor. Musâfahalar yapılıyor. Bu sûretle İslâmiyeti kabûl eden bu cemaat baş papas ve arkadaşları tarafından tebrik ediliyorlardı.

İlk baharın bir Çarşamba günü idi. (Of) şehrinin sahrâ mahalli ve çayırılı çimenli bulunan ve (derekenarı) nâmıyla anılan mesîrede memleketin fukarâ ve ağnîyası toplanmış ve şehir halkının o gün (ihtidâ) bayramı nâmıyla anılmaya başlayan o sevinçli gün tebrîk ve tesîd ediliyordu.

O gün hazırlanmış olan yemeklerle fakir ve zengin taltif ediliyor bütün halk şen ve şâtır bir halde sahrâ mahallini süslemiş bulunuyorlardı.

Şimdi bu mesîrede hiçbir yabancı görülmüyordu. Hepsi mümin, hepsi Müslim idi. Bu toplantının bir köşesinde serilmiş olan ipekli bir halının üzerinde Saçaklızâde Osman Efendi ile Ahmed Efendi de şehrin şerefliileri arasında görülmüyordu.

Osman Efendi bu toplantıya ibret nazarıyla bakıyor ve kalbi Cenâb-ı Hakka bağlı bulunduğu halde zihninden şöyle bir takım mülâhazalar gelüp geçiyordu.

Ve diyordu ki; “Hey kâdir-i kayyûm olan Allâhım. Her şey senin takdir ve dilemenle meydana gelir. Bir saat evvel küfür ve delâlete dalmış olan kullarını bir saat sonra rahmet ve selâmetine kavuşturursun.

Bizim gibi âciz kullarını dağlar tepelerden aşırarak, vâdîlerden geçirerek bu illere kadar ulaşıdıran ancak sensin.

Yollarını sapıtmış olan kullarını irşâda bizleri memûr eden yine sensin. Bizlere ihsan buyurulan bu vazifeyi hüsni-î ifâyâ muvaffak kılan Allahım ancak sensin.

Yâ ilâhelâlâlemin. Bize ihsan buyurulan lutf ve kereme mukâbil zât-ı ulûhuyyetinize karşı yalnız hamd ile mukâbelede bulunabiliriz. Başka yapacak bir şey elimizden gelmez.

Çünkü sen azizsin. Biz zelifiz. Sen Rahîmsin. Biz merhûmuz. Sen Gafûrsun. Biz mağfûruz. Sen Alîmsin. Biz câhiliz. Sen Râzıksın. Biz merzûkuz. Senden başkasına tapmayız. Sen Vâhidsin. Sana kimseyi ortak gösteremeyiz. Senden başka ma'bûd olmadığı Lâilâheillallah kelime-i münciyesiyle her dâim ikrâr ve tasdik ederiz. Dünyâ ve âhiretin ve bütün hükümdarların hükümdarı ancak sensin. Kullarına yardım edecek olan yine sensin. Eğri yola sapan kulları doğru yola çevirebilecek ancak sensin.

Senelerdenberi zât-ı ulûhiyetine şirk koşan bir takım safdilleri aforozlayan azgîn kullarına ancak sen hidâyet edersin.

Yâ Hâlikulkevneyn. Bizi İslâmiyetde sâbit kıl. Sekerâtülmevtimizi âsan eyle. Din ve imânımızı bize yol-daş eyle” diye düâlar ediyor ve gözlerinden yaşlar akıdıyor ve secdelere kapanıyor ve aynı zamanda Sübhâne Rabbîyela’la kelime-i kudsiyyesi ile Cenab-ı Hakkı tenzîh etdikten sonra ayağa kalkarak o içtima’ hâlinde bulunan İslâm kütlesine karşı şöyle bir hitâbede bulunuyordu:

-Ey hidâyete kavuşmuş olan Allâhın sevgili kulları. Bilmiş olun ki şu fânî dünyâda bâkî kalacak olan yalnız kâinâtın Tanrısıdır.

Allah’dan başka görülen ve görülmeyen mahlûkatın kâffesi yokluğa mahkumdur. Her çok tükenir. Her yeni

eskir. Bunu böyle anlayup da öteki dünyâ için tedârikli davrananlara ne mutlu. Bununla berâber O Hâlik-ı zülcelâle nihâyetsiz hamdü senâlar ederim ki sizi irşâd etmek, sizi doğru yollara kılavuzlamak için bizim gibi âciz kullarını tâ buralara kadar yolladı.

Daha doğrusu hidâyet yollarını sizlere göstermek için bu hayırlı işe bizi sebep kıldı.

Hepimizin müşterek ve mukaddes bulunan dîn-i İslâm ile mütedeyyin bulunmanız dolayısıyla içerimden kopup gelen sevinçlerimi size anlatmaya size ta'rif etmeye bende bir kudret ve kuvvet göremiyorum.

Yalnız şunu tekrâr ederim ki hamdolsun hepiniz bir dîne bir mezhebe sâlik bulunuyorsunuz. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyânın terekki ve tealîsine çalışmak, kazanmak, servet elde etmek ve o servetin zekat ve sadakasıyla fukarayı geçindirmek ve îcâbında düşmanla çarpışmak yolunda pâre sarfetmekten çekinmemek, çıplakları giydirmek, açları doyurmak ve daha başka türlü îcâb eden hayır ve hasenâta sarfetmek, İslâmiyetin emir ve şîârından olduğu gibi yârin ölecekmiş gibi de Allaha kullukda bulunmak yine İslâmiyetin verdiği kudsî emirlerdendir.

Servetini hûsn-i isti'mal eden bir Müslüman öteki dünyâyâ vardığında müttekî ve siddiklerle berâber haşrolur. Ve Firdevs adındaki Cennete de onlarla berâber dâhil olur.

Servetini su-i isti'mâl eden sefiher ise dergâh-ı ilâhiyeden koğulmuş olan şeytan lâin ile esfele sâfilîne kadar yollarırlar.

Ey hidâyet-i ilâhiyeden haz almış olan kardaşlarım şunu unutmayınız ki İbrâhim Aleyhisselâmın misafirleri yedirmesi, içirmesi, gönlünü hoş etmesi servet sâyesindedir.

Hazreti Ubu Bekr'in selâm-i ilâhiye mahzar olması servetin bahşetmiş olduğu ni'metlerdendir.

Hârûnurreşîd'in zevce-i muhteremesi Zübeyde hânımın Arafat'a su getirmesi ve orda huccac-ı müslimini sulaması da servetin bıraktığı eserlerden birisidir.

Bundan başka serveti sû-i istî'mâl ederek Allahlık da'vasına kalkışan ve neticede sular da boğulan Firavn ve Nemrûd gibi Ceberût ona ve zulmüne güvenen insanlar da servetinin verdiği ğurur sebebiyle cehennemi boylamışlardır.

Demek oluyor ki; servet emr-i ilâhî dâiresinde kullanılırsa insanı selâmet ve seâdete, Allah'ın emri hilafına sarfedilirse rezâlet ve şekâvete ulaştırır.

Muhterem Müslümanlar. Cenab-ı Hak bizleri dînî, vatanî, millî, âilevi gibi birkaç türlü vazâifle de mükellef tutuyor.

Evveleminde Allaha şirk koşulmayarak namaza devam etmek lâzımdır. Çünkü namaz Dînin direğidir. Namazı kılan ruhunu yüceltmiş, kılmayan alçaltmış olur.

Bunlardan başka biz Müslümanlar şehâdet kelimesi getirmek, Ramazan-ı şerifi oruçla geçirmek, malı olanlar zekâtını vermek, gücü yetenler hacc-ı şerifi îfâ etmek gibi vazîfelerle mükellef bulunuyor.

Başka bir takım daha yapacak vazîfelerimiz vardır. Müslümanlar el ele vererek bir vücut gibi bulunacak. Aralarında ayrılık ğayrılık olmayacak. Âdeta kireçlerle kaynaşmış olan bir divar gibi sağlam ve metin bulunacak. Ve o metânet ve sağlamlığı hiçbir şey bozamayacak ve sökemecektir. Böyle yaşamamızı ve böyle yekvücut bulunmamızı Hazreti Allah Kuran-ı Kerim'in de; "Allah'ın ipine toptan sarılın ve ayrılmayın, paramparça olmayın" âyet-i celilesiyle ferman buyuruyor. Ya'nî; ey Müslümanlar diyor. Dîn-i ilâhîye sınıksız sarılın. Aranıza ekilmek istenen herhangi bir ayrılık tohumu sakın sizleri birbirinizden ayırmasın. Kuvvet ve kudretinizi muhafaza ya çalışın.

Ey Müslümanlığı seve seve kabûl eden arkadaşlar. Biliyorsunuz ki şu iki sene içerisinde kasabanızda gerek ma'nen ve gerekse maddeten çalıştık, çabaladık. Hamdolsun emeklerimizin mükâfatı olarak sizin hepinizin birbirine kırılmaz bağlarla bağlı bulunduğunuzu gördük. İşte böyle sizleri toplu bir halde görmek bizim için büyük bir kazançtır.

Allaha tekrar hamdederiz ki İslâmiyetin nûru bu diyarlara da serpti. Bundan böyle nûr-i ilâhinin bu topraklarda da devam ve bekası için meydâna getirilen medreselerin muhâfazasına dikkat ve i'tinâ etmeyi unutmayın.

Biliyorsunuz ki; bu dünyâ sahnesine ayak basmış olan her ferd devamlı bir sûrette dutunup kalamıyor.

Ölüm denilen o korkunç heyûla silahlanmış her vakit başımızın üstünde dolaşüyor. Sayılı olan nefesimizin tükendiği gün kılıncının keskin tarafın başımıza vuracak. Ve cesedimizi öteki dünyânın istasyonu bulunan mezara yollayacaktır.

Küçük, büyük aramızdan ayrulup gidenler eksik değildir. Biz de muhakkak onları ta'kib edeceğiz. Biz de o yurda göçeceğiz.

İşte o yolculuğun nakline memur olan Hazreti Azrail kapuya gelmezden evvel, o yolun hazırlığını şimdiden yapmayı unutmamalı. O yolculuk öyle zannedildiği gibi kısa ve kolay olmadığından azıklarınızı çoğaldınız. Sakın boğazınızda kul hakkı kalmasın. Çünkü Hazreti Allah'ın emri ile sizi mezaristana kadar yollamağa memur olan melekulmevt elinden hiçbir kurtulan görülmemiştir. Gideceğiniz o yoldan bir daha buralara dönemezsiniz. Başınızı bir daha buralara çeviremezsiniz.

Haydın din kardaşlarım: Şimdilik size Allaha ismarladık.

Diyerek sözüne nihâyet veriyor ve Ahmed Efendi ile birlikte toplantıdan ayrılıyorlardı.

Evet Saçaklızâde Osman ve arkadaşı Ahmed Efendiler soğuğu sığağı, varlığı yokluğu, açlığı susuzluğu hiçe saydılar. Rahatlığı, uykuyu din yoluna feda etdiler.

Düşünceleri, tasavvurları, hülyâları, emelleri hep insanların hidâyete kavuşmaları idi. Dalalet yollarından hidâyet yollarına çevirilmeleri idi.

İşte bu iki mürşid veli, bu düşüncelerle yürüdüler. Bu düşüncelerle mesâfeler katederek dağlar tepeler aştılar.

Bekarlığı evliliğe tercih etdiler. Kâinâtın alâyişine dünyânın zînetlerine kapılmadılar. Bu dünyanın refah ve seâdetini öbür dünyâya terk ettiler.

Emval ve evlâdan mahrûmiyeti selâmet ve seâdet bildiler. Uğradıkları gerek köy ve gerekse kasaba halkını ikaz ve irşâd ede ede (Kaysariye)'den (Of) kazasına kadar yaya olarak geldiler.

Ve deruhde etmiş oldukları bu mukaddes vazifeyi hüsnü ifâ ve rızâ-i ilâhîyi tahsile muvaffak oldular. Ne mutlu bu iki zâte.

Belki şunu unutmamalı ki dünyânın ğamı kederi, zevk ve safası hep müvakkattır. Gelüp geçicidir. Binâenaleyh; ma'mûr şehirleri, yüksek kaşâneleri harâbe çeviren, gençleri ihtiyar hâlete getiren, siyah sakal ve saçları ağardan, küçükleri yetim ve kadınları dul koyan o korkunç ölümün rüzgarları artık Saçaklızâde Osman Efendinin de yanından yönünden esiyordu. Başına ârız olan ağrılar, midesinde hasıl olan sancılar vücûdunun her tarafını sarmıştı. Üzerine çökmüş olan hummanın yankıları kendisine ölümü haber veriyor ve aynı zamanda düşgünlük üzerinde kıvranıyordu.

Arkadaşı Ahmed Efendi, hastanın sağında solunda pervâneler gibi dolaşüyor, elinde süd kâsesini dutuyor, Osman Efendi istedikce ona sunuyordu.

Bununla berâber teessürünü belli etmiyor ve gözle-
rinden akmakta olan yaşları da hastaya göstermemeye
çalışıyordu.

Hastalığının beşinci Perşembe günü idi. Akşam vakti
ortalığı sükûnet kaplamış dünyâ karanlık kisvesine bü-
rünmeye başlamış bulunduğu bir sırada Saçamlızâde Os-
man Efendi Allahın rahmetine kavuşmuş bulunuyordu. O
gece Cuma gecesi idi. Cenâze yalnız değildi. Ahmed E-
fendi ve daha başka arkadaşlarla birlikte cenâzeye refâkat
da bulunuyorlardı.

Gece yarıyı devirmişdi. Sabâhın yaklaşmış olduğunu
şehrin horosları haber veriyordu. Gûya horoslar diyorlardı
ki: “Uyanın, sizi küfür ve dalaletten kurtaran, size dîn-i
mübînî ilâhînin aşısını vuran Saçaklızâde Osman Efendi
(İrci-i) emrine boyun eğmiştir. Kara toprak onu da içerisi-
ne alacaktır.

Onun rûhu şehid ve siddîklerin ruhlarına arkadaş
olmuştur. Ölmüş denilmesine yasak verilmiş olan şühedâ-
nın zümresine bu zât iltihak etmiştir.”

Ötmelerin tekrarlayan horoslar; “uyanın şehîd-i dün-
yânın cenâzesine hazırlanın. Dîn-i ilâhiyi yayınlama yo-
lunda vatan-ı aslîsinden mehcûr ve İslâmiyet nurlarını
afaka saçmaya çalışan, ve bu uğurda ana, baba, akraba ve
müteallekatını fedâ ederek yabancı illerde canını veren
Saçaklızâde Osman Efendi'nin cenâzesine hazırlanın. U-
yanın, uyanın. Merhûmun nemâzını kılın. Kabrine kadar
yollayın. Çünkü;

Bu cenâzedir Of'lulara seâdetler getiren,
Bu cenâzedir bu şehirden dalâletleri süpüren,
Bu cenâzedir şirke, küfre nihâyet veren,
Yanî Maraşlıdır Saçaklı oğlu Osman.”

Diyecek bütün şehir halkını gûyâ uyanıklığa da'vet
ediyorlar gibi idi.

Şafak sökmüş idi. O gün çarşı Pazar kapalı kalacaktı. Şehrin içerisine mâtem çökmüş, her tarafı sükûnet kaplamıştı.

Nihâyet cenâzenin ğasil ve tekfini ve nemâzı edâ edilerek tâbût musallâ taşından kaldırılıyor, eller üzerinde mezârına kadar götürülüyordu.

Bir hafta sonra aynı âkıbete uğrayan Osman Efendi'nin arkadaşı Ahmed Efendi de o beldeye gömülmüştü. Râhmetüllâhi aleyhimâ.

Sânî-i hakîkînin kudret ve azemetle şu cihâna verdiği düzen ve intizam benî beşeri düşündürmüş, ulemâ ve hekim geçinenlerini hayretlere müstağrak etmiştir.

Yeryüzünde hükmünü icrâ eden dört mevsim, ve her mevsimin kendilerine mahsus bulunan başka başka letâfeti ve bu mevsimlere göre ağaç ve nebâtâtın değişiklikleri ve kürre-i semâda görülen irili ufaklı ecrâmın seyir ve hareketi görebilen gözler ve anlayabilen akıl sâhipleri için Allahın varlığını ve birliğini tasdîka kâfi olan delillerendir.

Tekrar ediyorum ki bütün varlıklar zevâle mahkum her şey gelüp geçicidir. Hallâk-ı a'zam her şeye bir mîad, her zîrûha sayılı nefesler takdir buyurmuştur.

O nefeslerin bittiği gün dünyâyâ veda etmek tabii bir hüküm hâlini almıştır. Taç ve tahtı ile göğlere yükselen, bir günde altı aylık mesâfeler kesdiren Yemen melikeleri ile ünsiyet peydâ eden, ins ve cinni, dev ve perileri karıncadan tâ file kadar bütün hayvanâtı hükmü altına alan rüzgarve cemâdatı emrine müsahhar eden, demiri elinde bal mumu gibi yumuşadabilen, Hazreti Dâvud ve Süleyman aleyhimâ essalam da sayılı nefeslerinin tükendiği gün âhirete teşrif buyurmuşlardır.

Yağmur yağdırmak kasdıyla gökyüzüne deriler çeküp gûya sunî bulutlar ihdâsına kalkışan Cenâb-ı Hak ile muhârebe yapmak arzusuyla ahmakcasına semâlara oklar

sıkan, Hazreti İbrâhim aleyhisselâmı mancınıklarla ateşe atan zulüm ve ceberutluklarıyla ülkeler zabteden, alınan esirlerin gözlerini burgularla oyan, ele geçirilen şehirlerde taş üstünde taş ve omuz üstünde baş koymayan ğaddar hükümdarlar da bütün sahip oldukları şeyleri yüzü üstü bırakarak gitmiş, onlar da kara toprağa karışmışlardır.

Şimdi hepsi de orada âkıbeti bekliyor. O feza' (korkma, bağırıp çağırma) o ceza günü o zâlimler zulmünün, müşrikler şirkinin cezâsını acı ve çok ağır bir sûrette çekeceklerdir.

O gün bir takım insanlar da ibâdet ve tatları ile mahşer meydânına toplanacaklar, dünyâda iken haksız olarak buğazlarına geçirmiş oldukları hakları sâhipleri isteyecek, kazanılmış savabları onlara taksim edilecek, kendileri elleri boş kalacaklardır. Binâenaleyh ilerisini gören ve âkil kimseler o cezâ ve kâria gününü şimdiden düşünerek ona göre hazırlıklarını yapar adımlarını canlı atarak davranırlar.

SAÇAKLIZÂDE İLE ALAKALI KISMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşar ALPARSLAN

1-Aile Maraşlı. Ancak âile Saçaklı lakabını sonradan alıyor. Çünkü yakın târihe kadar Of'da Osman Efendi "Maraşlı Osman Efendi" olarak tanınıyor. Yakın târihte bu âileyi Maraşa gelerek veya târihçi Yalçın Özalp'tan öğrenerek yazan Haşim Albayrak âilenin sonradan aldığı lakabını Karadenize taşıyor. Bundan sonra "Maraşlı Osman Efendi" Saçaklızâde Osman Efendi oluyor.

2-Karadenizliler de ittifakla buraya üç kişi geldi. Üçü de Maraşlıydı, kardeşti demiyor. Ama ekser divâyet üç kişi geldi diyor. Ama bunun yanı sıra Osman Efendi Bayburt üzerinden yalnız geldi de diyor. Diğerlerini dışında tutuyor. Meselâ o bölge muhakkık âlimlerinden Cansız hoca gibi.

3-Karadenizliler de Osman Efendi ve yanındakilerin geliş târihinde ittifâk edemiyor. Erken dönem diyen çıkıyor. 16. yüzyıl gibi. Az daha geç diyen de bulunuyor. 17. yüzyıl gibi.

Ama en güzel tahlili, değerlendirmeyi Haşim Albayrak "Saçaklızadeler" kitabında yapıyor. 16-17. yüzyılda Of'ta ihtidâyâ bağlı bir nüfus patlaması yok diyor. 18. yüzyıl başlarında ihtidaya bağlı çoğalmanın olduğunu söylüyor. Yazıyor.

Bu tahlil kanaatımızca daha sağlıklı gözüküyor. Hoca Efendinin yazımına da hemen hemen uygun düşüyor.

4-Hoca Efendi bu iki kişiyi Karadenize götürüyor. Orda yaşatıyor, hizmet ettiriyor. Bekar da öldürüyor.

Karadenizliler ise bunları orada çoğalmış gösteriyor. Ama hanımlarını getirtiyor. Ama ordan evleniyor. Orda nesilleri var diyor. Bunların sülâle adını veriyor.

Artık doğrusunu Allah bilir. Çünkü kimse vesîka ortaya koyamıyor.

5-Bazıları çıkıyor şöyle yazıyor. Hemi de bunu bir ansiklopedi maddesine girdiriyor.

Gûya Hazreti Ömer zamanında bir heyet Of'tan çıkıyor. Kudüs'te Hazreti Ömer'le mülâkî oluyor. Onun tevâzuuna şahit oluyor. Müslüman oluyor. Genegeri yurtlarına dönerken Maraş'a uğruyor. Yurtlarına benzediği için Maraş'a yerleşiyor. Maraş'ta çoğalıyor. Aradan 8-9 asır gibi bir zaman geçiyor.

Bir gün bir gece Of'ta kalan hısım ve akrabaları bunların düşlerine giriyor. Onlardan gelip Of'u İslamlaştırmalarını istiyor. Bunların da aklına hısım akrabalık düşüyor. Çekiyor, aralarından bir gurup Of'a gidiyor. Oraları İslamlaştırıyor.

Yânî buna göre aslı Rum olan âile biraz da akrabalık damariyle hareket ederek Of'daki akrabalarının yanına gidiyor. Onları İslamlaştırıyor. İhtîdalarına vesîle oluyor.

Bizce bu ifâde târihi gerçeklere pek uygun düşmüyor. Mümkün de gözüküyor. Sebeb?

Evet erken dönem Maraş Araplar tarafından fethediliyor. Ama Dulkadirliye kadar aşırı tahrip ediliyor. El değiştiriyor. Temellerine kadar sökülüyor. Halkı sürülüyor. Halkı esir ediliyor. Halkı katlediliyor. Zelzele görüyor. Tek insan halkı kalmıyor. Yerin dibine geçiyor.

Ribat bölgesinde olduğu için sürekli Hristiyan-Bizans taarruzuna muhatap oluyor. Tahrip sonraları yeniden kurulurken yeri değiştiriliyor. Malazgirt öncesi bu bölgelerde Müslüman halk bırakılmıyor. Selçuklu fethi

sonrası Türkleşmesi, Ermenilerin teskîni çok zaman alıyor. Dulkadirli de Maraşa geç giriyor.

Ama Dulkadirli sonrası âfetde, tahribde görse künfeyekun olmuyor. En nihâyet yakılıyor yıkılıyor. Ama ayağa kalkıyor.

Yâni Dulkadirli dönemi Türk nüfusla doğuyor. Tabii zaman içinde, hasseten de Osmanlı döneminde bilhassa güneyden içine âile girişi olsa da onlarda zamanla Türkleşiyor, eriyor.

Velhasılı bu Rum hikâyesi pek Maraşa ve hele bu âileye uygun düşmüyor. Bu âileyi özbeöz Türk kabûl etmek gerekiyor. Bu gün biz Maraşlı tanıyoruz. En eski âile Dulkadirliye dayanıyor. Fazla ileri gitmiyor.

5-Bu olayı şöyle kabûl etmek gerekiyor. Fevkalâde müttekî yaşayan Allah adamları çok aşağı süflilikle itham edildiklerinde çabuk kırılmanlık yaşıyor. Topluma küsüyor. Aşırı inkisâr-ı hayâle uğruyor. Toplum dışına çıkıyor.

Burda ise şöyle oluyor. Önce kırılmanlık yaşıyor. Sonra da hadiseye muhatap olan iki kardeş suçu kendilerinde arıyor. Toplumu irşâda çıkıyor. Hristiyan Müslüman demiyor. Kendilerini tebliğ için vazifeli telakkî ediyor. Onlara dâlâlet sebepleri neyse ona göre va'z veriyor. Hidâyetlerine sebep oluyor.

Bir yerde râfiziye raslıyor. Yanlışını gösteriyor. Bir yerde Hristiyana raslıyor. Dâlaletini isbat ediyor. Doğru yolu bulduruyor.

İlminin zekatını veriyor. İman nuru aşıyor. İmanlı ölmesine vesile oluyor. Bir çeşit Cehennemden kurtarıyor.

Ümmetin sorumluluğu üstündeymiş gibi bu işi yapıyor. Hidâyete ulaşanları gördükçe seviniyor. Şükrediyor. İman kurtardım diyor.

TRABZON YÖRESİ VE SAÇAKLIZADELERLE ALAKALI KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Haşim; Of ve Çaykara, Cantekin Matbaası, Ankara.

ALBAYRAK, Haşim; Saçaklızadeler, İst. 2009, İst. Bâbâilî Kitaplığı.

BİLMEN, Ömer Nasuhi; Büyük Tefsir Tarihi, C. II, sh. 536-537, Ankara 1960.

Cemre Dergisi, Yıl 8, Sayı 96.

ÇETİNTAŞ, İbrahim; Saçaklızade ve İlimlerin Sınıflandırılması. Basılmamış doktora tezi.

EYİCİL, Ahmet; Çaykara ve Ebkipazar'da Maraşlılar.

GÜNAYDIN; Mehmet, Mustafa Cansız'ın Hayatı, K.Maraş 2007, Dizgi baskı Trabzon.

KARABULUT, Osman; Trabzon Târîhi, Cumhuriyete Kadar I, İstikbal Mat. Trabzon.

Osmanlı Müellifleri, c. I, sh. 325-327.

ÖZCAN, Tahsin; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cild 35, Saçaklızâde Mehmet Efendi Maddesi, sh. 368-370, Tahsin Özcan.

ŞAKİR ŞEVKET; (Trabzonlu), Trabzon Târîhi, Cildievvel (Osmanlıca),

TEKİRDAĞ, Şehabeddin; Eski İslâm Ansiklopedisi, Trabzon Maddesi,

UMUR, Hasan; Of ve Of Muharebeleri, İstanbul, Güven Basımevi, 1949.

UMUR, Hasan; Of Târîhi, Vesikalar Fermanlar, İst. 1951, Güven Basımevi.

İKİNCİ BÖLÜM

MARAŞLI ESKİ ÂLİMLER

Maraşlı Sümbülzâde Vehbi Kimdir?

Şuarâdan Sümbülzâde Vehbi Efendi Meraş'ta Sümbülzâde lakabı ile anılan âileye mensubdur. Babası Sümbülzâde Hüseyin Kâşîfi Efendidir. Müşârüniley Hüseyin Kâşîfi Efendinin Esad Efendi adındaki oğlu Maraş'ta müftülükde bulunmuş. Ve diğer oğlu Vehbi ise şi'r ve ilimde yükselmiş. İstanbula azîmet ederek tarîk-ı kuzâtda bulunmuş ise de zekâ ve dehâsıyla şöretlenerek İran sefâretine ta'yin ve intihab edilmiştir.

Müşârün ileyhin (Nuhbe) (Tuhfe) (Lutfiye) nâmlarında eserleri olduğu gibi bir dahî dîvanı vardır. Bu eserleri kâmilen matbûdur. Hasseten Nühbe'si çok fazla basılmıştır. Kendisinin hoş sohbet bir zât olduğunu söylerler.

Nitekim İran'da bulunduğu sıralarda dâimâ Şâh'ın meclisinde bulunur, Şâh ile lâübâli görüşür ve konuşurlardı. Şâh'ın teveccühünü kazanmış olduğundan yemek sofralarında berâber bulunur, çay sohbetlerinde Fârisî şiirler okuyarak Şâh'ı çok memnun ederdi.

Bir gün Şâh ile birlikde sahra mahallerinde gezinti yapmaktalar iken köpeğin birisinin mezaristandaki bir kabrin üzerine işemekde olduğunu görmüş olan Şâh:

-Vehbi, dedi. Gâliba köpeğin işediği mezar bir Sünnî mezarı olsa gerekdir.

Vehbi:

-Evet bendeniz de öyle tahmin ettim.

Şah:

-Sen neden bildir?

Vehbi:

-Çünkü işeyen şîddir de ondan.

Demesi üzerine Şâh, Vehbi'nin bu cevabına kahkahalarla gülmüş ve aynı zamanda Vehbî'yi taltif etmiştir. Müşârünileyh Vehbî, İstanbula döndüklerinde doksan yaşlarında olduğu halde nüzûlen vefât etmiştir.¹

Târih-i vefâtı H.1223 / M. 1808'dir.

Debbağzâde Müfti Ahmed Efendi Kimdir?

Debbağ müfti Ahmed Efendi zannedildiğine göre Sümbülzâde müfti Esad Efendiyi istihlâf etmiştir. Müşârüniley Ahmed Efendi meşâhir-i fuzalâdan bulunduğu ve hatta İbn-i Sinâ'nın İhlâs-ı Şerif tefsirinin ba'zı noktalarına muâraza tarikıyla temasda bulunduğunu Ömer Rıza Doğrul Selâmet mecmuasının bir nüshasında yazmıştır. Kendisi cömerd, hayır ve hasenâtı sevenlerden olması dolayısıyla kanlı derenin üzerine eğri köprü de onun eserlerinden birisidir.

Cerîdîzâde Hasan Efendi Kimdir?

Cerîdîzâde Hasan Efendi ağ'leb ihtimâle göre, Debbağ Müfti Ahmed Efendi ile hem asırdır.

---

¹ Sümbülzâde Vehbî'nin âilesinde Maraş'da parçalar vardır. Üzerine çalışmalar yapılmıştır. Lutfiye'sinin yeni yazı baskısı bulunmaktadır. Kalanları olduğu gibi durmaktadır.

Bütün kitapları bizde mevcuttur. Y.A.

Müşârün-ileyh Maraş'da yetişmiş, ilmiyle tanınmış ufak tefek ğayr-ı matbu' risâle şeklinde eserleri görülmektedir.²

Mûsâ Efendizâde Müfti Hacı Muhammed Efendi Kimdir?

Musâ Efendizâde Hacı Muhammed Efendi, Meraş'ta senelerce müftülük yapmış, hüsnü ahlâkıyla, ilmiyle temâ-yüz etmiş. Evlâdu ahfadı elyeum Musâ Efendizâdeler unvânıyla yâd edilmektedirler.³

---

² Toprakkale-Ceyhan arası yerleşik Cerid aşiretindedir. Maraş'da Saçaklızâde Mehmed Efendiden okur. Bilâhere Kayseriyyeye gider. Orada da okur. 1114 H /1728 M. de oradan icâzetin alır. Dönüşte ısrar üzere Maraş'ta kalır. Maraşa yerleşir. Bayazıdlı Câmi medreselerinde müderrislik yapar. Ailesine kayabaşından arâzî tahsis edilir. Burada Çiçekli câmiinin hizmetini yürütürler.

Ailesinden o günden bu güne çok sayıda müderris, âlim, asker ve bir de müftü çıkar. Güreşi de severler.

Aile başlangıçta Cerîdizâdeler diye anılırken kütükde de hep böyle geçerken sona doğru Vezirler, Vezirzâdeler diye anılır.

Cerîdizâde Hasan Efendinin kabri Şeyhâdil mezarlığındadır. Kabri belli olup sülâlesi tarafından korunmaktadır.

Aile kitaplığı âilenin son müderrislerinden Vezirzâde (Koca) Hasan Efendi'nin ölümünden sonra Kırmacızâde Mustafa Efendiye devredilmiştir.

Cerîdizâde Hasan Efendi'nin kendi yazdığı eserlerine bu güne kadar raslanmamıştır. Kayıptır.

³ Ailenin bütününün anlattığı, iki kardeş Horasan tarafından gelir, Kadırlı civarına yerleşirler. İçlerinden biri sonradan Maraş'a gelir. Burda okur. Konya, Kayseriye gider. Orda da okur. İcâzet alır. Maraşa döner. Kendini yetiştirir. İsbat eder. Maraş müftülüğüne kadar yükselir. Kalalı Osman Efendi ile çağdaşdır. İlimleri baş başa gider. Müftülüğü Kanadıkırık Mustafa Efendiden öncedir.

Ömrünü cemiyetin ıslahiyle geçirir. Revâfızla mücâdele eder.

Fetva kitabı dikkate alındığında çok büyük bir âlim olması muhakkaktır.

Kanadıkırıkzâde Müfti Mustafa Efendi Kimdir?

Kanadıkırıkzâde Müfti Mustafa Efendi esâsen ulemâzâde olup tahsilini Kasariye de ilmiyle iştiyhâr etmiş bulunan (ve Hacı Torun Efendi) nâmıyla anılan zâtın halka-i tedrisinde bulunmuş ve orada tekmîl-i nüsah ederek Meraşa gelmiştir.

Müşârünileyh Meraşda yolunu ğaib etmiş, zındık, şîf yollarına sapmış, öğüdsüz nasîhatsız kalmış olan cühelâ sınıfını va'z ve nasîhatla bir dereceye kadar ıslaha muvafak olmuştur. Müşârünileyhin vefâtı otuz seneyi geçmiş olduğu halde ismi dâimâ rahmedle yâd edilmektedir. Kendisi hoş sohbet, cömert, güler yüzlü, değirmi ve beyaz sakallı, ata binmeyi, güzel ve temiz elbise giymeyi sever. Nezâfet ve hüsnü ahlâkıyla asrının ulemâsına nümûne-i imtisâl olanlardandır.⁴

Muhtemelen 1890'larda bütün ülkeyi kasıp kavuran Maraş ve Elbistan'da da vuku bulan öledde (veba salgını) ölmüştür. Cenâzesi Şih Camiinden kaldırılmıştır.

Ailesi ölümünden sonra Musâ Efendiler diye anılır. Bilâhare Cumhuriyetle beraber "Arıkan" soyadı alır. Lakabları zamanla unutulur.

Tek kalem şecereyi gösterecek olursak şöyledir. Mûsâ Efendizâde (Ö. Muhtemel 1890) oğlu Mustafa (Ö.1966, 96 yaşında ölür) Mustafa'nın oğlu Hacı Osman (Ö.1999), onun oğlu Mahmut Arıkan vs.

Âile Musâ Efendiden sonra altı kaza müftüsü, bir kürsü şihı çıkarır.

Tek parti döneminde âile kitaplığı Divanlı Câmiinin çatısına konur, saklanır. Ortalık durulur. Alınır. Büyük çoğunluğu ölmüştür. Yine korunamaz. En son sağlam olanlar. Y.A. kütüphânesindedir. Y.A.

⁴ Kanadıkırık Mustafa Efendi 1909'da vefat etmiştir. Hafız Ali Efendi dönemi öncesi adı büyük müftüye çıkmış tek şahıs odur. Değil Maraş, Türkiye çapında şöhrettir. İlmî iktidarıyla, takvasıyla meşhurdur. Ancak eser sâhibi değildir.

Kanadıkırıklı da âile kitaplığı azdır. Onlardan bize geçme az da olsa kitap vardır. Y.A.

Dayızâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?

Dayızâde Hacı Muhammed Efendi (265) doğumlu olup (338) senesinde vefât etmiştir. Kendisi şişmanca, orta boylu, buğday benizli, değirmi kırmızı çehrelî, alnı geniş, kabza mıkdarında kır sakallı, güleç yüzlü, temiz elbiseli, enli ve ağır baha değerinde belinde acem şalı, zekî, fatin, müşârünbilbenan denecek derecede fâzıl, fasîh Arapça konuşur bir zâtdır. Müşârünileyhe Haleb de buldukları bir sırada Hazreti Zekerıyya Camiinde verdiği va'z Arapların hayretini mûcib olmuş da Arabların “Allah ceddine rahmet etsin, Allah babana dilediğince rahmet etsin” nidâlarıyla onu alkışlamış olduğu ve Haleb'in herhangi bir toplantısında ismi zikredildikçe Araplar “Allah ondan râzî olsun” diye yâd edikleri kuvvetle mervîdir.

Müşârünileyh: Mantıkda, âdabda, fesâhat ve belâğatda eşi görülmemiş denecek derecede bir dâhî idi. Vâ'za başladıkları sıralarda küçük büyük, âlim cahil, memur. Esnaf, hatta gayr-i Müslimler bile va'za koşarlardı.

Yüksek sadasıyle, güzel edâsıyla derse başladığı sırada dinleyenlerin ğayr-i ihtiyârî gözlerinden yaşlar akar, imansızlar imana gelir, namaz kılmayanlar namaza başlardı.⁵

---

⁵ 1337/1921'de ölmüştür. Çağında Maraş'ın en meşhur alimlerinden-
dir. Maraş harbinde hizmeti vardır. Antebe çete götürmüştür. Birinci
hanımından üç oğlundan üç oğlu da âlimdir. Okumuş, okutmuşlardır.
Takvâlarıyla dikkat çekmişlerdir.

İkinci hanımdan H. Ahmed Efendi şairdir. Maraş'ta İslâmi hizmetler-
de en ön safta yer almıştır. Şiirleri bizde de âilesinde de mahfuzdur.

Âilede telifâtı olan yoktur. Aile kitaplığı dağılmıştır. En son parçalar
Y. Özbaş'a geçmiştir. Bizde de bazı örnekler vardır. Y.A.

Haddadîzâde Hasan Fehmi Efendi Kimdir?

Meraş'ta senelerce kadılıkta bulunmuş, deruhte etmiş olduğu vazîfe-i kudsiyeyi şer-i şerifin emri dâiresinde adâlet ve istikâmetden inhiraf etmeyerek ifâ etmiş, bu suretle halkın teveccühünü kazanmış olduğundan vazîfe-i kuzâtdan ayrılır ayrılmaz Maraşta inhilâl eden müftülüğü halkın icbâr ve ibrâmıyla ve bin türlü müşkülâtla kabûl etdirebilmişlerdi. Müşârünileyh; inzivâyı, halkdan uzleti bakıyye kalan bütün ömrünün ibâdet ve düatla geçirilmesini dünyâ işlerine tercih etmeyi ve hakka karşı yapılacak vazâif-i ubûdiyeti dünyâ işlerine tercih etmeyi arzû etmiş ise de ne çâre ki kendisindeki hüsnü niyet ve hüsnü ahlak halkın teveccühünden düşürememiştir. Binâenaleyh ister istemez bundan sonraki bakiye-i ömrünü müftülükle nihâyete erdirmiştir.

Müşârünileyh Hasan Fehmi Efendi ortaboylu, zayıf bünyeli, güleç yüzlü, uzunca ve beyaz sakallı, müdevver çehreli, temiz, vakur, haramdan kaçınır, kul hakkına çok dikkat eder bir zât olup yetmiş sekiz yaşlarında vefât etmiştir.

Kalenderzâde Seyyid Efendi Kimdir?

Kalenderzâde Seyyid Efendi, Kalenderzâde Muhammed Efendinin oğludur. Kalenderzâde âilesi Meraşın eski âile ve ulemâ zâdelerinden birisidir. Müşârünileyh fıkıhda, ferâizde yed-i tûlâ sâhibi olmakla berâber Meraşın büyük câmiinde imâmet ederdi. İlm-i ferâizde emsâline fâik olduğundan kendine birçok mürâcaatda bulunanları memnûn ve müşküllerini hallederlerdi. Hatta Meraşın çok zenginlerinden ve Hırlak oğlu Keyfûrak nâmıyla anılan bir Ermeninin vefâtı üzerine merhûmun vârisleri kendilerine intikâl eden emlak, akar, ve nükudu bir türlü aralarında taksim edememiş, ve kilisenin papazı da bu hususda aczini i'tiraf etmekle derhal Kalenderzâde Seyyid Efendiye mü-

râcaatları neticesinde müşârünileyh yapmış olduğu taksimle bütün verese yi memnun ve aralarındaki gürültü ve kavğa bu sûretle bertaraf oluyor. Ve Seyyid Efendiye alâ teşekkürlerde bulunarak ayrılmış oluyor. Ve aynı zamanda İslâm ve Hristiyanların takdir ve alkışlarına mahzar olmuştu. Müşârünileyh Seyyid Efendi Kanadırıkızâde Mustafa Efendiye istihlâf eden Müfti Süleyman Efendi ile beraber bulunmuş ve onun müsevvidliğini de yapmıştır.

Hocazâde Muhammed Mümtaz Efendi Kimdir?

Hocazâde Muhammed Mümtaz Efendi müderrisler yetiştirmiş (Kuytullu) Hacı Osman nâmıyla anılan zâtın oğludur. Bu zâta yâni Hocazâde Muhammed Efendi Çınarlı Camiiindeki (Bektûtiye) Medresesinin ders-i âm hocalarındandır. Kendisi ilmiyle hüsn-i ahlâkıyla temâyüz etmiş hoş sohbet, kalbi ve vücudu temiz, bütün insanları kardaş bilen kendisine mürâcaatda bulunan her ferdin işini görmeğe canla başla koşan, siyahı seven, vakûr, ğayyur, mühip bir zatdır. Siyah sakallı, şişmanca vücudlu, orta boylu, güleç yüzlü mesduk çehreli olup genç yaşlarında vefât etmiştir.

Rahmetullahi aleyh.

Elbistanlızâde Hacı Nuh Efendi Kimdir?

Elbistanlızâde Hacı Nuh Efendi halkın ve bütün ulemânın teveccühüne mahzar olmuş Alacalar medresesinde müderrislik yapan (Ve Nuhzâde) namıyla anılan âlim, fazıl, müttakî bir zâttır. Güleç yüzlü, zaifül bünye, herkesle hoş geçinen bir zât idi.

Dârendelizâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?

Dârendelizâde Hacı Muhammed Efendi aslen Dârendeli olup (305) târihlerinde Hicazdan dönüşlerinde

Maraşın Duraklı mahallesinde tevattun etmiş hulefâ-i Nakşibendiyedir. Birçok müridân kendisinden icâzet ve feyz almış, vefatından sonra müşârünileyhi istihlâf eden Evliyâzâde Abdullah İncezâde Duruş Efendi de bu zâtın müridlerindedir. Müşârünileyh az yer, az uyur, fukara ve zuafâyâ çok yardımda bulunur. Kumar işret gibi kötülük yollarında dolaşanları öğüdle ve nasayihle ıslâha muvaffak olan mezanne-i kiramdan olan büyük âdemlerdendir.⁶

Elbistanlızâde Hafız Veliddin Efendi Kimdir?

Elbistânîzâde Hafız Veliddin Efendi hüsnü ahlâkıyla, ilmiyle, hıfzıyla tanınmış fuzâlâdan ve Pazarcık kazasında senelerce müftülük yapan bir zâtdır. İlm-i ferâize dâir ğayrı matbu' bir eseri olup bundan başka manzûm ve mensûr ve bir Hazreti Peygamberin doğumunu tasvîr eden ğayr-ı matbu' eser ve mevlud kitabı vardır.

Tekerekzâde Hacı Muhammed Efendi Kimdir?

Tekerekzâde Hacı Muhammed Efendi ferâizde yed-i tûlâ sâhibi olup fıkıhda da emsâline fâik bir zât idi. Halk ile geçinmeyi çok iyi bilir, memleketin ağniyâ ve eşrâfi dâimâ sohbetlerinde bulunur ve kendini çekemeyenler tarafından atılan oklara vücudunu hedef tutar ve hoş görek mükâbele-i bilmisilde bulunmazlardı.

---

⁶ Aile Darende'den gelir. Duraklı Câmii civarına yerleşir. Sonra Antebe gider. Yeniden Maraşa döner. Aynı yere yerleşir.

Seyyidirdiler. Alperendirler. Onun için de nesilleri bereketlidir. Çok sayıda hem tarikat ehli hem müderris hoca çıkarırlar. Bunlar şeriat-tarikat çizgisinde hizmet verirler. Dinlerine bağlılıklarıyla hep hürmet görürler. Kitapları parçalanmış da olsa âile içindedir.

Viç Viçzâde Re’fet Efendi Kimdir?

Viç viçzâde Müfti Re’fet Efendi, ulûm-ı şeriyye ve ilm-i kelim, münâzara gibi âdaba tealluk eden ulumda da (Yekta) denilecek derecede bir dâhi idi. Fransızlarla yapılan sokak muharebelerinde de yararlılığı görülen, hiçbir şeyden yılmayan ve korkmayan bir zâtdır. Güzel fıkralar, temsillerde bulunduğu meclisi şenlendirir ve bulunduğu mecliste başkaları tarafından söz söylemek cesâretinde bulunan olmazdı.

Elhâletü Hazihî Maraş’ta Müftülükde Bulunan Hacı Hâfız Ali Efendi Kimdir?

Müfti Hacı Hafız Ali Efendinin tahsil yerleri, Maraş, Konya, İstanbuldur. Müşârünileyhin ilim ve fazlının derecesi yukarıdan beri bahsi geçen ulemâdan hiç de noksan olmamakla berâber Kuran-ı Kerim’i vücûhü aşere üzere okuması da müşârünileyhin kıymet-i ilmiyesini kat kat artırmaktadır. Bu zât halkı ilim ve fazlıyla irşâd ve bu sûretle vazîfe-i dîniyye ve dünyevini hakkıyla ifâ eden büyüklerdendir. Müşârünileyh; halûk, ferâğatlı, teham-müllü, yandan yönden atılan hasûdün oklarını sînesinde saklar, hatta kimseye ifşâ etmez, münâfiğın ta’n ve teşnîni sabır ile karşılar. Fıkıhda ferâizde ilm-i kelimde mantıkda âdabda emsâline nâdir tesâdüf olunur. Kendisi mütevâzi’dır. Kibri takbih eder. Faaldir. Tembelleri sevmez. Eşîrânın aleyh ve lehindeki tecâvüz ve tearuzlarını teavvüzle karşılar. Meclisine musallat olan bir takım erâzıl gürûhünün ıslahı ile uğraşmayı da vazîfe-i dîniyyeden addettiği için onlarında kalblerini kırmamak sûretiyle idâreye çalışır. Onların yüzlerinden çekmekte olduğu zararı da kimseye ızhar etmez.⁷

---

⁷ 1877’de Maraş’da doğar. 1969’da yine Maraş’da ölür.

Şâkir Efendi Hoca Kimdir?

Şâkir Efendi Müfti Hacı Hafız Ali Efendinin rahle-i tedrisinde yetişmiş, ömrünü bekarlıkla geçirmeyi evliliğe tercih etmiş fuzala-i sâlihâdan bulunan bir zâtdır.

Bu zât üstadı Hacı Hâfız Ali Efendi mesleğinde olup bütün günlerini tahsîl-i ilme hasretmiş günâh-ı kebâir ve sağairden kaçmayı da âdet edinmiştir.

Kendisi az yer, az uyur, az söyler zayıf nehif vücûduyla geceleri kâim ekseriya gündüzleri sâimdir.

Tok gözlü olup olur olmaz kimselerin ziyâfet ve meclislerinde bulunmak istemez riyâkarlık tabasbus gibi insânîyete muğayir olan ahlâk-ı mezmûmeden dâima uzak bulunur. İlmî, dinî, musâhabelerle kurulacak olan çay meclisleri müşârünileyhin en ziyâde hoşlandığı şeylerdendir.⁸

Süleyman Canpolat Kimdir?

Süleyman Canpolat (Şeyh-ı Kurrâzâde namıyla anılan Maraş'ta yetişmiş olan şâirlerden Nâdir-i ârif ile bir çok zamanlar berâber bulunmuş ve ondan ilham ve feyz almış. Ve onun inşâd ettiği mevlud ve şiirlerinin kâtipliğini yapmış bir edîb-i kâmil ve aynı zamanda kıymeta değer bir şâirdir.

Genç yaşta müftü olur. Büyük müftü ünvanını alır. İlmî ve ahlâkî itibâriyle hazâ müftüdür. Tek parti dönemine kadar hem okur, hem okutur. Ne bulursa ilim alır. Ne bulduysa ilim verir.

İyi bir okuyucu iyi bir kitap toplayıcıdır. Çağdaşları arasında en fazla kitap toplayan odur. Bu alışkanlığını ölünceye kadar devam ettirmiştir. Kitaplarının bir kısmı İmam-Hatip lisesinde bir kısmı il halk kütüphanesinde. El yazmaları devlet tarafından Konya'ya götürülmüştür.

⁸ 1892'de Maraş'ta doğar. Soyadı Yorulmaz'dır. O da hocasına yakın iyi bir okuyucudur. İyi de bir kütüphâne kurmuştur. 1969'da öldüğünde bütün kitapları kardeşi tarafından Antep'li sahaflara satılmıştır.

Müşârünileyh, Rüşdiye, askerî mekteplerinde ve medresede tahsîl görmüş. Kütübü Arabiyyeyi mütâlaa eder. Ve onlardan mefhum ve mana istihraç ve istimbâta muktedir. Ve Fârisî ilminde yektâdır. Rika, sülüs, divânî, ta'lik hatt-ı şecerî gibi yazıları yazmakta da mehâret-i fevkalâde sâhibi olup hattat-ı sâni denecek derecede nâdirul-vücûd bir zâtdır.

Halk ile ihtilatta bulunmaz. İnzivâyı sever. Güzel sahralar, saf havalı yerler, çam ağaçlarının gölgeleri, şâirâne otlak ve çimenli sâhâlar en ziyâde hoşuna giden yerlerdendir.

Bununla berâber, hasûdun hasedinden, zamm-ı ğıybetinden bir türlü yakayı kurtaramamıştır. Fakat o gibi zemmam, nemam münâfikların dedikodularını, üzüntülerini müsâmaha ile karşılar, sükûnetle sabır ile karşılar.

Kendisi zaîfâlvücûd olup bütün günleri perhizle geçer. Kendi âleminde yaşar. Kitaplarından başka arkadaş ve ahababı yokdur. Târih, coğrafya, kozmoğrafya, hesap, hendese gibi madde ilimlerinde yed-i tûlâ sâhibidir. Din ve sıhhat, din ve temizlik, din ve akıl, din ve ahlak, sağlık ve mutluluk yolları, inkılab ve asrîlik, Meraşta Hititler (Etiler), Hakîkî Yükseliş ve ona gibi..... müşârünileyhin yazmış olduğu kıymetli eserler vardır.⁹

Abid Efendi Kimdir?

Hulefa-i Nakşibendiyeden Dârendeli Hacı Muhammed Efendi'den mezun ve inâbeli bulunan Abid Efendi az söyler, az uyur ve günlerini ibâdet, riyâzat, zikrullah ile

---

⁹ 1876'da doğan Hoca Efendi 1956'da vefat etmiştir. Şâirdir. Yazardır, târihcidir, hattattır. Velhasıl mütefennin bir Hoca Efendidir.

Birçok alanda küçük risâleleri vardır.

Öldüğünde kitapları İskenderun üstünden Suriye'ye satılmıştır.

geçirir ve aşık billah denecek derecede meczûb bulunan dervîşandandır.

Avam ve havassın teveccühünü kazanmış enfas-ı kudsiye ve müstecâbüdda've ashâbından olarak tanınmış olmasına binâen ziyâretçileri eksik olmaz. Ve hatta kerâmâtına kâil olanlar da vardır. Müşârünileyh 75 yaşlarında oldukları halde 15 sene evvel vefât etmiştir.

Miladî 18 Temmuz 951, Arabî 14 Şevval 1370

Rûmî 5 Temmuz 1368.

Sandaloğlu Osman

**MARAŞ'LI ÂLİM SAÇAKLIZÂDE MUHAMMED
EFENDİ'NİN HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN BABA
VE ANNESİNİN İMANLA VEFAT EDİP ETME-
DİKLERİNE DAİR RİSÂLESİNDEKİ İTİKÂDÎ-
KELÂMÎ TARTIŞMALAR**

Doç.Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU*

Yahya DERTLİ*

Giriş:

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde on sekizinci yüzyılda Maraş'ta yetişmiş âlimlerin en önemli isimlerinden biri Ebû Bekir oğlu Saçaklızâde Muhammed Maraşî'dir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Az aşağı az yukarı 1700-1750 yılları arası yaşamıştır. İlk tahsilini, memleketi Maraş'ta yaptı. Daha sonra Tibyan Tefsiri müellifi Muhammed Efendiden ve Darendeli Hamza Efendiden ders almıştır. Daha sonra Şam'a giderek, Abdülğâni Nablûsi'den hadis, tefsir, tasavvuf gibi ilimleri öğrenmiş ve ondan icazet almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra tekrar Maraş'a dönmüştür. Saçaklızâde İslamî ilimlerin hemen her alanında eserler telif etmiş bir âlimdir.

Bu çalışmada onun İslam düşüncesinin temel bilimlerinden Kelam alanını ilgilendiren “Hz. Muhammed

-
- * Kahramanmaraş Sütçü.İmam Üniv.İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
  - * Kahramanmaraş Ticaret Meslek Lisesi Din Kültürü Ve Ahlak Bil. Öğretmeni.

(s.a.v)’in Ebeveyninin İman Üzere Vefatı”nı anlatan Risâlesindeki görüşleri aktararak değerlendirilmektedir. Buradaki amacımız, Saçaklızâde Muhammed Efendi’nin Kelamî anlayışlarından¹ “Peygamberimiz (s.a.v.)’in baba ve annesinin imanla vefat edip etmedikleri” şeklinde yapılan tartışmalara Saçaklızâde’nin yaptığı katkıları, kaleme aldığı risâle bağlamında ortaya koymaktır.

Miladî 18. Yüzyıl Müslüman Türk bilginlerinden Saçaklızâde Muhammed Efendi’nin bu zamana kadar hiç değinilmeyen ve hatta bütün yönleriyle unutulmaya yüz tutmuş Kelamî görüşlerinden biri ilk defa ortaya konacak, böylece bu zamana kadar üzerinde çalışma yapılmayan bir konu gün yüzüne çıkarılacaktır.

Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekir el-Maraşî, “Rasûlüllah (s.a.v)’a Peygamberlik gelmeden önce ölen baba ve annesinin imanları hakkında ne dersin?” diye soran birine altı bölümden oluşan bir kelâmî bir Risâle yazarak bu konuyu açıklamıştır. Biz bu çalışmada bu Risâle’nin muhtevasını kendi tasnifi, ifade ve açıklamaları doğrultusunda yorumlayarak güncelleştirmeye çalıştık. Bu Risâle, aynı zamanda kendilerine bir peygamber ya da tebliğ ulaşmamış kimselerin dünyadaki ve ahretteki konumunu tartışması bakımından da günümüz insanının bu konudaki sorularına açıklık kazandıracak bir içeriğe sahip bulunması bakımından önem arz etmektedir.

“RİSÂLETÜ FÎ İMÂNİ’L-VÂLİDEY RASÛLİLLAH”

---

¹ Saçaklızâde Muhammed Efendi’nin diğer yazma eserleri katalogu için bkz.: Mehmet Bilmen, Saçaklızade Mehmet Efendi, Hayatı ve Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Eserleri Kataloğu, Kahramanmaraş, 1995, s.2-8; Cemil Çiftçi, Maraşlı Şairler, Yazarlar, Alimler, İstanbul, 2000, s.261.

(ALLAH'IN RASÛLU'NUN BABA VE ANNESİNİN İMANI HAKKINDA RİSÂLE)

Birinci Kısım

Saçaklızâde Mehmed Efendi öncelikle bu bölümde, Risâlesinin başında yer alan “vâlidân” kelimesinin sözlük anlamının Arapça’daki “Ebeveyn” kelimesinden daha özel bir anlamda kullanıldığını ifade ederek konuya girer. Ona göre Kamus-u Muhit’te, “Hâcer” vezninde gelen “Âzer”, Hz. İbrahim (a.s)’ın amcası olarak ifade edilmiştir. Burada “Ebeveyn”, kelimesi ise amca ve hala kavramlarını içine alacak şekilde kullanılır. İbrahim (a.s)’ın babası da “Târeh” olarak geçmektedir. Kur’an’da “Âzer” “İbrahim (a.s)’ın babası” olarak zikredilmiş; “halası” da ona kıyas edilerek “ana” olarak ifade edilmiştir. Kur’an’da “hala” kelimesi aynı şekilde “mürebî” ve “mürebbiye” olarak kullanılmıştır. “Mesâbîh’in” “Nübüvvet Alametleri” kısmında Peygamberin süt annesi Hâlime’den “za’ruhû (bakıcısı)” diye bahsedilir. Hz. Peygamber, “baba ve annesi” vefat ettikten sonra, çocukluğunda amcası Ebû Tâlib’in yanında kaldığı için, amcası Ebû Tâlib, “mürebî” ve “baba” olarak isimlendirilmiştir. Bu yüzden amcası Ebû Tâlib, Hz. Peygamber (s.a.v)’in hem “mürebîsi”, hem de “amcası” olması açısından “babası” sayılır. Ebû Tâlib’in hanımı da onun tek yönlü olarak “mürebbiyesi olduğundan” “annesi” sayılır. İşte bu nedenle Saçaklızâde’ye göre, Hz. Peygamber’in amcası Ebû Tâlib ve hanımı “ebeveyn” diye isimlendirmiştir.

Rasûlüllah (s.a.v.), amcası Ebû Talib’i ölümü sırasında Kelime-i Tevhid’e davet etmesine rağmen amcası buna yanaşmayarak reddetmiş, Ebû Tâlib’in hanımı ise, Nebi (s.a.v)’nin amcasını Tevhid’e davetine şahit olmuş ise de onun da Müslüman olduğuna dair bir rivâyet bulunmamaktadır. Bu nedenle Saçaklızâde, onun da kâfir olarak öldüğünü ve bu ikisinin de cehennem ehlerinden ol-

duğunu ifade eder. Peygamberimizin (s.a.v), “babam ateştedir” dediği zaman “baba” olarak Ebû Tâlib ’i kastetmiş olduğunu, ve Ebû Tâlib ile hanımını kastederek “Keşke şu anda anne-babamın ne yaptıklarını bilseydim” dediği nakledilir. Çünkü cehennem ehli farklı şekillerde azab çekmektedir. Buna göre o, Nebi (s.a.v)’nin, “babası olarak Ebû Tâlib ’i; annesi olarak da Ebû Tâlib ’in hanımını” kastedip, bunların cehennemde oldukları ve kâfir olarak ölmüş olduklarının söylenmesinin doğru olacağı kanaatinde dir.

İkinci Kısım

Müellifimiz bu bölüme şu sözlerle başlar: “Peygamberimizin asıl baba ve annesi İslam daveti kendilerine ulaşmamış olan Fetret Ehliendirler. Celâledin es-Suyûtî, Peygamberimizin baba ve annesi hakkında yazdığı Risâlesinde bu konuyu açıklamıştır. Allah’ın, Nebisine hitaben söylediği şu sözü buna işaret eder: (Senden önce kendilerine bir uyarıcının gelmediği toplumu uyar. Umulur ki doğru yolu bulurlar).”¹

Saçaklızâde yukarıdaki delillerden hareketle Fetret ehlienden sayılan Peygamberimizin baba ve annesinin, Allahu Tealadan başka yaratıcının olmadığına inanan kimseler olduğunu, bundan dolayı Peygamberimizin baba ve annesi mü’min olup, Yaratıcı hususunda da muvahhid olduklarını kabul eder. Mekke müşrikleri hakkında Lokman suresinde şöyle buyrulur: (Onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan şüphesiz Allah derler).² Yine Zuhruf suresinde (Gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan, Aziz ve Âlim olan Allah yaratmıştır derler).³ Şüphesiz Peygamber

---

¹ Kasas 28/42.

² Lokman 31/25.

³ Zuhruf 43/9.

(s.a.v)'in babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine idi. Abdullah ve hanımı Âmine, Allah'a inanıyorlardı.

Müellifimiz Mekke müşriklerinin, Allah'ı, yaratıcılığında değil, bilakis sadece ibadet ve dualarında şirk koşarak, putları Allah'a ortak edindiklerini; bu putların Allah katında kendilerine şefaath edeceklerini ümid ederek bunlara ibadet ve secde ettiklerini, bundan dolayı onların ibadetteki şirklerinin, Hz. Peygamber(s.a.v)'in bir olan Allah'a/Kelime-i Tevhid davetinden sonra olduğu için "hakikî küfür" olduğunu, Allah'a ibadet etmeye yönelik davetinden önceki Fetret Ehlinin şirkinin ise "mecazî küfür" olarak isimlendirildiğini söyler. Ona göre Peygamber (s.a.v)'in baba ve annesinin şirkî, Nebi (s.a.v)'nin Bir olana ibadet etmeye yönelik davetinden sonraki duruma benzetilerek buna "küfr-î hakikidir" denilemez. Çünkü hakikî küfür, Allah'ın indinden gelişi zarurî olarak bilinen "Nübüvveti" tasdik etmemektir. Eş'arîlerin görüşü de bu yöndedir.

Küfrün hakikatının başka bir şey olduğunu bildiren Saçaklızâde, bunun da İslam rükünlerinin gösterdiği ve Allah'ın yaratıcılığı gibi hususların aklen tasdik edilmemesi demek olduğunu, Ebû Hanîfe'nin görüşünün de bu yönde olduğunu bildirir. Bu husus daha sonraki bölümde gelecektir.

Saçaklızâde putlara ibadet etmenin çirkinliğine aklın tek başına karar veremeyeceğini, putlara ibadet etmenin çirkinliğini belirlerken "sem'e (Kur'an ve Sünnete)" de ihtiyaç duyacağını ileri sürerken Ehl-i Sünnet'in Eş'arî ekolü gibi düşünür. Çünkü bu konuda Tefsir'i Kebir sahibi İmam Fahrüddin er-Râzî (ö.606/1208)'nin küfür konusundaki görüşüne uymuştur. Râzî de Eş'arî mezhebine mensup âlimlerdendir. Müellifimiz onun "Şüphesiz aklî küfür, Ebû Hanîfe'ye göre Fetret Ehlinin Yaratıcıyı bilmemesi" demektir şeklindeki bir ifadesini aktarır. Bu konuyu da bir sonraki bölümde anlatır.

Saçaklızâde açısında Peygamberimizin baba ve annesi Allah'ın yaratıcı olduğuna inanıyor ve O'nu tek yaratıcı olarak kabul ediyorlardı. Bu yüzden Peygamberin baba ve annesi “aklî olan hakikî küfürle” nitelenemeyecekleri gibi “sem’î olan hakikî küfürle” de nitelenemezler.

Üçüncü Kısım

Saçaklızâde bu bölümde Ehl-i Sünnet'in, bir insanın mükellef olması konusundaki görüş ayrılıklarını şöyle ifade eder: “Bidat ehlinin zıddı olan Ehl-i Sünnet iki kısım: Birincisi Eş'arîlerdir. Bunlar Ebû'l Hasen el-Eş'arî'ye tabi olanlarla bütün Şafilere. Diğerleri Mâtürîdiyye olup onlar da iki yönden Ebû Hanife'nin talebesi Ebû'l-Mansûr el-Mâtürîdî'ye tabi olanlardır ki bunların da hepsi Hanefîdir. Bu iki mezhep bazı konularda aralarında ihtilaf etmişlerdir. Her iki mezhebin ihtilafları Ehli Sünnet ve'l-Cemaat'ten sayılır. Onlardan herhangi birinin görüşü bidat değildir. İman ve küfür konusunda akla veya sem'a itibar edilip edilmemesi konusunda ihtilaf etmişlerdir. İman ve küfür konusunda Ebû Hanife'nin görüşünden dolayı Mâtürîdî de bunun aynısını söylemiştir. Eş'arîler, İman ve küfür konusunda akla itibar etmezler. Kesinlikle sem'e (Kur'an ve Sünnete) itibar ederler. Menâr'ın müellifi, Eş'arîlerin “bir kimse Yaratıcıya inanmaktan gafil kalır, şirke düşer ve İslam daveti de ona ulaşmamışsa o kişi ma'zur sayılır” sözünü ifade ederek ve Allah'ın “Biz bir Peygamber göndermedikçe azap etmeyiz”¹ âyetini delil getirir. Böylece Yaratıcıya inanma hususunda kendisine bir şey (tebliğ) ulaşmayan kimsenin özürlü sayılacağını ifade eder. Menâr'ın Şârihi de “Eş'arîlerin ifade ettiği, iman ve küfrün akılla değil; sem'î şeylerle alakalıdır” sözünü kabul eder. Mevâkıf adlı eser de “iman ve küfür, Allah'ın katından geldiği zaruri olarak bilinen “Rasûlün”

---

¹ İsrâ 17/15.

kabul edilmesi, onun Allah tarafından geldiği zaruri olarak bilinen hususlarda tasdik edilmesidir” dedi. Çünkü Mevâkîf adlı eserin müellifi¹ Şâfi ve Eş’arîdir”.

Saçaklızâde Fetret Ehli’nin sadece aklıyla yaratıcıyı tanıması durumunda Eş’arîlere göre böyle bir imanından dolayı sevap alamayacağını, çünkü böyle birinin bir peygamber davetini duymaları lazım olduğunu nakleder. O, Mevâkîf’in şârihinin², Mevâkîf’in müellifinin³ söylediği söze işaret ederek “bir akidenin kabul edilebilmesi için onun meşru bir şeyden alınması gerekir. Akıl bu akidenin kabul edilmesinde tek başına yeterli değildir” dediğini, Mevâkîf’in müellifinin Şâfi ve Eş’arî olduğu için “Fetret Ehlinin Yaratıcıya sadece akıllarıyla inandıkları için sevap alamayacağını” söylediğini, Allah’ın yaratıcılığı hususunda her bir akıllının aklının da bir olmadığını, bazı akıllıların Yaratıcının yaratıcılığını görür” diyerek bu konuyu ileriki kısımlarda anlatacağını bildirir.

Müellifimiz burada az önce Eş’arîlere göre Fetret Ehlinin akıl ile imana ulaşması durumunda sevap alamayacağı şeklindeki Eş’arî görüşünü nakletmekle beraber, burada kendilerine bir peygamber haberi ulaştığı bilinmeyen, dolayısıyla Fetret Ehli sayılan Peygamber Efendimizin anne ve babasının “Tahkîk” adlı eserdeki Eş’arîlerin “kendisine davet ulaşmayan kişi ibadette olsun yaratıcılıkta olsun şirkte düşerse mazurdur ve bunların cennet ehlinde olması caizdir” dediklerinden “Rasûlullah (s.a.v.)’in baba ve annesi ibadette şirkte olmalarına rağmen Yaratıcının birliğine inanıyorlardı. Hem onlara davette ulaşmamıştı. Bundan dolayı Eş’arîlere göre Allah’ın fazlı, keremi ve Peygamberimizin şefaatiyle onlar cennet ehлиндendir” der. O “Allah, onlara niçin lütfetmesin ki?! Çünkü o ikisi,

---

¹ Kitâbu’l-Mevâkîf fi İlmi’l-Kelâm adlı eserin müellifi Eş’arî kelimcisi Abdurrahman b. Ahmed Adududdîn el-Îcî (ö.755/1353)’dir.

² Şerhu’l-Mevâkîf müellifi Saduudîn Ömer et-Teftazânî(ö.756 h.).

³ Adududdîn Abdurrahmân b.Ahmed el-Îcî.

Habibinin iki meyveli ağacıdır. Niye Peygamber de yabancılarla şefaata edebildiği halde ana-babasına şefaata etmesin ki?!” diyerek Eşârîlerin bu görüşüne katılır. Ancak Eş’arîler açısından aklı ile imana ulaşmış kimsenin sevap alamayacağını, fakat böyle kimsenin cennete girmesinin *câiz(mümkün)* olacağını bildirdiklerini, bu cevazdan dolayı Peygamber Efendimizin öz anne ve babasına da şefaata ederek bunların cennet ehli olacaklarını kabul eder.

Saçaklızâde Mehmed Efendi, Mizânü’l-Usûl adlı kitapta¹ “Eş’arîlerden Hadis ehlinin çoğunluğu ve bunların dışındakilerin, fetret dönemindeki insanlar üzerine imanın farz olmadığını ve küfrün de haram olmadığını” biçimindeki bir görüşü naklederek şöyle devam eder: “Onlara davet ulaşmadan önce küfür veya iman üzere ölseler, onların durumu Allah’ın iradesi dahilinde olup buna göre muamele göreceklerdir. İsterse onlara azap verir, isterse cennete koyar. Bu görüş Bağdat Mutezilesinin görüşüdür. Bağdat’takilerden farklı olarak Buhâra’dakilere göre ise Fetret Ehli’nin durumu tüm hallerde çocuklar ve mecnunlar gibi olup cennettir. Fakat Buhâra’lı üstatlardan bazıları, Fetret Ehlinin Yaratıcıya iman etmelerinden dolayı, davet kendilerine ulaşmadan önce ölmüş olmalarından ve imanlarının da sem’î olmamasından dolayı onları Allah’ın meşietine bırakmıyorlar üstelik onları cennetlik saymıyorlar. Buharalı Mâtürîdî âlimlerinden bazıları onların kesin olarak cennetlik olmadıklarını söylerler.” Aslında Hanefî-Mâtürîdiler açısından kendilerine tebliğ ulaşmamış kimselerin de akıllarıyla Allah’ın birliği ve yaratıcılığını bulmaları vâcibtir/şarttır. Zaten Peygamberimizin ebeveyninin Allah’tan başka ilahlar kabul ettiklerine dair bir rivâyet bulunmadığı gibi, babasının adının Abdullah olması onun Cenâb-ı Allah’ı tanıdığıнын en önemli delili olmalıdır.

---

¹ Mizanu'l-Usul fi Netâyici'l-Ukûl fi Usûli'l-Fıkh, Alaaddin es-Semerkandi.

“Mizan adlı kitabın müellifi devamla “küfür veya iman üzere ölen, kendilerine davet ulaşmayan Fetret Ehli'nin ve bu bağlamda kendilerine davet ulaşmayan Fetret Ehli'nden olan Peygamber'in baba ve annesinin cennete girmesini” Allah'ın iradesine bırakarak, akli başında olan bir kimsenin, “Fetret Ehlinin ve Peygamber'in baba ve annesinin cennete girmesinin Allah'ın iradesindeyken, Allah'ın da “Rabbin, razı oluncaya kadar sana ihsanlarda bulunacak” âyeti¹ varken; Allah'ın onlara azap edip cennete koymayacağını nasıl söyler?!” demektedir” diyerek Buharalı Mâtürîdî âlimlerinden bazılarının onların kesin olarak cennetlik olmadıklarını söylemelerini eleştirerek, bu konuda kendi görüşünü delillendirmeye devam eder. Yine müellifimiz “Menâr'da” geçen ifadelerden dolayı bir kişi peygamberimizin anne ve babası için azabın gerçekleşeceğini kastederse buna itiraz edilmesi gerektiğini, çünkü onların küfür üzere ölseler bile Eş'arîlere göre Fetret Ehline azap olmadığını ileri sürer. Ona göre “Menâr bu ifadeyi yanlışlıkla zikretmiştir. Bunun “isterse cennete dahil edebilir” sözünün zıddını düşünmekten dolayı meydana gelmiş olduğunu; böyle düşünmenin de daha doğru olacağını ifade eder. Ona göre burada bir yanlışlık vardır.

Dördüncü Kısım

Saçaklızâde bu bölümde Mâtürîdîlere göre iman olsun, küfür olsun bunların akla bağlı hususlardan olduğunu şöyle ifade eder: “İman-küfür konusu Mâtürîdîye göre iki şekilde değerlendirilmiştir. Birincisi “sem’î” olandır. Bundan Teftazânî'nin “Mevâkıf'ında” bahsedilir. Diğeri “aklî” olandır. Bundan da Mâtürîdî mezhebi üzerine olan “Menâr'da” bahsedilir.² “Menâr”, Mâtürîdî itikadını açık-

---

¹ İsrâ 17/15.

² Bu eser Hanefî, fakih ve müfessir İsfahanlı Hâfızuddin Nesefî: Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed (öl. 710/1310)'e aittir. Bir Usûl kitabıdır.

layarak “Davetin kendisine ulaşmadığı kimse imana ve küfre itikat etmezse o kimse cehennem ehliendir”, demiştir. İşte bu görüş Ebû Hanîfe’nin de görüşüdür. Kişi yaratıcıya ne iman ediyor ne de O’nu inkar ediyor. Menâr’ın Şârihi “imanın vacip olması sadece akılladır; çünkü iman vaciptir” demiştir. Zaten Mâtürîdî’ye göre de Yaratıcıya iman, sadece akılla yeterli olur. Çünkü tek başına akıl, Allah’ın sıfatlarını dikkatlice düşündüğü zaman Yaratıcıyı tanıma hususunda yeterli olur.

Teftazânî, Şerhu’l-Akâid’inde “Allah’ın sıfatları, hikmetli olan fiiller, güzel görünüşlü nakışlar, zaruri olarak hayat, ilim, kudret ve irade sahibi bir Sâni üzerine delalet eder”, diyor. Aliyyu’l Kârî, el-Fıkhu’l-Ekber’in şerhinde “imanın akılla vacip olması İmamı Azam’dan rivâyet olundu”, demiştir. Eş’arî, Allah’ın “Biz bir Peygamber göndermedikçe azap edici değiliz”¹ sözünden dolayı akılla iman vacip değildir, zaten Rasûl, akıldan ve Nebiden daha geneldir, demiştir.

Aliyyul Kârî, Şerhu’l Emalî’de “Hâkim-i Şâhid’den rivâyetle Ebû Hanîfe’nin “Akıllı bir kimse göklerin, yerin ve insanın yaratılmasını gören bir kimsenin Yaratıcıyı bilmemesinde özü yoktur. Çünkü Cenab-ı Allah, bir Rasûl de göndermese Halıkı akıllarıyla bilmesi vaciptir”, dediğini rivâyet ediyor.”

Saçaklızâde, “Halık’ın bilinmesinin vacipliğinde akıl yeterli midir?” şeklinde yapılan tartışmaya değinerek “bir Yaratıcıdan haber veren bir “Rasûl” gelmese bile, bir Yaratıcının bilinmesi aklın görevidir”, diyerek bu mesele hakkında Ebû Hanife “aklın husun ve kubuhu (güzelliği ve çirkinliği) ayırt etmesi gerekir” diye hüküm verdiğini ifade etmiştir. O ayrıca Eş’arî’nin, Ebû Hanîfe’nin “sadece akıl yeterli değil, sem’î de gerekir” sözüne itiraz etmiş olduğu-

---

¹ İsrâ 17/15.

nu da nakleder ve bunun açıklamasının “Mevâkîf’ta” olduğunu zikreder.

Bu görüşlerini Saçaklızâde “Telvîh” adlı kitapta¹ bu konuyla ilgili kısımda Ebû Hanîfe’nin, “göklerin, yerin ve insanın yaratılmasını gören akıllı bir kimsenin, Yaratıcıyı bilmemesinde mazereti olamaz” sözündeki maksadın anlaşıldıktan sonra bununla hükmetmiş olduğunu ifade eder.

Ebû Hanîfe’nin “bir kişi Şer’î şeylerdeki bilgisizliğine delil buluncaya kadar özrü kabul edilir; ancak “akîde” ile ilgili konularda Allah’ı tanımamakta akıl sahibi mazeretli sayılmaz. Halık’ın bilinmesi dışındaki her şey Şer’î şeylerdir” görüşünü aktarır. O, “Telvîh” adlı kitapta “kendisine davetin ulaşmadığı kimse kendi akıyla ‘Yaratıcı vardır’ deyip buna iman ederse, onun bu imanı sahihtir” şeklinde geçtiğini; Ebû Hanîfe’ye göre böyle bir kimsenin bu imanından dolayı kendisine sevap bile vardır görüşünü nakleder. Saçaklızâde’ye göre “Rasûlüllah (s.a.v.)’in baba ve annesi, Allah’a iman edip, gökleri, yeri ve nefislerini yaratanın Allah olduğunu akıllarıyla kabul ettiler. Hatta yaratıcılıkta Allah’ı birlediler (Tevhid). Zaten Ebû Hanîfe

---

¹“Telvih”: İleri düzeyde Usul-ü Fıkıh kitabı. İmam Teftazânî’nin (-1389), Sadrüşşerîa’nın “Tenkîhu’l-Usûl” adlı kitabına gene kendisi tarafından yapılan “Tavhîd” adlı şerhe yaptığı şerhtir. Eserde sık sık Sadrüşşerîa’nın eseri tenkid de edilmektedir. (Bazı kaynaklar, bu eserin Şerafeddin Ahmet (-1369) tarafından yazılan “Tenkîh el-Ahdâs fî Ref’ el-Teyemmüm el-Ahdâs” adlı kitaba Teftâzânî’nin yaptığı “el-Telvih fî Keşf Hakâik el-Tenkîh” adlı şerh olduğunu belirtiyorlar.) Bu şerh sonradan o kadar tutuldu ki, herkes bu şerh üzerine şerh ve hâşiyeler yazmaya başladılar. Bkz. Mustafa Ergün; <http://cc.bingj.com/cache.aspx?q=telvih+kitab%c4%b1&d=76091797345665&mkt=tr-TR&setlang=tr-TR&w=1d574aa8,72794129>.

yaratıcıya iman haricinde herhangi bir şeyi Fetret Ehline mecbur görmeyerek, sadece akılla iman etmelerini yeterli görmüştür. Peygamber'in baba ve annesi, hem "sem'î olan hakîkî küfürle" hem de "aklî olan hakîkî küfürle" vasıflandırılmamış, ancak ibadette şirkle vasıflandırılmışlardır. Buna göre fetret dönemindekilerin ibadetteki şirkleri "hakiki şirk" değildir. Belki "meczâî küfürdür". Bundan dolayı Ebû Hanîfe'ye göre onlar için cennet vaciptir. Eş'arî'ye göre ise onların cennete girmesi vacip değil caizdir. Fakat açık olan ebedî olan şudur ki Peygamberimiz'in baba ve annesine, hem Ebû Hanîfe hem de Eş'arî'ye göre azap yoktur."

O, İmam Suyûtî'nin de, Rasûlüllah'ın baba ve annesinin kurtulmuş olarak vefat ettiklerine ve cehennemde olmadıklarına dair bir Risâle yazdığını ayrıca âlimlerden oluşan büyük bir cemaatin de bunu aynen söylediklerini, bu âlimlerin de bunu ilk tartışan kimseler olduklarını; Peygamber'in baba ve annesinin, Allah'ın Peygamberimizi göndermeden önce öldüklerini, zaten Peygamber gönderilmeden önce azabın olmadığını, Kelamdan olsun fikihtan olsun Eş'arî olan âlimlerin de "Rasûl gönderilmeden azap yoktur" âyeti mucibince davet ulaşmadan ölen kimsenin kurtulmuş olarak öldüğünde ittifak ettiklerini, söylemiştir.

Saçaklızâde, Suyûtî (ö.911 h.)'nin Şafî ve Eş'arî mezhebine mensup bir âlim olduğu için o Risâlesinde "Fetret Ehli kesin olarak cennetlidir demeyip kurtulmuşlardır" dediğini aktarır: "Fetret Ehlinin cennete girmesi caizdir. Bundan dolayı Fetret Ehlinin ya Allah'ın rahmetiyle ya da bir şefaatinin şefaatiyle cennete gireceklerini, zira "Allah, razı oluncaya kadar sana ihsanda bulunacaktır" âyeti¹ gereğince Peygamberin baba ve annesinin cennete girmesi Allah'ın rahmetiyle olacağını, hem Rasûlüllah ancak baba ve annesinin cennete girmesiyle

---

¹ Duhâ 93/5.

razı olacaktır”, Suyûtî'nin diğerk bir risâlesinde de “Peygamberin baba ve annesinin cennet ehlerinden olduğunu” söylediğini aktarır. Saçaklızâde yine, “Ebû Hanife'ye göre onların cennete girmesi lazımdır. Çünkü onlar Allah'ın yaratıcı olduğunu inanıp, yaratıcılıkta da Halık'a iman ettiler. Bundan dolayı da onlara sevap bile vardır. İbadette şirk işlemiş olsalar da bunun onlara zarar vermeyeceğini” söylediğini ifade eder. Ona göre ibadetteki şirkin onlara zarar vermeyeceğidir.

Dikkat edilirse Saçaklızâde bu konuda Ehl-i Sünnet akâidinin iki büyük mezhebi olan hem Eş'arîler, hem de Hanefî-Mâtürîdîlerin görüşlerinden yararlanarak; Allah'ın Rasûlu Hz. Muhammed'in baba ve annesinin cennet ehli oldukları kanaatinde dir.

Beşinci Kısım

Müellifimiz bu bölüme Ebû Hanife'nin el-Fıkhu'l-Ekber'deki “Rasûlüllah'ın ebeveyni küfür üzerine, amcası Ebû Tâlib ise kâfir olarak öldüler” sözünün manası nedir? Sorusu ile başlar. Kendisi buna şu şekilde cevap veriyor: “Bu sözün manası Peygamberin ebeveyni “hakikî küfür” üzerine ölmemişler. “Mecâzî küfür üzerine ölmüşlerdir. Küfrü mecâzî de onlara zarar vermez. Çünkü bunlar Yaratıcıya iman ettiler. Zaten Ebû Hanife Fetret Ehlî üzerine sadece Yaratıcıya imanı şart kılmıştır. Ebû Hanife'ye göre Fetret dönemindekilerin bu imanlarına sevap bile vardır. Ancak Ebû Tâlib hakiki kâfir olarak ölmüştür. Çünkü Rasûlüllah defalarca onu imana çağırdığı halde Ebû Tâlib, Nebi (s.a.v)'nin davetini kabul etmedi. Ebû Hanife, bundan dolayı sözün üslubunu değiştirmiştir.¹ Bundan kastedilen Peygamber'in baba ve annesinin “mecâzî küfür”, Ebû Tâlib'in “hakikî küfür” üzere olduklarıdır. Buna göre

---

¹ “Rasulün validesi küfür üzerine öldü. Ebû Talip kâfir olarak öldü.” Şeklindeki ifadeyle (iki) sözü birbirinden ayırmıştır.

Rasûlullah'ın amcası Ebû Tâlib 'in açıkça kâfir olarak öldüğüdür. Ebû Hanife'nin böyle demesinin sebebi Ebû Tâlib 'in Rasûlullah'ın davetini kesin olarak reddetmiş olmasındandır. Peygamber'in baba ve annesi ise “hakikî şirki” kabul etmeyerek İbrahim Peygamberin dini üzere öldüler. Ancak onlar “ibadetteki şirk” üzere ölmüşlerdir ki ibadetteki şirk de onlara zarar vermez. Bu sebeple onların Ebû Hanife'ye göre cennete girmeleri vacip, Eş'arîye göre caiz olmaktadır.”

Saçaklızâde, eğer “bu acaip bir şeydir. Nasıl oluyor da onlar küfür üzere öldükleri halde cennete giriyorlar” dersen bende bu durum “Firavun hakkında denilenin tam zıddıdır. Halbuki Firavun iman üzerine öldü ama cehennemdedir. Çünkü onun imanı ümitsizlik halindeki bir imandı”, derim diyor. Hem Allah bir âyetinde “azabımızı gördükleri vakit onlara imanları fayda vermez” şeklinde buyurmuştur. Ayrıca Ebû Tâlib 'i kastederek Peygamber (s.a.v.) “babam ateştedir” buyurarak “keşke anne-babamın ne yaptıklarını bilseydim” hadisinde de Ebû Tâlib ve hanımını kastetmiştir. Bunun açıklaması zaten az sonra gelecek.

Yine Saçaklızâde, “ben Rabbimden anneme af dilemek için izin istediğim de Allah bana izin vermedi” hadisine ne diyorsun diye sorarsan ben “istiğfarın manası günahın affedilmesini talep etmektir” diye cevap veririm, diyor. Madem ki annesi “tek bir yaratıcı” var dedi. O zaman Halık'a imanı reddettiğine, kâfir ve günahkar olduğuna bir delil getirilinceye kadar o mazurdur. Hem ona bir günah yok ki, Allah Peygamberin annesi için af dilemesine izin versin. Hem annesi için af dilemek bir çocuk için af dilemek gibidir. Onun için af dilemekte zaten ona yalan yüklemek gibi olur. Şâyet Peygamber Rabbinden bir çocuğun affedilmesi için izin dileseydi zaten ona izin verilmezdi. Hatta onun cenazesinde de istiğfar caiz değildir. Bundan dolayı Peygamberin annesi için af dilemesi

abes ve yalan isnadı olurdu. Çünkü Peygamber (s.a.v)'in abesle iştigali, yalan söylemesi, günahsız olan annesi için Rabbinden af dilemesi yakışık almazdı. Suyûtî, “Peygamber’in annesi için af dilemesine Allah’ın izninin olmaması” sözü ahad haberdır; kesin bir delil olmayan ahad haber de Fetret Ehline azabın gerçekleşmesine delalet etmez”, diyor.

Saçaklızâde, Hz. Peygamber’in annesi hakkında kendisine bağış izin verilmemesinde tercih edilmesi gereken görüşün; annesi için istiğfarın boşuna olup; Rasûlüllah’ın, annesinin kabrinde ağlamasının da ayrılıktan duyduğu üzüntüden dolayı olduğudur. Yoksa bu ağlamanın annesi için af dilemesine izin verilmediğinden dolayı olmadığını söyler. Ayrıca “Hz. Peygamberin, Nübüvveti zamanında baba ve annesi diriltildiler, iman ettiler ve tekrar öldüler” şeklinde bir hadisin var olduğunu fakat bu hadisin isnadının meçhul olduğunun İmam-ı Kurtûbî’nin Tezkire’sinde geçtiğini ifade etmiştir.

Saçaklızâde bu konudaki görüşlerini meşhur müfessir ve mütekellim Kadı Beydâvî (Tebriz: 685/1286)’ye dayandırır. Kendisi onun “Allah bir sözünde Peygamberine hitaben müşrikler Peygamberin yakını da olsa kâfirlere istiğfar etmesinin caiz olmadığını; Peygamber geldikten sonra onların cehennem ehli olduğu şeklindeki âyetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğunu” bildirdiğini, “zira Peygamberin, davetini kabul etmeyen amcası Ebû Tâlib için af dilemiş olduğunu; bu görüşün yanında Peygamber, annesine af dilemek için izin istemiş olabileceğini söyleyenlerin de olduğunu” yine Kadı Beydâvî’nin ifade ettiğini nakleder. Saçaklızâde’ye göre bu görüşlerin ikincisi zayıftır. Bundan dolayı bu konu “Medarik’te” bile zikredilmemiştir.

O, Kâdı Beydavî’nin, Nafi kıratında “Tes’el” diye nehiy sığısıyla okunan, Peygamberin “keşke annem babamın ne yaptıklarını bilseydim” sözü üzerine “cehen-

nem ehlerinden hiç sorma” âyetinin nazil olduğunu, söylediğini; ve burada “ebeveyn”den maksat, Peygamber (s.a.v)’in baba ve annesi olmasının mümkün olmadığını, zira onların “ashabu’l-cahîmden” olmadıklarını, öyleyse “ebeveynden” maksat Peygamber’in baba ve annesinin haricindeki ya amcası Ebû Lehep veya Ebû Tâlib ve hanımı olduğunu ifade eder. Ona göre üçüncü bir ihtimal yoktur.

Altıncı Kısım

Müellifimiz, bu kısımda Beşinci Risâlenin başında zikrettiği görüşleri tekrar ederek Peygamber (s.a.v)’in baba ve annesinin cennete dahil olmasının Eş’arîlere göre caiz, Ebû Hanîfe’ye göre vacip olduğunu, bu görüşün Eş’arî’nin asıl akidesine uygun olduğu gibi Mâtürîdiyeye de uygun olduğunu; Peygamberin ebeveyninin azabı hakkında gelen ahad haberin Ebû Tâlib için yorumlandığını; Peygamberin “keşke anne-babamın şu an ne yaptıkları hakkında bilgim olsaydı” hadisinin de Ebû Tâlib ve zevcesine hamledileceğini bildirir.

Saçaklızâde meşhur Hanefî âlim Aliyyu’l-Kârî’yi peygamberimizin anne ve babasının cehennemde olduğunu ispat etmeye çalışmasından dolayı kınayarak şöyle eleştirir: “Aliyyu’l-Kârî acayip bir Risâle yazarak bu risâlede Peygamberin validesinin cehennemde olduğunu ispat etmek için çok zorla(n)dı ve kendine yazık etti. Aliyyu’l-Kârî o Risâlede insana yorgunluk verici uzatmalarla delil getirdi. Aliyyul Kârî, bu görüşünü ispat etmek için el-Fıkhu’l-Ekber’den Ebû Hanife’nin “Rasûlullah (s.a.v)’in baba ve annesi küfür üzerine öldüler” sözünü nakletmiştir. Ancak Aliyyu’l-Kârî burada küfürle “mecazî küfrün” kastedildiğini fark edemedi. Daha önce zikrettiğimiz gibi zaten bu türlü küfür onlara zarar vermez. Bütün bu sebeplerden dolayı Rasûlullah (s.a.v)’in baba ve annesinin cennete girmesi Ebû Hanife’nin mezhebine göre vaciptir.”

O, Aliyyu'l-Kârî'nin, Peygamber (s.a.v)'in babasının azabı hakkında ahad haberleri delil getirdiğini, oysa burada bahsedilen “baba” ile Ebû Tâlib'in ; “ebeveyn” ile de Ebû Tâlib ve zevcesinin kastedildiğini ileri sürer ve “İşte böyle düşünürsek ancak o zaman hadis sahih olur” der. Ona göre “ahad habere göre amel etmektense usulü fıkıhla amel etmenin daha uygun” olduğudur; böyle “amel etmekle “baba” ile Ebû Tâlib 'i; “ebeveyn” kelimesi ile de Ebû Tâlib ve zevcesini kastetmemiz mümkün olmaktadır” görüşünü tekrarlar.

Saçaklızâde, Suyûtî'nin, diğer bir Risâlesinde Şafî ve Eş'arî olmasına rağmen Allah'ın “Rabbin, razı olunca ya kadar sana ihsanda bulunacaktır” âyeti¹ gereğince “Rasûlullah'ın validesi kesin olarak cennettedir, çünkü böyle olması gerekir” dediğini nakleder. O, “Rasûlullah (s.a.v)'da baba ve annesinin cennete girmesine izin bile verilmişken, o, baba ve annesinin cennette olmamasına razı olur mu?! Saçaklızâde, Aliyyu'l-Kârî karşısında haklı olan Suyûtî'dir diyerek, Aliyyu'l-Kârî Risâlesinde *kafası yerinde olmayarak bunları burûdetle (üçütük olarak!) yazdığını*, ifade etmiştir. Görüldüğü gibi Saçaklızâde bu konuda kendisiyle aynı görüşte olmayan meşhur Hanefî ve Mâtüridî âlimleri eleştirmekten kaçınmamaktadır. Onun bu tutumu, mezheplerin görüşleri arasında tercih selahiyetine haiz hatta ictihad ehli bir âlim olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda son peygamberin ebeveyninin cehennem ehli olmasına asla gönlü razı olmayan bir hassasiyete sahip olduğunu göstermektedir. Gerçekten de peygamberlik nûrunun Hz. Âdem (a.s) babamızdan itibaren imanlı baba ve annelerden Hz. Muhammed (a.s.)'e ulaşmış olmalıdır.

Saçaklızâde bu Risâlesini şöyle bitirir:

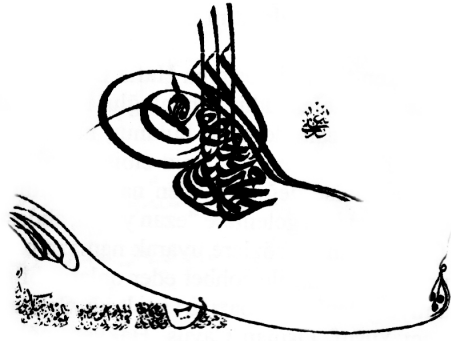
¹ Duhâ 93/5.

“Allah’ın Salâtı Rasûlüllah’ın ve baba ve annesinin üzerine olsun. Biz Hanefî ve Mâtürîdî olduğumuz için "Peygamber’in baba ve annesi kesin olarak cennettedir" diyoruz. Bu Risâleyi de “sevinçlik ve ferahlık” olarak isimlendirdim. Çünkü mü’min olanlar bu Risâleye bakınca sevinir, onunla ferahlarlar. Allah’a hamd olsun. O’nun yüceliği ile salih ameller tamamlanır.

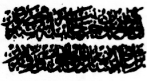
Sübhâne Rabike Rabbi’l-İzzeti ‘emmâ yasîfûn ve selâmun ale’l-murselîn ve’l-hamdü lillâhi Rabbi’l-‘âlemîn.”

Sandaloğlu Osman Efendi Hoca'nın Resmi

ترتیباً بیخبران غمزدار بود که زود آن حال را که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
که در آنجا در آن روز که در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
زود آمدند. و بیخبران غمزدار را که در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
بیخبران غمزدار را که در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
نویسند. و بیخبران غمزدار را که در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار
در آنجا بودیم تا آنجا که ما که بفرمودیم (فرمودند) از دست بیخبران غمزدار

کتابخانه
۱۰

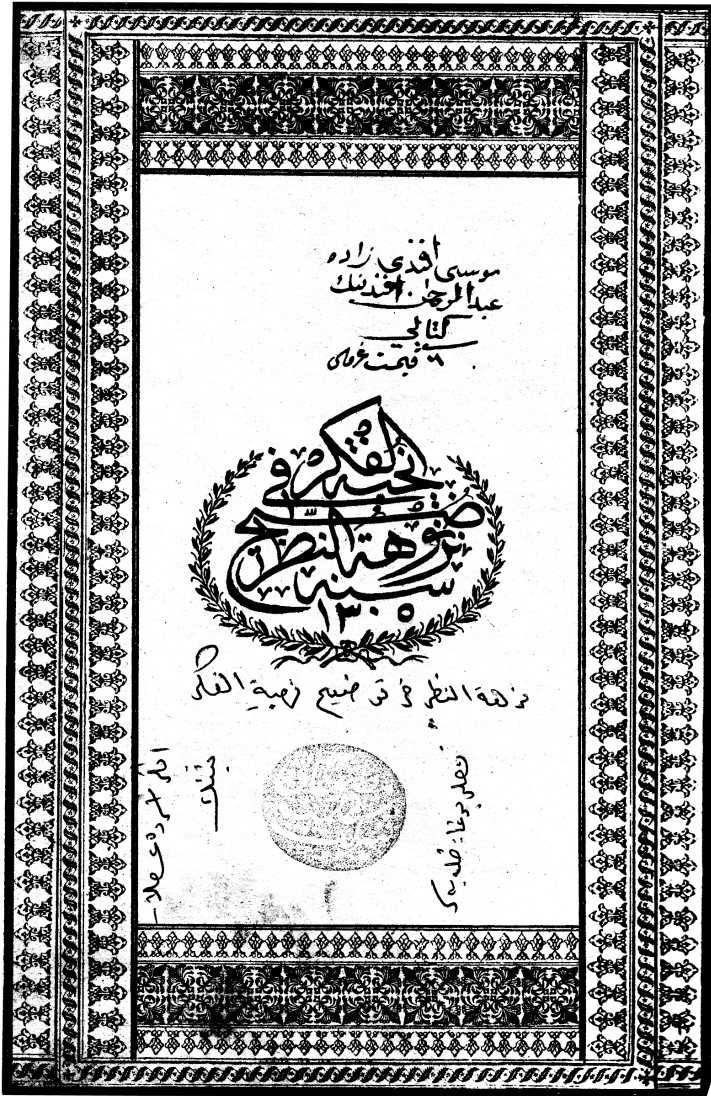
Sandaloğlu Osman Efendi'nin İmamlık Berâtı

وَوَدَّعْتُ هَذَا الدَّلِيلَ الحَيْرَةَ بِشَوَاقِفِ اللُّغَوِيِّينَ
 هَذَا تَوْنُ بِنْتِ يَوْسُفَ بِنْتِ كُتُوكِ عَلَى طَلَسَا لِمَجْدِ النَّاسِ
 لِقَائِي رُوحِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاسْتَدْرَجَتْهُ
 تَوَلَّيْتُهَا لِمَجْدِ افْتِدَى يَوْسَى لِقَائِي ثُمَّ لَارْتَدَّ
 اَوْلَادُهُ ثُمَّ لَ اَوْلَادُ اَوْلَادِهِ بِحَيْثُ لَابْيَاعِ
 وَاِبْرَهِيْمِ وَاَلْبَسَتْهُنَّ فَمِنْ بَنَاتِهِ
 بَعْدَ مَا جَمَعَهُ فَاتَّمَا اْتَمَّهُ عَلَى
 اَنْزَلَتْ بِنْتُ لَوْنَةَ اَنْ اَلَّ
 بِمَجْدِ عَلِيْمِ

Muhammet Mûsâ Efendi üstünden âile vakfı haline
 getirilmiş olan Delâil-i hayrat.

Mûsâ Efendizâde Abdurrahman Efendi'ye ait
Nûhbetülfiker adlı kitap.

Saçaklızâde Mehmet Efendi'nin talebesi Ceridizâde Hasan Efendiye Kayseri'de icâzet aldığıında arkadaşı tarafından verilen hediye tabak. H. 1141

رسالة في حق والدي النبي عليه السلام اسما جليل زاد

بسم الله الرحمن الرحيم وبنت عين

بسم الله وبكوه وصلوة على رسوله يقول البائس الفقير ^{بمقتضى} المشرى المدحوس جعلى زاد
الكرم الله ^{بمقتضى} الله سبحانه بالعبادة ان قلت ما تقول في والدي رسول الله صلى الله عليه وسلم
وجما عبد الله وزوجته امينه مانا قبل بلوغ النبي ^{بمقتضى} صلى الله عليه وسلم نبوته قلت
اصنع في هذا الباب رسالة ان الله سبحانه واجعلها فصولا ^{بمقتضى} الفصل الاول والوالد
اختر من ابويه فان النبي يطلق على العم والعمة لقول القاموس ان آزر بها جبرئيل
ابراهيم عليه السلام واما ابوه فانه تاريخ انتهى وقد نسى آزر في القرآن اب ابراهيم عليه السلام
وقر عليه العمة فانه تسمى ائما ويطلق النبي في ايضا على الخوي والمربية كما في المعاصح في بيت
علامات النبوة انه يسمى طرفة عليه السلام وهي حليمة امة عليه الصلوة والسلام وقس عليه الخوي
فانه يسمى ابا ابو طالب ^{ابو طالب عليه السلام} ومربية لانه عليه الصلوة والسلام كان عند ابي طالب في زمان
صبا وانه بعد موت والديه فيسمى ابا له عليه الصلوة والسلام من وجهين ^{ابو طالب عليه السلام} وزوجته مربية عليه
الصلوة والسلام فتسمى اماله عم من وجه واحد ^{ابو طالب عليه السلام} وابو طالب وزوجته بسميان ابوين
فاحفظ ذلك وقد دى رسول الله صلى الله عليه وسلم عم ابا طالب الى كلمة التوحيد حين
الوفات فاي من ذلك فهو مات كافرا ^{ابو طالب عليه السلام} وزوجته صادقت زمان دعوة النبي صلى الله
تعالى عليه وسلم ولم يتصل اسلامها فالظاهر انها ماتت كافرة فربما من اصل التارخا
قال عليه السلام ابي في التارخ مريدا بالاب ابا طالب تصح هذا وان قل عليه صلوة وسلم
ليت شعري ما فعل ابوي مريدا بهما ابا طالب ^{ابو طالب عليه السلام} وزوجته لصح بهذا لان اهل التارخ متفانون
في العذاب ^{ابو طالب عليه السلام} ولعل قلت ان اياه عليه الصلوة والسلام في التارخ وامات كافرا مريدا به
ابا طالب

Saçaklızâde Mehmet Efendi'ye ait olan ve mefhum olarak tercemesini verdiğimiz “Hz. Peygamberin Annesi ve Babasının imanla vefat edip etmediklerine” dair risalesinden.

UKDE KİTAPLIĞI YAYINLANAN KİTAPLARIMIZ

1. Anılar ve İbretler (1994) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
2. Gönül Dostu (1995) / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
3. Kurtuluştan Bir Kesit (1995) / *Esmâ YAKAR* (Mevcudu Yok)
4. Ruhların Parmakları (1996) / *Mehmet ALPEREN* (Mevcudu Yok)
5. Bu Sistemden İslama (1996) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
6. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede (1996) / *Mehmet FATİŞOĞLU* (Mevcudu Yok)
7. Sorgulanması Gereken Kavramlar (1996) / *Mehmet SERTPOLAT* (Mevcudu Yok)
8. Necip Fazıl ve Mücadelesi (1996) / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
9. İslamlaşma Bilinci (1996) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
10. Memleketime Dair (1997) / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
11. İslam Sancısı (1997) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
12. Delil ve Hikmetleriyle İslam Fıkhı (1997) / *Ramazan PAK* (Mevcudu Yok)
13. Hayatı ve Mücadelesi ile Hafız Ali Efendi (1998) / *Yıldırım ALKIŞ – Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
14. Arş Gölgesi (1998) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
15. Tasavvufun Anahtarı (1998) / *Cemal NAR* (Mevcudu Yok)
16. Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları (1998) / *Bekir Sami BAYAZIT* (Mevcudu Yok)
17. Güz Yağmurları (1998) / *Kadir TANIR* (Mevcudu Yok)
18. Betül'ün Günlüğü (1998) / *Elif Betül YAKAR* (Mevcudu Yok)
19. Kurtuluşumuzun Manevi Mimarları (1992) / *Mehmet ALPEREN* (Mevcudu Yok)
20. Kurtuluşa Dair Üç Eser (1996) / *Serdar YAKAR* (Mevcudu Yok)
21. Kıssa-ı Eshab-ı Kehf (1999) / *Yaşar ALPARSLAN* (Mevcudu Yok)
22. Bahçeci Hoca (1999) / *Ömer KAYA*
23. Kan Kırmızı Geceler (2000) / *M. Akif BALTUTAN*
24. Cahit Zarifoğlu (2000) / *Nazım ELMAS*

25. Hac Yolunda Gördüklerimiz (2000) / *H. Rıdvan BAĞRIAÇIK* (Mevcudu Yok)
26. Kabe Yolunda (2001) / *H. Rıdvan BAĞRIAÇIK* (Mevcudu Yok)
27. Yüz Yaşın Sırrı (2002) / *Ömer KAYA*
28. Mısır'da Hüküm Süren Çerkez Sultanları (2003) / Tercüme: *Kemal GÖRÜCÜ* (Mevcudu Yok)
29. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri Kahramanmaraş Belediyesi Örneği (2003) / *Serdar YAKAR*
30. Mahalli Kelimeler Sözlüğü (2003) / *Ömer KAYA – Hacı Abdullah KOZAN*
31. Tarihi, Kültürü ve Sosyal Yapısı İle Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları (2003) / *Serdar YAKAR – Ömer KAYA*
32. Kalbime Sığıdıramadıklarım (2004) / *Cuma TAHİROĞLU*
33. Gül Medeniyeti Kurtlar Sofrasında (2004) / *Cuma TAHİROĞLU*
34. Fıkıh Usulü (2004) / *Ramazan PAK*
35. Gönlümün Sesi (2004) / *Cuma TAHİROĞLU*
36. Milli Hassasiyet ve Manevi Mesuliyet (2006) / *Cuma TAHİROĞLU*
37. Alimin Önderliği (2006) / *Cemal NAR*
38. Münâcaât ve Na'tlar (2006) / *Yaşar ALPARSLAN*
39. Tarihte Alcı - Tecirli (Beğdili – İlbeyli – Elbeyli) Türkmenleri Soykimlikleri (2006) / *Mehmet ADİL (ALCIOĞLU)*
40. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
41. Heşt Bihişt –Kuruluştan Yükselişe Osmanlı Tarihi- (2008) / *İdris-i Bitlisî. Hazırlayan: Mehmet KARATAŞ, Selim KAYA, Yaşar BAŞ*
42. Maraş Yollarında (2008) / *Hasan Reşit TANKUT*
43. İstiklâl Savaşında Maraş (2008) / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
44. Gül Medeniyeti Çölde Bir Pınardır (2008) / *Cuma TAHİROĞLU*
45. Maraş Tarihi ve Coğrafyası (2008) / *Besim ATALAY*
46. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
47. Aşiretlerin İskanları (2008) / *Bekir Sami BAYAZIT*
48. Bir Hukuk Mücadelesi (2008) / *Serdar YAKAR*

49. Maraş Emîrleri (2008) / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
50. Küskün (2008) / *Kadir TANIR*
51. Maraş'ta Misyoner Faaliyetleri ve Misyoner Okulları (2008) / *Mustafa ÇABUK*
52. Zeytin ve Çevresindeki Ermeni İsyanları (2008) / *A. Latif DİNÇASLAN*
53. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
54. Âşık Mustafa Zülkadıroğlu Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
55. İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş (2008) / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
56. Maraş Merkez Ağzı (2008) / *Mine KILIÇ*
57. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (2009) / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
58. İlâveli Esmârü't-tevârîh Maa Zeyl (2009) / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
59. Muhammet Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
60. Mevlid / *Mar'aşi Kurâ-zâde Nâdiri* (2009) / *Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI*
61. Osmanlı Diploması Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526- 1791) (2009) / *Uğur KURTARAN*
62. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
63. Türk Edebiyatında Maraşlılar (2009) / *Yaşar ALPARSLAN, Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI, Serdar YAKAR*
64. 100. Yılında 1909 Maraş'ta Ermeni Olayları (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Nejla GÜNAY*
65. Muhteşem Osmanlı (2009) / *Mehmet FATİŞOĞLU*
66. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
67. Türk Düşünce Tarihine Bir Bakış (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ*